

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI ANA BİLİM DALI
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUKLARI OLAN EBEVEYNLERİN YAŞAMLARINDA
ALGILADIKLARI STRESİ YORDAYAN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Güler KÖKSAL

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr.Zekavet Topçu KABASAKAL

İzmir

2011

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Zihinsel Engelli Çocukları Olan Ebeveynlerin Yaşamlarında Algıladıkları Stresi Yordayan Faktörlerin İncelenmesi” adlı çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Tarih

25/07/2011

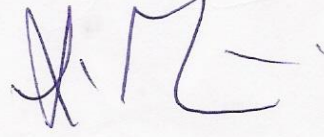
Güler Köksal

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Yüksek Lisans programında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Abbas TÜRNUKLÜ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Alev GİRLİ

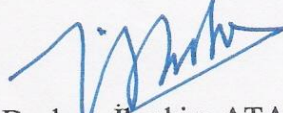

Üye : Yrd. Doç. Dr. Zekavet Topçu KABASAKAL

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../...

Prof. Dr. h. c. İbrahim ATALAY
Enstitü Müdürü

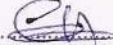
T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	408520
Yazar Adı / Soyadı	Güler Köksal
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 42298336300
Telefon / Cep Telefonu	05063594664
e-Posta	gulerkoksal@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Zihinsel Engelli Çocukları Olan Ebeveynlerin Yaşamlarında Algıladıkları Stresi Yordayan Faktörlerin İncelenmesi
Tezin Tercümesi	Examination of factors predicting the perceived stress of parents with mentally retarded children
Konu Başlıkları	
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2011
Sayfa	136
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. Zekavet Topçu Kabasakal
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayımlama İzni	☒ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Ertelenmesini istiyorum

a. Yukarıda başlığı yazılı olan tezin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezime ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

25.07.2011

İmza:

Yazdır

ÖNSÖZ

Psikoloji lisans eğitimimin hemen ardından görev yapmaya başladığım özel eğitim ve rehabilitasyon alanı, benim için birçok yeni deneyimin başlangıcı olmuştur. Bu deneyimler mesleki, kişisel gelişimime önemli katkılarda bulunmuştur. Sabır, empati duygumu ve mesleki motivasyonumu arttıran bu özel deneyim için, öncelikle öğrencilerime ve ailelerine çok teşekkür ederim.

Zihinsel engelli çocukların ebeveynleri ile çalışırken, ebeveynlerin engelli bir çocuğa sahip olmakla ilgili birçok duygusal güçlük hissettiklerini, yaşadıkları duygusal güçlükler yoğun olduğunda çocuğun eğitim sürecinde etkili rol alamadıklarını gözlemleme fırsatına sahip oldum. Söz konusu gözlemlerimin katkılarıyla da şekillenen bu araştırma, ebeveynlerin kendilerini daha az stresli hissetmelerini sağlamaya yönelik koşulların neler olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Öncelikle bana bu araştırmayı gerçekleştirme fırsatı vermesi ve araştırmanın her aşamasındaki destek, katkıları, sabrı ve sıcaklığı nedeniyle tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Zekavet Topçu Kabasakal'a çok teşekkür ederim. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde içtenlik ve sabırla verdiği destekten dolayı, Araştırma Görevlisi Tarık Totan'a, teşekkür ederim. Araştırma verilerinin toplanması aşamasında yardımlarını esirgemeyen Beylikdüzü ve Şişli Rehberlik Merkezi çalışanlarına ve tüm katılımcılara teşekkür ederim. Tez yazma sürecindeki stresi, sosyal destek ağına dönüp azaltabilecek bir sinerjiye sahip Aile Eğitimi ve Danışmanlığı arkadaşlığına, teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca verdikleri destek nedeniyle okul müdürüm Salih Güneş ve çalışma arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim. Son olarak, yaşamımdaki değerlerini , yaşamlarındaki değerimi destekleriyle bir kez daha hissettiren tüm dostlarıma ve başta annem, babam olmak üzere tüm aileme çok teşekkür ederim.

GÜLER KÖKSAL

ÖZET

Bu araştırmada, çocuk ve aile ile ilgili bazı değişkenlere göre sosyal destek, evlilik uyumu ve ailede çocukla ilgili iş bölümünün, 6-12 yaşları arasındaki zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları olup olmadığı incelenmiştir.

Araştırma örneklemini 6-12 yaşları arasındaki zihinsel engelli çocuklara sahip 200 ebeveyn (124 anne, 76 baba) oluşturmuştur. Araştırma örneklemindeki ebeveynler, İstanbul'un altı farklı ilçesinde (Beylikdüzü, Beyoğlu, Büyükçekmece, Çatalca, Esenyurt, Şişli) ikamet etmekte olup; Beylikdüzü ve Şişli Rehberlik Araştırma Merkezi'ne çocuklarının eğitsel tanınması için başvuran kişilerdir.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin stres algıları “Algılanan Stres Ölçeği”, sosyal destek algıları, “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği”, evlilik uyumları “Evlilikte Uyum Ölçeği”, çocuk ile ebeveynlerin bazı kişi kişisel, demografik bilgileri de araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” aracılığıyla değerlendirilmiştir. Araştırma verileri Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda, evlilik uyumu değişkeninin zihinsel engelli çocuğu erkek olan anne-babaların stres puanındaki varyansın %9'unu, zihinsel engelli çocuğu dışında zihinsel engelli olmayan çocuğu ya da çocukları olan ebeveynlerin stres puanındaki varyansın %7'sini, zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların stres puanlarının da %8'ini açıkladığı ortaya çıkmıştır. Sosyal destek ve çocukla ilgili işbölümü değişkenlerinin araştırmada ele alınan hiçbir alt problemde anlamlı bir yordayıcılık etkisinin olmadığı bulunmuştur.

ABSTRACT

This study is designed to determine, according to some variables, the role of social support, marital adjustment and child-related division of labor in predicting stress of parents with parents with mentally retarded children between the ages of 6-12.

The sample of the research consisted of 200 parents (124 mothers, 76 fathers) having mentally retarded children aged between 6-12. Participants are resident in six different district of İstanbul (Beylikdüzü, Beyoğlu, Büyükçekmece, Çatalca, Esenyurt, Şişli) and have referred to Beylikdüzü and Şişli Counseling and Research Center for educational diagnosis.

Participants were administered three self-report questionnaires in order to assess perceived stress of parents (Perceived Stress Questionnaire), perceived social support of parents (Multidimensional Perceived Social Support Questionnaire), and marital adjustment (Marital Adjustment Questionnaire). In addition, personal and demographic information about children and parents were obtained by using a demographic form developed by the researcher. Multiple Linear Regression Analysis was conducted to analyze the data.

Results of the regression analyses revealed that marital adjustment was the only significant predictor among the independent variables. As results indicated, 9 % of the variance in perceived stress of parents who have mentally retarded sons, and 7 % of the variance in perceived stress of parents who have other child/children than the mentally retarded one were explained by marital adjustment. It was shown that, in general, marital adjustment accounted for/explained 8 % of the variance in perceived stress of parents who have mentally retarded child/children. However, neither social support nor child related labor of division were significant predictors of perceived stress of parents with mentally retarded child/children.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Problem Durumu

Ailelerin çocuk sahibi olması yaşantılarında birçok yeni düzenleme ve değişiklikler yapmalarını gerektiren, mutluluk verici olduğu kadar zorlayıcı yanları da olan bir yaşam olayıdır. Birçok annenin sağlıklı ve “normal” bir çocuk dünyaya getirme hayali bulunmaktadır. Bu dileğin gerçekleşmemesi, diğer bir deyişle çocuğun engelli olduğunun öğrenilmesi durumunda, çocuğun dünyaya gelmesiyle hissedilen sevinç yerini şok duygusu ve yoğun bir kedere bırakabilmektedir. Özellikle çocuğun zihinsel engelli olduğunun öğrenilmesi ailelerde ciddi krizler yaşanmasına neden olmaktadır. Ebeveynler genellikle bu tanıyı kabullenmekte zorlanmaktadır. Farklı duygusal ve bilişsel süreçlerin hakim olduğu aşamalardan geçerek yaşadıkları şokla başa çıkabilmekte ve durumlarına uyum sağlayabilmektedir (Okanlı ve diğ., 2004: 3).

Engelli bir çocukla yaşamak aile üyelerini sosyal, psikolojik ve ekonomik açılarından etkileyebilen bir durumdur. Anne ve baba alışılması zor olan bu durum karşısında stres yaşamakla birlikte, günlük hayatın gereklerini yerine getirmekte de zorlanmaktadır. Ebeveynler başta evlilik ve duygusal ilişkiler olmak üzere kişilerarası ilişkilerinde sorunlar yaşayabilmektedir. Çocuğun bakımı için gerekli olan fazla zaman, para, enerji gereksinimi ve bunların beraberinde getirdiği duygusal sıkıntılar anne ve babanın stres yaşamasına neden olmaktadır (Küçüker, 2001:2). Ekonomik zorluklar, bilgi eksikliği, aile üyelerinin değişen rolleri, evlilik ilişkilerinde ortaya çıkan gerginlik, sosyal aktivitelere katılımı azalma, zihinsel engelli bireye karşı toplumun tutumu gibi değişkenler ailelerin hissettikleri stresi arttırmaktadır (Bilal&Dağ, 2005; Küçüker, 2001).

Engelli çocuğun gelişiminin desteklenmesinde oldukça kritik bir role sahip olan ebeveynler özellikle duygusal ve ruhsal açılarından önemli zorlanmalar yaşamaktadır. Ülkemizde zihinsel engelli çocukların ebeveynleriyle gerçekleştirilen araştırmalar onların zihinsel engelli çocuğu olmayan ebeveynlerden daha depresif ve kaygılı olduklarını (Aysan

& Özben, 2007; Bahar ve diğ., 2004; Dereli & Okur, 2008; Natan, 2007; Uğuz ve diğ., 2004), suçluluk, utanç duyguları yaşadıklarını (Karaçengel, 2007), çocuklarının gelecekteki bakımına ilişkin endişeler taşıdıklarını (Danış, 2006) ve çocuğun aile yaşamına getirdiği sınırlılıklar, ömür boyu bakımının getireceği zorluklardan kaynaklanan kaygılara sahip olduklarını (Çürük, 2008) ortaya koymuştur. Çocukların zihinsel engelinin derecesi arttıkça ebeveynlerin daha fazla karamsarlık, umutsuzluk (Erhan, 2005), depresiflik (Mutlu, Akmeşe & Günel, 2010) gösterdiği, yaşam doyumlarının düştüğü ve stres düzeylerinin arttığı (Aysan & Özben, 2007; Yurdakul ve diğ., 2000) ortaya konmuştur. Bunların yanı sıra, ailelerin gelir düzeyleri düştükçe umutsuzluk (Erhan, 2005) ve depresyon düzeylerinin (Bahar ve diğ., 2004) de arttığı saptanmıştır.

Yetersizliği olan bir çocuğun varlığına başarılı bir şekilde uyum yapmayı kolaylaştıran ve yaşamlarında hissettikleri stres düzeyinin azalmasını sağlayan en önemli faktörlerden biri sosyal destektir. Sosyal destek, bireyin diğer insanlardan aldığı yardıma işaret etmektedir. Kişinin sevildiği, değerli bulunduğu, kabul edildiği ve kişiler arası destek ağının bir parçası olduğu inancına sahip olmasını sağlayan bilgi olarak tanımlanabilir. Bireyler, sosyal desteği eşi, ailesi ve arkadaşlarının yanı sıra boş zaman etkinliklerinden, eğlence aktivitelerinden, toplum programlarından ve profesyonel kişi ile kurumlardan alabilir (Siklos & Kerns, 2006: 923).

Sosyal destek ya da sosyal destek algısı ailelerin ruh sağlığını sürdürmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinin yaşadıkları duygusal güçlükleri, stres algılarını inceleyen araştırmalarda sosyal destek algısı sıklıkla ele alınan bağımsız değişkenlerden biri olmaktadır. Sosyal destek ile ilgili olarak gerçekleştirilen araştırmalar, engelli çocuklara sahip bireylerin sosyal destekleri arttıkça psikolojik belirtilerinin (Arslan, 2010), umutsuzluk düzeylerinin (Erhan, 2005; Karadağ, 2009;), depresif belirti (Yurdakul & Girli, 1998) ve stres düzeylerinin (Feldman ve diğ., 2002, Meaden ve diğ., 2010, Kaner, 2004; Singer ve diğ. 1989) azaldığını; uyumlarının (Bailey,2007), iyi olma durumlarının (White & Hastings, 2004) arttığını ortaya koymuştur. Bu araştırmalar, zihinsel engelli çocuklara sahip olan ailelerin yaşadıkları duygusal ve ruhsal zorlanmalarla sosyal destek almaksızın başa çıkmalarının oldukça güç olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenlerden dolayı bu araştırmada sosyal destek, ebeveynlerin stres algısı üzerinde yordayıcılığı araştırılan bağımsız değişkenlerden biri olarak seçilmiştir.

Evli bireylerin önemli sosyal destek kaynaklarından biri de eşlerdir. Eşler arasındaki uyum problemleri, evlilik yaşantısında var olan sorunlar, bireyin sosyal destek kaynaklarının azalması anlamına da gelmektedir. Engelli bir çocukla yaşamının ailenin işlevlerinde

(Özşenol ve diğ., 2003) ve evlilik ilişkisinde (Özekes ve diğ.1998; Risdal & Singer, 2004) sorunlar yaşanmasına yol açtığı ve evlilik yaşantısında ortaya çıkan sorunların düşük sosyo-ekonomik düzeyde olma gibi risk faktörleriyle birleştiğinde boşanma olasılığını arttırdığı yönündeki bulgular (Hatton ve diğ., 2009), söz konusu ailelerle çalışırken evlilik yaşantısındaki sorunların ele alınmasının önemini vurgulamaktadır. Bu araştırmada da evlilik uyumu, zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin yaşadıkları stres algısı üzerinde yordayıcılığı araştırılan bir diğer bağımsız değişken olmuştur.

Engelli bir çocuğa sahip olmak, engeli olmayan bir çocuğa sahip olmaktan daha fazla sorumluluk getirmektedir. Ailenin yaşamı çoğu zaman özürlü çocuğun gereksinimleri etrafında dönmektedir. Bu gereksinimleri karşılamada babaya göre annenin daha fazla sorumluluk yüklenmesi, ilgisinin, zamanının ve enerjisinin çoğunu özürlü çocuğa vermek zorunda kalması anneyi giderek eşinden ve diğer çocuklarından da uzaklaştırabilmektedir. Bu nedenle zaman zaman özürlü olmayan diğer kardeşlerde uyum ve davranış problemleri ortaya çıkabilmekte, evlilik ilişkisinde de bozulmalar olabilmektedir (Küçüker, 1993:27). Ericson ve Upshur (1989), babalar eşlerine anlamlı destek sağladıklarında ve mevcut işlere katıldığında, annelerin çocuk bakımının yüküne yönelik algılarının daha da hafıflediğini bulmuştur. Ayrıca, baba katılımı, gerek anne gerekse baba açısından aile bağlarını ve evlilik düzenini artırıcı etkiye sahip olmasının yanında evlilik doyumunu artırmasıyla, zihin engelli çocuğun kaynaklık ettiği stresörleri önleyici niteliktedir (Akt: Meral, 2003, 13).Ülkemizde engelli çocukları olan ailelerde çocuğun bakımı ile ilgili işbölümünün ebeveynlerin stres düzeyini etkilemedeki rolünü inceleyen bir araştırmaya literatürde rastlanmamıştır. Çocuğun bakımındaki iş bölümünün tek bir ebeveynin üzerinde toplanan iş yükünü hafifleteceği ve stresi azaltacağı varsayımından yola çıkılarak, ilgili değişkenin ebeveynlerin stresini yordama gücünün incelenmesi gerektiği düşünülmüştür.

Çocukların içinde bulunduğu gelişim dönemleri ebeveynlerin stres algısı üzerinde etkide bulunabilecek bir faktördür. Zihinsel engelli bir çocuğun bebeklik ya da ergenlik döneminde ailelerin başa çıkmak durumunda kalacağı sorunların nitelikleri farklı olacaktır. Bu nedenle araştırma örneklemi, sadece aynı yaş grubundaki (6-12 yaş) zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinden seçilmiştir.

Zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin yaşadıkları stresle ilişki olan faktörler ailenin stres düzeyi üzerinde aynı derecede etkiye sahip değildir. Sonuçları varyans analizleriyle gerçekleştirilen çalışmalar bağımsız değişkenle bağımlı değişkenin ilişkisinin derecesini vermekte yeterli olmamaktadır. Bundan dolayı, bu araştırmada veri analizinin regresyon yöntemi ile gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Regresyon analizi, bağımsız

değişkenin ya da değişkenlerin bağımlı değişkende gözlenen değişmelerin ne kadarını açıkladıklarını, bağımlı değişkeni anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadıklarını; birden fazla bağımsız değişken var ise bunların bağımlı değişken üzerindeki göreceli önemliliklerini saptamayı sağlamaktadır (Büyüköztürk, 2004: 8). Bu araştırmanın, daha önce konuyla ilgili gerçekleştirilen ve önemli bir kısmının verileri varyans analizi ile değerlendirilmiş çalışmaların ortaya koyduğu bilgilerin bütünsel bir bağlamda kavramsallaştırılmasına katkıda bulunması beklenmektedir.

Zihinsel engelli çocukların anne babaları özel eğitim uygulamalarının başarılı olmasında en etkili elemanlar olarak kabul edilmektedir. Anne ve babalar çocuğun okul dışı performansı hakkında bilgi vermekte, eğitim programlarının amaçlarının belirlenmesine katkıda bulunmakta ve eğitim programının evde uygulanması gereken boyutunda öğretmen rolü oynamaktadır. Başka bir deyişle, çocuğun gelişimindeki önemli aktörler olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, eğitim kurumlarında saptanan özel eğitim amaçları özürlü çocuğun olduğu kadar anne babanın da gereksinimlerini karşılamalıdır (Sucuoğlu, 1996:26). Özürlü çocukların aileleriyle çalışan danışmanların ortak hedefler doğrultusunda davranışları ve ailenin yalnızca özürlü bir üyesinin ihtiyaçları açısından değil, tüm üyelerinin ihtiyaçları açısından dikkate alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir (Küçükler, 1993:24). Zihinsel engelli çocuklara sahip ailelerin ihtiyaçlarının saptanması ve bu ihtiyaçlar doğrultusunda hizmetler sunulması aile içi destek sisteminin güçlenmesini sağlayacaktır (Girli, 2005:3). Ailelerin engelli bir çocuğa sahip olmakla ilgili stres algılarını etkileyen faktörlerin bilinmesi, ailelere yönelik olarak oluşturulacak destek hizmetlerinin içeriğini ve odak noktasını saptamak açısından önemlidir.

Bu bilgilerden yola çıkarak, gerçekleştirilecek olan araştırmanın amacı, aile ve çocuğa ilişkin çeşitli değişkenlere göre sosyal destek, evlilik uyumu, ailede çocukla ilgili işbölümü değişkenlerinin 6-12 yaşları arasındaki zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin yaşamlarında algıladıkları stresi yordama gücünü belirlemek olarak kavramsallaştırılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Farklı özelliklere sahip bir çocuğun anne ve babası olma rolü, ebeveynlerin kendisini önceden hazırladığı bir rol değildir (Sarı, 2007:1). Ailenin kendisini hazırlamadığı bu durumu kabullenmesi duygusal olarak zorlayıcı bir durumdur. Aileler keder, bakım yükünün uzaması, sosyal etiketlenme ve ebeveynlik açısından rol modeli eksikliği nedeniyle duygusal yüklenmeler yaşamaktadır. Bunun yanı sıra, kendilerinden ya da toplumdan kaynaklanan

nedenlerle sosyal izolasyon, çocuğun bakım sorumluluklarının fazla olması nedeniyle de fiziksel yüklenme yaşayabilmektedir. Tüm bu zorluklar, ekonomik güçlükler ile birleştğinde ailenin duygusal zorlanmaları artmaktadır (Sarı, 2007).

Zihinsel engelli ve/veya gelişimsel gecikmesi olan bireylerin özel eğitim gereksinimlerinin karşılanmasına ilişkin eğitim seçenekleri giderek artmakta ve yaygınlaşmaktadır. Söz konusu hizmetlerin başarıya ulaşması için ailenin desteğinin alınması ve aynı zamanda ailenin de desteklenmesi önemli bir faktördür. Agosta (1989), özel eğitim ve rehabilitasyon sürecinde ailelerin ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bunların karşılanma seçeneklerinin oluşturulması gerektiğini vurgulayarak; ailelerde desteğin şekillenmesinde üç temel ilkedен yola çıkılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bunlar; ailelerin çocuklarıyla ilgili mantıklı kararlar alabilecek düzeye gelebilmesinin desteklenmesi, hizmetlerin tüm aile üyelerinin ihtiyaçlarına yönelik olması ve bunları sağlayabilecek düzeyde esnekliğe sahip olması gerektiğidir (Akt: Siklos & Kerns, 2006:922).

Günümüzde özürlü çocuğa ve ailesine yönelik verilen hizmetlerde ailenin bir bütün olarak ele alınması yaklaşımı benimsenmektedir. Bu anlayışa göre, özürlü çocukların ailelerine yönelik hizmetler bilgi verici yaklaşımlar, psikoterapötik yaklaşımlar ve anne-baba eğitim programları olarak özetlenebilir. Özürlü türü ve doğası ile ilgili etkenler konusunda anne-babanın aydınlatılmasını amaçlayan bilgi verici yaklaşımlar, duygusal güçlüklerle bağlı olarak anne-babanın yaşadıkları çatışmaları anlamalarına ve çözümlemelerine yardımcı amaçlayan psikoterapötik yaklaşımlar ve anne-babanın çocuklarıyla iletişimlerinde etkili olmalarını sağlayan teknikleri ve becerileri öğrenmelerini amaçlayan anne-baba eğitim programları birbirini tamamlayan bir zincirin halkaları gibidir. Ailenin problemlerine ve ihtiyaçlarına bağlı olarak bu yardım yöntemlerinden birisine ya da hepsine başvurulabilir (Küçük, 1993: 23).

Bu bilgilerden hareketle, ailelerin özel eğitim ve rehabilitasyon sürecinde desteklenmesine yönelik hizmetler planlanırken öncelikli olarak ailenin ihtiyaçlarının tespit edilmesi gerektiği söylenebilir. Bu ihtiyaçlar arasında en önemli olanlardan biri de ebeveynlerin duygusal ve ruhsal alanlardaki ihtiyaçlarıdır. Ebeveynler yaşamlarında yüksek derecede stres hissettiklerinde, bu durum çocuklarıyla ilişkilerinin olumsuz yönde etkilenmesine ve aile ortamında olumsuz bir duygusal atmosfer oluşmasına neden olabilir. Ebeveynlerin yaşadıkları ruhsal zorlanmalar, çocukların gelişimini destekleyici rollerini sağlıklı bir şekilde sürdürmelerini de zorlaştırabilir. Zihinsel engelli çocuklara sahip ailelerin yaşamlarındaki stresi azaltan ya da artıran faktörlerin belirlenmesinin aileye yönelik danışmanlık hizmetlerinin planlanmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Araştırma

bulgularının özel eğitimdeki aile danışmanlığı çalışmalarında yol gösterici olması beklenmektedir.

Bu araştırmada ebeveynlerin stres düzeyi üzerinde yordayıcı gücü araştırılan bağımsız değişkenler seçilirken, daha önce konuyla ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmalarda ebeveynlerin stres düzeyi ile ilişkisi araştırılan sosyal destek, evlilik uyumu, çocuk ve aile ilgili kişisel ve sosyo-demografik değişkenlerin yanı sıra, çocuğun bakımıyla ilgili işbölümü değişkeni de bağımsız değişken olarak seçilmiştir. Çocuğun bakımı ile ilgili işbölümü, ülkemizde zihinsel engelli çocukların ebeveynleriyle gerçekleştirilen araştırmalarda şu ana kadar ele alınmamıştır. Araştırmanın zihinsel engelli bireylerin ebeveynlerinin stres düzeyi ile ilişkisi daha önce incelenmemiş bir değişkeni içermesinin konuyla ilgili literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bunların yanı sıra, zihinsel engelli çocukların ebeveynleriyle gerçekleştirilen araştırmaların daha çok annelerle gerçekleştirildiği; babalarla gerçekleştirilen çalışmaların sayıca az olduğu saptanmıştır. Araştırma örneklemimizin hem anne hem de babaları içermesinin alandaki eksikliğin giderilmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.1.Problem Cümlesi

6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin kendileri ve çocuklarına ilişkin bazı değişkenlere göre, sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?

1.2.Alt problemler:

1. 6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan annelerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?”
2. 6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan babaların sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?
3. 6-12 yaş arasında zihinsel engelli kızı olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?
4. 6-12 yaş arasında zihinsel engelli oğlu olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?

5. 6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğa ve normal gelişen çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?
6. 6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan ve başka çocuğa sahip olmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?”
7. 6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu, 2 yıldan az özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?”
8. 6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu 3 yıl ve daha fazla özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?”
9. 6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?
10. 6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?”
11. 6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu sadece bir tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?”
12. 6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu birden fazla tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?
13. 6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?”

1.3.Sayıtlar

Araştırmanın temel sayıltısı araştırma kapsamındaki bireylerin ölçme aracındaki maddeleri yanıtlarken kendi gerçek duygu ve düşüncelerini belirtmiş olduğudur.

1.4.Sınırlılıklar

- Araştırmanın verileri 2011 yılında İstanbul Beylikdüzü Rehberlik Araştırma Merkezi ve Şişli Rehberlik Araştırma Merkezi'ne eğitsel tanılama için başvuran 6-12 yaş arasındaki çocukların ebeveynlerinden elde edilen bilgilerle sınırlıdır.
- Araştırmanın bağımlı değişkeni olan algılanan stres düzeyi ve araştırmada ele alınan bağımsız değişkenler (algılanan sosyal destek, evlilik uyumu, çocukla ilgili işbölümü) araştırmada kullanılacak olan ölçeklerin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

1.5.Konu ile İlgili Tanımlamalar

Stres Algısı: Bireylerin yaşantılarını kontrol edilemez, zorlayıcı ve hoşnutsuzluk verici bulma düzeyidir (Baltaş, Atakuman ve Duman, 1998:3).

Sosyal Destek Algısı: Bireyin ihtiyaç duyduğunda yararlanabileceği destek kaynaklarının varlığına ilişkin algısını ifade etmektedir (Stoke, 1985, Akt: Çeçen, 2008: 417).

Evlilik uyumu: Evli çiftler arasındaki ilişkinin uyumunu ifade eder. Evlilik uyumu, aile yaşantısında değişen durumlar karşısında eşlerin beklenti ve ihtiyaçlarındaki dengeyi ve koşullara adaptasyon gibi süreçleri içermektedir (Burges& Cotrell, 1998; Akt: Şener & Terzioğlu, 2008a:2).

BÖLÜM II.

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ilk olarak zihinsel engelliliğin tanımı ve sınıflandırılması, zihinsel engelli çocukların özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Ardından engelli bir çocuk sahibi olmaya yönelik aile tepkileri, zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin yaşadıkları güçlükleri ve ruh sağlığını inceleyen ülkemizde ve yurt dışında gerçekleştirilen araştırmalara yer verilmiştir. Son olarak, araştırmanın bağımlı değişkeni olan stres kavramı ve bağımsız değişkenleri olan sosyal destek, evlilik uyumu, çocukla ilgili işbölümü kavramları hakkında bilgi verilmiştir. Her kavramın kuramsal çerçevesinin sonunda, zihinsel engelli çocukların aileleriyle konuyla ilgili ülkemizde ve yurtdışında gerçekleştirilen çalışmalara yer verilmiştir.

2.1. Zihinsel Engelliğin Tanımı ve Sınıflandırılması

Yıllardan beri zihinsel engelliliğin farklı tanımlamaları yapılmıştır. Bunun nedeni, zihinsel özürllüğün birçok farklı disiplini yakından ilgilendirmesidir. Farklı disiplinler bu durumu farklı yönleriyle ele almış ve değişik tanımlamalar ortaya koymuştur. Konu ile ilgili ortaya konan ve günümüzde yaygın olarak benimsenen son tanımlama ise, Amerikan Zihinsel Özürllük Birliği (1992) tarafından yapılmıştır. Bu tanımlamaya göre zihinsel özürllük; gelişim sürecinde ortaya çıkan, uyumsal davranışlardaki yetersizlik ile karakterize, genel zeka fonksiyonlarında önemli derecede ortalamanın altında olma durumudur (Keskin ve diğ., 2010: 31; Yıldırım ve diğ., 2004:1).

Yıldırım ve diğ. (2004), Amerikan Zihinsel Özürllük Birliği'nin tanımına göre, bireylerin zihinsel özürllü olup olmadığının belirlenmesinde üç kriter olduğunu ifade etmiştir. Bu kriterler, “genel zeka fonksiyonlarının ortalamanın altında olması”, “uyumsal davranışlarda yetersizlik” ve “gelişimsel süreçten orjin alma” olarak tanımlanmıştır.

Genel zeka fonksiyonlarının ortalamanın altında olması: Standardize zeka testlerinde ortalama puanın 70-75'in altında olması teşhis için önemli bir parametredir. Dünyada yaygın olarak kullanılan 2 tane zeka testi vardır. Bu testlerden Stanford-Binnet'te 68 ve altındaki değerler, Wechsler'de 70 ve altındaki değerler ortalamanın altı olarak kabul edilir (Yıldırım ve diğ. 2004:2).

Uyumsal davranışlardaki yetersizlik: Uyumsal davranışlar; toplumda yaşamak, çalışmak ve rekreasyonel aktiviteler için gerekli olan becerilerdir. Başka bir deyişle, bireyin kendi yaşından ve kültür grubundan beklenen kişisel bağımsızlık ve sosyal sorumluluk kriterlerini yerine getirmesidir. Amerikan Zihinsel Özürlülük Birliği'nin tanımında belirtilen uyumsal davranış alanları; iletişim, özbakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplumsal yararlılık, kendini yönetme, sağlık ve güvenlik, eğitim ve öğretim, boş zamanları değerlendirme ve iş yaşamıdır. Heward (1996), sayılan uyumsal davranışlardan 2 veya daha fazlasında yetersizlik olmasının teşhis için yeterli olduğunu belirtmiştir (Akt: Yıldırım ve diğ. , 2004:2).

Gelişimsel süreçten orijin alma: Gelişim dönemi ile kastedilen, zihinsel gelişimin meydana geldiği dönemdir. En son yapılan tanımlamada bu yaş sınırı 18'dir. (MEB. Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı, 2000). Böyle bir sınırlamaya gidilmesinin nedeni; zihinsel özürlülük durumunu, zihinsel işlevlerde gerilik ve uyumsal davranışlarda yetersizlik özellikleri gösteren diğer engel durumlarından ayırmaktır (Yıldırım ve diğ. 2004: 3).

Zihinsel engelli bireyler öğrenme kapasiteleri ve eğitimsel ihtiyaçlarına göre “hafif düzey”, “orta düzey”, “ağır düzey” zihinsel engelli olarak sınıflandırılmaktadır. Bıyıklı ve diğ. (1995), bu bireylerin zihinsel özellikleri ve eğitsel gereksinimlerini tanımlamıştır. Aşağıda bu bilgilere yer verilmektedir.

Hafif düzey zeka engeli, bireyin eğitim dönemi içinde, sınırlı seviyede destek eğitim hizmetleri ve özel düzenlemelere ihtiyacı olması durumudur. Zeka bölümleri 50-74 puan arasında bulunan ve zeka yaşı en fazla 12 olan bu bireylere gereken eğitim verildiği takdirde iş ve meslek sahibi olabilirler

Orta düzey zeka engeli, bireyin temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında yoğun özel eğitim ihtiyacı olması durumudur. Bu düzeydeki bireylerin zeka bölümleri 36-49 puan arasında yer almaktadır. Bu gelişim tablosunu gösteren bireyler, özel eğitimle kendi öz-bakım becerilerini yerine getirmeyi öğrenebilirler

Ağır düzey zeka engeli, bireyin öz bakım becerilerinin öğretimi de dahil olmak üzere yaşam boyu süren, yaşamın her alanında tutarlı ve daha yoğun özel eğitim ve destek hizmet ihtiyacı olması durumudur. Bu grupta yer alan bireylerin zeka bölümü 20-35 puanları arasında yer almaktadır. Bu bireyler sürekli bakıma muhtaç ve bağımlıdırlar.

2.2. Zihinsel Engelli Bireylerin Özellikleri

Hafif, orta ve ağır düzeydeki zihinsel engelli bireylerin yetersizlik dereceleri birbirinden farklı olsa da genel olarak zihinsel engelliğe özgü ortak özellikleri olduğu söylenebilir. Yıldırım ve diğ. (2004), bu özellikleri şu şekilde özetlemiştir:

Motor Gelişim Özellikleri: Zihinsel özürlü çocuklarda fiziksel büyüme ve gelişme, genellikle metabolik ve endokrinolojik bozukluklara ya da genetik mutasyonlara bağlı olarak, normal akranlarının gerisinde kalmaktadır. Bu durum, kaba ve ince motor beceriler ile el-göz koordinasyonunu da etkilemektedir.

Zihinsel Gelişim Özellikleri: Zihinsel özürlü bireylerin öğrenmeleri güçtür ve zaman alır. Ayrıca yetişkin yaşta bile bazı kavramları ya da becerileri kazanmaları mümkün olmayabilir. Hafif bir zihinsel özre sahip olsalar bile, normal akranlarının seviyesinde öğrenebilmeleri için özel eğitim desteğine gereksinim duymaktadırlar.

Dil Gelişimi Özellikleri: Yapılan araştırmalarda, zihinsel özürlü çocukların dil gelişim düzeylerinin zeka yaşı düzeylerinden daha düşük olduğu bulunmuştur. Ayrıca alıcı dil düzeyleri, ifade edici dil düzeylerinden daha yüksektir. Konuşmaya genellikle yaşıtlarından daha geç başlamaktadırlar. Dil gelişimi özrün şiddetine bağlı olarak yavaş ilerlemektedir. Zihinsel engelli çocuklarda dil ve konuşma problemleri, ses ve artikülasyon bozuklukları normal çocuklardan daha sık görülmektedir.

Sosyal ve Duygusal Gelişim Özellikleri: Zihinsel özürlü bireylerin sosyal ve kişilik özelliklerinde tipik bazı problemler görülmektedir. Rusch, Linneman ve Rylance (1997), bu problemlerin kısmen toplumdaki bireylerin bu çocuklara yönelik tutum ve davranışlarıyla, kısmen de çocuğun geçmişte kendisinden beklenen davranışları yerine getirmedeki başarısızlıklarıyla ilgili olduğunu belirtmiştir.

2.3. Engelli Bir Çocuk Sahibi Olmaya Yönelik Aile Tepkileri

Her aile için bir bebeği bekleme süreci, o bebeğe ilişkin hayaller kurulduğu ve bebeğin engelli olma ihtimalinin genellikle düşünülmediği bir dönemdir. Yapılan tüm hazırlıklar “normal” bir bebeğe yöneliktir. Bebeğin bir engelinin olduğunun anlaşılması birçok ailenin karmaşık duygular yaşamasına neden olmaktadır (MEB. Özel Eğitim

Hizmetleri Tanıtım Kitabı, 2000: 162). Bir çocuğun engelli olduğunun öğrenilmesi yetersizliğin derecesi ne olursa olsun yüksek derecede stres verici bir olaydır (Bilal & Dağ, 2005: 56). Engelli bir çocuğa sahip olmanın ebeveynlerde oluşturduğu tepkiler bir çok kaynakta inkar ve şok olma duygusuyla başlayan, kabullenme aşamasına geçiş öncesinde suçluluk, kızgınlık, kaygı gibi bir çok zorlayıcı duygunun yaşandığı bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

Mac Gregor (1994), ebeveynlerin çocuklarının engelli tanısı almasına yönelik tepkilerinin yakın birinin kaybına verilen yas tepkilerine benzediğini ileri sürmektedir. Yas tepkileri tüm bireylerde aynı sırayla çıkmayabilir; ya da belirli bir aşamada ortaya çıkan bir tepki daha sonraki aşamalarda yeniden ortaya çıkabilir. Yazar, bireysel farklılıkların da göz ardı edilmemesi gerektiğine vurgu yaparak yas sürecini üç aşamalı olarak kavramsallaştırır. Bu aşamalardan ilki “kaçınma aşaması”, ikincisi “ yüzleşme aşaması” ve üçüncüsü de “ yeniden yapılandırma aşamasıdır”

Kaçınma Aşaması: Bu dönemde ebeveynler hissizlik, şok, oryantasyon bozuklukları, uykusuzluk, hafıza problemleri, iştahsızlık, duygusal değişkenlik gibi problemler yaşamakta ve durumu inkar etmektedir. Aileler bu dönemde olanları defalarca düşünmekte, sebeplerini bulmaya çalışmaktadırlar. Aynı zamanda bunun olduğuna da inanmakta güçlük çekmektedir.

Yüzleşme Aşaması: Ebeveynler bu aşamada korku, kaygı, kızgınlık ve suçluluk gibi duyguları hissetmektedir. Bu durumla başa çıkıp çıkamayacaklarına ilişkin bir kaygı ve korku duymaktadır. Bu duyguları yoğun bir şekilde yaşamalarının nedenlerinden biri güvenlik duygularının sarsılmasıdır. Suçluluk duygusu ise, birçok yas deneyiminde ortak olan bir tepkidir. Özellikle bu aşamada çocuğun iyi olma durumuna ilişkin sorumluluk duygusunun aşırı derecede hissedilmesi suçluluk duygusunu arttırır. Çocuklarının sorununu önleyememiş olma duygusu ebeveynlerin benlik saygısının ciddi bir şekilde düşmesine neden olur. Ebeveynler bununla ilgili birçok irrasyonel duygu geliştirmektedir. Örneğin; “yanlış doktoru seçtiğim için”, “kendime yeterince dikkat etmediğim için”, çocuğum engelli oldu tarzındaki düşünceler suçluluk duygularını arttırır. Ebeveynler bu aşamada kişilerarası ilişkilerinde de aşırı derecede kırılgan ve hassastır. Çevrelerindeki kişilerin yetersizliklerini kabullenmede oldukça zorlanırlar. Bu aşama, kişilerarası ilişkilerin yanı sıra eşler arasında da sorunların yoğunlaşabileceği bir dönemdir. Eşlerden birinin diğerini suçlaması yas sürecinde görülen ortak tepkilerdendir. Yaşanılan acı ebeveynleri de değiştirir. Bu da eşlerin ikinci bir kayıp duygusunu yaşamasına neden olur. Sadece çocuğun durumuyla ilgili değil, değişen aile sistemi dengesi için de yas tutulur.

Yeniden Yapılandırma Aşaması: Ailelerde duruma ilişkin uyumun geliştiği, bunun sonucunda aile içi dengenin sağlandığı dönemdir. Kazanılan denge statik olmayan ve yaşam boyunca değişim gösteren bir uyumu içermektedir. Aileler yaşam stillerinin, benlik algılarının, ekonomik güvencelerinin, inanç sistemlerinin ve kaybın içerdiği tüm süreçlerin kompleks bir biçimde yeniden organize olmasına uyum sağlamayı öğrenmektedir.

Küçüker (1993), anne-babanın özürlü bir çocuk gerçeğini kabul etmesi, duruma başarılı bir biçimde uyum sağlaması ve yaşamını bu gerçeğe göre yeniden düzenlemesinin zorlayıcı olduğunu belirtmiştir. Bu durumun anne-babanın hem kendisi hem de çocuğu için uygun planlar yapma yeteneğini olumsuz yönde etkileyebileceğini söylemiştir. Ailelerin uyum sürecini sağlıklı bir şekilde yaşayamaması durumunda, üç tür savunma geliştirebileceğini ileri sürmüştür. Birinci savunma türünde, anne-baba çocuğun özrünü inkar ederek onun normal olduğunda ısrar etmektedir. İkinci savunma türünde ise, anne-baba iyi gitmeyen bir şeyler olduğunu kabul etmekte; ancak çocuğa konulan tanının yalnızca kendilerini rahatsız etmeyen kısmına odaklanmaktadır. Üçüncüsünde ise, anne-baba tanıyı aşırı biçimde kabullenmektedir. Bu da ailelerin çocuklarının gelişimine sağlıklı bir şekilde katkıda bulunacak gerçekçi girişimlerde bulunmasını engellemektedir.

Okanlı ve diğ. (2004), engelli bir çocuğa sahip olmanın ailede bir krize yol açtığını, bu krizle başa çıkma sürecinin de aşamalar halinde gerçekleştiğini ifade etmiştir. MacGregor'un (1994), üç aşamada özetlediği süreci, 5 basamaklı olarak tanımlar. Bu basamakları “reddetme”, “kızgınlık”, “uzlaşma”, “depresyon” ve “kabul” olarak sınıflandırmıştır. Reddetme aşamasında, daha önce de belirtildiği gibi ebeveynler çocuklarının yetersizliğini kabul etmek istemezler. Bu aşamayı atlatan bireyler “bu neden bizim başımıza geldi?” sorusunu sıklıkla sorarlar. Kızgınlıkla birlikte, kendini ve diğer insanları suçlama gibi duygular hissederekler. Uzlaşma aşamasında ise, aileler çocuklarının durumlarıyla aşırı derecede ilgilendiklerinde, onu en iyi uzmanlara götürdüklerinde sorununu çözebilecekleri duygusuna sahiptirler. Bu durum “çare arama” aşaması olarak da tanımlanabilir (MEB. Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım Kitabı, 2000) Aileler giriştikleri çare bulma arayışının çocuğun engel durumunu ortadan kaldırmadığını anladıklarında “depresyon” duygusu yaşayabilmektedir. “Kabul” aşamasında ise aileler, çocuklarının durumunu kabul etmeleri gerektiğini anlamaya, çocuklarına nasıl yardımcı olabileceklerini daha gerçekçi bir şekilde ele almaya başlarlar.

Zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinin yaşadıkları krizle başa çıkabilmesi için bir takım uyumsal görevleri yerine getirmesi gerekmektedir. Okanlı ve diğ. (2004), bu görevlerin, çocuğun durumunu kabul etme, çocuğun durumunu günlük olarak değerlendirme, çocuğun

normal gelişimsel gereksinimlerini karşılama, ailenin diğer üyelerinin gelişimsel gereksinimlerini karşılama, süregelen stres ve periyodik krizle yaşama ve duygularını kabullenip başa çıkma olduğunu ileri sürmüştür.

Çocuğun durumunu kabul etme: Aileler bu görevi başa çıkma becerilerini kullanarak gerçekleştirebilirler.

Çocuğun durumunu günlük olarak değerlendirme: Aileler gelecekte ne olacağı kaygısından uzaklaşıp; çocuklarının şu an için gereksinimlerini karşılayarak gelişimini destekleme konusunda profesyonellerle işbirliği içinde çalışmalıdırlar.

Çocuğun normal gelişimsel gereksinimlerini karşılama: Aileler “yetersizlik” odaklı davranmak yerine, çocuğun doğal gereksinimlerini karşılamaya yönelmelidir. Bu durum da çocuğun yetersizliğini kabul etmekle gerçekleşebilir.

Ailenin diğer üyelerinin gelişimsel gereksinimlerini karşılama: Ebeveyn, tüm enerjisini yetersizlik gösteren çocuğa yöneltmek yerine ailenin bir bütün olarak gelişimini desteklemek zorundadır.

Süregelen stres ve periyodik krizle yaşama: Ailelerin yaşamlarındaki süregelen stres ve sağlık problemleri gibi periyodik krizlerle başa çıkabilecek beceriler kazanması ya da geliştirebilmesi için profesyoneller tarafından da desteklenmesi gerekmektedir.

Duygularla başa çıkma: Ailelerin engelli bir çocuğa sahip olmakla ilgili olumsuz duygularını paylaşabilmesi bu duygularla başa çıkmasına katkı sağlamaktadır.

2.3.1. Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinin Yaşadıkları Güçlükler ile İlgili Ülkemizde ve Yurt Dışında Gerçekleştirilen Araştırmalar

Top (2008), engelli çocuklara sahip ailelerin yaşadıkları sorunları tespit etmeye yönelik bir araştırma yürütmüştür. Araştırma çocukları Eğitim Uygulama Okulu’na giden 138 ebeveyn ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak araştırmacının oluşturduğu “Bilgi Formu” kullanılmıştır. Çalışmanın engelli çocuğa sahip olmanın evlilik yaşantısı üzerindeki etkisine ilişkin ilgili sonuçları, katılımcıların %19.4’ünün eşler arasında karşılıklı olarak birbirini suçlamanın varolduğunu, %13’ü aile içi şiddet yaşandığını, %18.5’i aile içi çatışmaların yaşandığını, %53.7’si ise aile içi bağların kuvvetlendiğini ifade etmiştir. Ailelerin çevreleriyle ilişkilerine dair veriler, %14.8’inin yakınlarıyla sık görüşemediğini, %24.1’inin engelli çocuklarının doğumlarından sonra çocuklarıyla ilişkilerinin değişmediğini, %43.5’nin çevrelerinden destek aldığını ortaya koymuştur. Ailelerin çocuklarının zihinsel engelli olduğunu öğrendiklerinde hissettikleri duygunun %85.2’ sinde üzüntü, %40’ında çaresizlik, %4.6’sında utanma olduğu saptanmıştır.

Özsoy, Özkahraman ve Şallı (2006), çocukları zihinsel engelli olan ailelerin yaşadıkları güçlükleri saptamak ve amacıyla bir araştırma yürütmüştür. Araştırma kapsamında çocukları özel eğitime giden 110 anne-baba ile görüşülmüştür. Araştırmaya katılan ailelerin %54.5'i çocuğu ile ilgili gelecek kaygısı, %48.2'si çocuğa ilişkin sürekli bir kaza ya da yaralanma korkusu yaşadıklarını, %37.3'ü ise çevrelerinden hiçbir zaman destek alamadıklarını belirtmiştir.

Siklos ve Kerns (2006), otistik ve zihinsel engelli çocuklara sahip ailelerin ihtiyaçlarını saptamaya ve karşılaştırmaya yönelik bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu amaçla otistik çocuğu olan 56 ebeveynle, down sendromlu çocuğu olan 32 ailenin ihtiyaçları "Aile İhtiyaçları Anketi" kullanılarak karşılaştırılmıştır. İki grup, önemli ihtiyaçlarının sayısı ve karşılanan önemli ihtiyaçlarının sayısı açısından farklılaşmamıştır. Gruplar bu ihtiyaçların türleri konusunda farklılaşmıştır. Otistik çocukların ebeveynleri daha çok çocuk ve aileye profesyonel destek verilmesine yönelik ihtiyaçları olduğuna vurgu yaparken, down sendromlu çocukların aileleri çocuklarına yönelik okul desteği, iletişim programları ve arkadaşlık fırsatlarına ilişkin ihtiyaçları önemli bulduklarını ifade etmişlerdir.

Konuyla ilgili olarak gerçekleştirilen araştırmalar zihinsel engeli bir çocuğa sahip olmanın bireyi duygusal, sosyal ve ekonomik açılardan zorlayan bir yaşam deneyimi olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3.2. Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinin Ruh Sağlığı ile İlgili Ülkemizde ve Yurt Dışında Gerçekleştirilen Araştırmalar

Mutlu, Akmeşe ve Günel (2010) değişik özür seviyesindeki serebral palsili çocukların annelerinin depresyon düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Araştırmada annelerin depresyon düzeyleri Beck Depresyon Envanteri, çocukların özür durumları Kaba Motor Fonksiyon Sınıflandırma Sistemi, el yetenekleri ise El Yetenekleri Sınıflandırma Sistemi ile değerlendirilmiştir. Sınıflandırma sistemleri aracılığıyla çocuklar el yetenekleri ve özür seviyesi olarak "Hafif" ve "Orta" seviye olarak gruplandırılmıştır. Araştırma sonucunda, serebral palsili çocukların el yetenekleri ve annelerinin depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Özür seviyeleri daha yüksek çocukların annelerinin depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Dereli ve Okur (2008), engelli çocuğa sahip ailelerin depresyon düzeylerini incelemiştir. Araştırmalarını çocukları zihinsel engelli olan 50 anne-baba ile gerçekleştirmiştir. Araştırmada "Beck Depresyon Envanteri" ve "Bilgi Formu" kullanılmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin depresif belirtiler gösterme düzeyinin oldukça yüksek olduğu saptanmıştır.

Doğru ve Arslan (2008), engelli çocuğu olan annelerin sürekli ve durumluk kaygı (alışveriş, lokantada yemek yeme, çocuğu okula götürme vb.) durumlarını birtakım değişkenlere göre incelemişlerdir. Araştırmalarını çocukları özel eğitim kurumuna giden 51 anne ile gerçekleştirmişlerdir. Araştırmalarında “Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyi Envanteri” ve “Bilgi Formu” kullanmışlardır. Araştırma sonucunda, annenin durumluk ve sürekli kaygısının kendi yaşı, eğitim durumu ve sahip olduğu çocuk sayısına göre değişmediği ortaya çıkmıştır. Çocuğun doğum sırasının annenin sürekli kaygı düzeyi ile ilişkili olduğu saptanmıştır. İlk çocuğu engelli olanların sürekli kaygısının daha az olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte sürekli kaygının ailenin gelir durumuyla ilişkili olduğu; düşük gelir seviyesine sahip annelerin sürekli kaygısının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Aysan ve Özben (2007), engelli çocuğu olan anne-babalar ile çocukları normal gelişim gösteren anne-babaların depresyon düzeyi, yaşam doyumu ve başa çıkma stratejilerini karşılaştırmıştır. Araştırmanın örneklemini çocukları engelli olmayan 117, çocukları engelli olan 87 anne-baba oluşturmuştur. Araştırmada Beck Depresyon Envanteri, Yaşam Doyumu Envanteri, Başa Çıkma Stratejileri Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, engelli çocuğu olan annelerin depresyon düzeylerinin, normal gelişim gösteren çocukların annelerinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Engelli çocuğu olan babaların ise, yaşam doyumlarının daha düşük olduğu saptanmıştır.

Bahar ve diğerleri (2004), zihinsel engelli çocukların ve annelerinin sosyo-demografik özelliklerini saptamaya ve annelerinin anksiyete, depresyon ve stresle başa çıkma tarzlarını belirlemeye yönelik bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmaya çocukları bir özel eğitim merkezine devam eden 60 anne katılmıştır. Araştırmada, “Beck Depresyon Envanteri”, “Beck Anksiyete Envanteri”, “Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği” ve “Bilgi Formu” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda annelerin depresyon düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Annenin yaşı arttıkça “çaresiz başa çıkma” biçiminin arttığı, çekirdek ailelerde ve parçalanmış ailelerde destek arama davranışının daha yoğun olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte çalışan annelerde “çaresiz başa çıkma” biçimin daha yoğun olduğu, çocuğun yaşı ile annenin anksiyetesinin doğru orantılı olduğu bulunmuştur.

Ceylan (2004), 5-7 yaş arasındaki zihinsel engelli çocukları entegre eğitime katılan ve katılmayan annelerin depresyon ve umutsuzluk düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma yürütmüştür. Bu amaçla çocukları anasınıfında entegre eğitime devam eden 59 anne ile

çocukları sadece özel eğitim alan 67 anne araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada “Beck Depresyon Envanteri”, “Beck Umutsuzluk Ölçeği” ve “Bilgi Formu” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda çocukları entegre eğitime katılan annelerin depresyon ve umutsuzluk düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır.

Bailey ve diğerleri (2007), gelişimsel yetersizliği veya zihinsel geriliği olan çocukların annelerinin depresyonunu inceleyen araştırmaları gözden geçirmişlerdir. Bu amaçla konuyla ilgili gerçekleştirilen 42 araştırmanın sonuçları değerlendirmişlerdir. Çalışma sonucunda annelerin babalardan daha depresif olduğu saptanmıştır. Annenin depresyon düzeyinin etkili olmayan başa çıkma biçimleri, düşük sosyal destek ve ailede birden fazla engelli bireyin olması ile olumlu yönde ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Glidden, Billings ve Jobe (2006), ebeveynin kişiliği ve çocuğun gelişimsel bozukluğa sahip olmasının anne ve babalar tarafından kullanılan başa çıkma biçimleri ile ilişkisini araştırmışlardır. Araştırma 97 anne-baba çiftiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, anne ve babaların problem odaklıdan çok duygusal odaklı başa çıkma stratejilerini kullandığı, kişilik özelliklerinden nörotik faktörün kullanılan başa çıkma stratejilerini yordadığı ortaya çıkmıştır. İyi olma halinin yeniden değerlendirme yapma becerisi ile olumlu; kaçınma ve inkar başa çıkma biçimi ile olumsuz yönde ilişkili olduğu saptanmıştır.

Konuyla ilgili gerçekleştirilen araştırmalar zihinsel engelli bir çocuğu yetiştirmenin ebeveynlerin ruhsal sağlıklarını olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

2.4. Stres

Günümüzde stres kavramı genellikle bireylerin sınırlarının zorlandığını hissettikleri bir baskı ve zorlanma durumunu ifade etmekte kullanılmakta; günlük hayatın içerisinde sıklıkla karşılaştığımız bir terim olmaktadır. Atkinson ve Ark. (1993), bireylerin fiziksel ya da psikolojik sağlıklarına karşı tehdit olarak algıladıkları olaylarla karşılaştığında stres yaşadıklarını belirtmiştir (s.488). Baltaş (2000) da, stres terimini zorlanma ve uyum gösterme süreçleri içerisinde ortaya çıkan karmaşık duygusal, davranışsal tepkiler ile bu tepkilerin fizyolojik bağlantıları olarak kullanmaktadır (Akt: Kaner, 2004: 7).

Stresle ilgili literatür incelendiğinde kavramın ilk defa 17. yüzyılda fizikçi Robert Hook tarafından, elastiki nesne ve ona uygulanan güç arasındaki ilişki anlamında kullanıldığı görülmektedir (Akt: Akman, 2004: 40).

Stresin sağlık alanında ilk kullanımı ise, 1920’li yıllara rastlamaktadır. Bu alandaki ilk çalışmayı gerçekleştiren endokrinolog Hans Selye, stresin vücuttaki aşınma oranını ifade ettiğini belirtmiştir. Selye, stresi kişinin çevreye uyum süreci içerisinde yaşadığı fizyolojik bir tepki olarak tanımlamaktadır. İçsel ve dışsal koşulların değişimine uyum sağlamak için

bedenin çalışması veya güç harcaması, fizyolojik tepkilere neden olmaktadır. Stres de bedenin olaylara karşı verdiği özgül olmayan tepki olarak değerlendirilmektedir (Akt: Akman, 2004:41).

Haggards (1949), stres kavramını ruh sağlığı alanında ilk kullanan kişidir. Haggards, bireyin tamamen tehdit edildiği, uyum mekanizmalarının ciddi olarak yorgun olduğu ve vücudunun kuvvetinin tükenmiş olduğu durumda stres hissedeceğini belirtmiştir. Bu tanımlamadan sonra stres, psikoloji literatüründe sıkça söz edilen konulardan biri olmuştur. (Akt: Akman, 2004:42).

Stres kavramına yönelik tanımlamaların genel olarak dört temel kuram çerçevesinde gerçekleştirildiği söylenebilir. Bunlardan ilki, biyolojik kuram çerçevesinde Cannon ve Selye tarafından getirilen tanımlamadır. Bilim adamları stresi bireyin dışında gerçekleşen zorlayıcı bir olay karşısında organizmanın gösterdiği tepki olarak tanımlamaktadırlar. İkinci yaklaşım stresi sadece bir uyaran olarak gören öğrenme kuramcılarına aittir. Bilişsel transaksyonel yaklaşımda ise, stres verici uyaran ile bireyin değerlendirmelerinin etkileşimine vurgu yapılmaktadır. Stres konusundaki son yaklaşım her sistemin dengesi olduğunu ve denge bozulduğunda stres yaşandığını ileri süren Sistem Yaklaşımı'dır (Akman, 2004: 43).

2.4.1. Stres Yaratan Olayların Özellikleri

Atkinson ve diğ. (1996), en belirgin stres kaynaklarından birinin travmatik olaylar olduğunu belirtmiştir. Doğal felaketler, yakınların ani kaybı ya da hastalığı gibi olaylar kişinin hiç beklemediği bir anda ortaya çıkması, önemli kayıplara yol açması ve kişinin uyum sürecini zorlaması açısından travmatiktirler. Ancak travmatik deneyimler yaşamayan bireyler de yaşamlarında stres algılayabilmektedir (s.489).

Olayların stres verici olarak algılanmalarına, onların bazı özellikleri neden olmaktadır. Bu özellikler olayların denetlenebilirliği, tahmin edilebilirliği ve bireyin sınırlarını zorlayıcılığıdır.

Atkinson ve diğ. (1996), bireyin olayları denetleme olasılığının düşük olduğu durumlarda, olayı daha fazla stres verici olarak algılayacağını ileri sürmüştür. Bireyin olayı değiştirmeye yönelik çabalarının sonuçsuz kalacağı gerçeği ya da bireyin bu yöndeki algıları hissettiği stres düzeyinin artmasına neden olur (s.490).

Stres yaratan bir olayın gerçekleşeceğini tahmin edebilmek, olayı denetleme şansının olmadığı durumlarda bile kişinin stresini azaltır. (Atkinson ve diğ., 1996). Yazarlar, özellikle ağır hastalıkların tedavi sürecinde bireylerin stres düzeyini arttıran en önemli faktörün, tedavinin gidişatının tahmin edilemezlik düzeyi olduğunu söylemiştir (s.491).

Atkinson ve diğ. (1996), denetlenebilir ve tahmin edilebilir olayların da bireyler üzerinde stres yaratıcı olabileceğini belirtmişlerdir. Bireyler evlilik, sınav haftası gibi önceden haberdar oldukları durumlarda bile, bu olayların bireylerin uyum süreçlerini zorlaması nedeniyle stres hissedebilirler. (s.492)

Stres sadece dışsal olaylarla değil, bireyin bilinçli ya da bilinçdışı olabilen içsel çatışmaları ile de ilgili olabilir. Bireyler birbirleriyle bağdaşmayan ya da karşılıklı olarak birbirini dışlayan eylem çizgileri arasında seçim yapmak zorunda kaldıklarında stres yaşayabilirler (Atkinson ve diğ., 1996: 493-94). Yazarlar bireylerde en yaygın olarak görülen çatışmaların “bağımsızlığa karşı bağımlılık”, “ samimiyete karşı soyutlanmışlık”, “işbirliğine karşı rekabet” ve “itkilerin ifadesine karşı ahlak standartları” olduğunu belirtmiştir.

Sezgin (1998), yoğun ve düşük stresli yaşam tarzlarının özelliklerini karşılaştırmıştır. Yoğun stresli yaşam tarzı olan bireylerin bir ya da daha fazla süregelen stresli durumun içerisinde hapsolme, kişilerarası ilişkilerinde yoğun stres yaşama, zaman yönetimi ile ilgili sıkıntılar yaşama, tek yanlı yaşam etkinliklerine sahip olma, gerçekleşmemiş olaylar için bile endişelenme, stresli durumları pasifçe kabullenip, acı çekme gibi özellikleri olduğunu ifade etmiştir. Düşük stresli yaşam tarzları olan bireylerin ise, stresi kendilerini gerçekleştirecek bir fırsat olarak değerlendirdiklerini, dengeli ve çok yönlü yaşam etkinliklerine, kendi sınırlarını zorlamayan bir iş yüküne sahip olduklarını ve zamanlarını etkin bir şekilde yürüttüğünü belirtmiştir (s. 89).

2.4.2. Strese Yönelik Tepkiler

Stres bireylerin fizyolojik, bilişsel, duygusal ve davranışsal süreçlerinde değişikliklere yol açmaktadır. Bu değişiklikler aşağıda özetlenmektedir.

Strese Yönelik Fizyolojik Tepkiler

Strese karşı bireylerin gösterdiği fizyolojik tepkiler birbirine benzemektedir. Bu tepkiler bedende istemsiz olarak oluşmakta ve düzenli bir sıra izlemektedir. Bu düzen ilk defa 1920’li yıllarda Walter Cannon tarafından tanımlanmıştır. Cannon, vücutta stresin neden olduğu tepkileri “ savaş ya da kaç tepkisi” olarak tanımlamaktadır (Şahin, 1998b: 23).

Stres durumunda, hipotalamus bedenin diğer bölgelerine işaretler gönderir ve bu işaretler birçok bedensel tepkiyi harekete geçirir. Bu süreçte.

- *Bedene fazla enerji sağlamak için hormon üretimi artar.
- * Rahatlama ve gevşeme durumlarından sorumlu parasempatik sistem yavaşlar.
- * Hareket ve enerjiden sorumlu sempatik sinir sistemi hızlanır
- * Bedende birikmiş şeker ve yağlar hızlı enerji sağlamak için kana karışır.

- * Bu şekeri enerjiye dönüştürmek için gerekli oksijeni sağlamak üzere solunum hızlanır.
- * Beyine, kaslara ve gerekli organlara yeterli kan göndermek için kalp atışları hızlanır ve kan basıncı artar.
- * Eller, ayaklar ve deriye yakın bölgelerdeki kan, beyin ve gövde kaslarına gider.
- * Kana daha çok alyuvar karışarak, kanın daha fazla oksijen taşıması sağlanır.
- * Kaslar hareket için hazırlanır ve gerginleşir.
- * Sindirim sistemi durur, sistemdeki kan, beyin ve kaslara yönelir.
- * Terleme artarak vücudun aşırı ısınması önlenir.
- * Bağırsak ve idrar torbası kasları, kaçma durumunda vücudu hafifletmek için gevşer.
- * Gözbebekleri genişleyerek, göze daha fazla ışık girmesine, dolayısıyla görüşün keskinleşmesine yardımcı olur. (Şahin, 1998b: 24).

Sözü edilen değişikliklerden bireyin fark edebildikleri nabız ve terlemede artış, midede kasılmalar, kas gerginliği, nefes daralması, dişlerin gıcırdaması, çenenin kasılması, konsantrasyon güçlüğü, aşırı tedirginlik ve duyguların yoğunlaşmasıdır (Şahin, 1998b:24).

Strese Yönelik Bilişsel Tepkiler

Bireyler ciddi stres nedenleriyle karşılaştıklarında yoğunlaşmakta ve düşüncelerini mantıksal bir şekilde örgütlemekte zorluk çekebilirler. Yaşanılan bilişsel bozukluklar iki nedenden kaynaklanabilir. Birincisi, strese eşlik eden depresyon, öfke ya da üzüntü gibi duyguların yarattığı yüksek duygusal uyarılma düzeylerinin zihnin bilgi işleyişine etki edebilmesidir. İkinci neden ise, bireylerin stres durumlarında katı davranış örüntülerine takılıp kalmaları ve alternatif çözüm yollarını kaygıları nedeniyle düşünememeleridir (Şahin, 1998a: 9).

Strese Yönelik Duygusal Tepkiler

Bireyler var olan stres verici durumu biyo/psiko/sosyal varoluşlarına bir tehdit olarak algıarlarsa korku ve kaygı, yaşam alanına bir müdahale olarak algırlarsa öfke ve kızgınlık, kayıp olarak algırlarsa karamsarlık ve üzüntü hissedebilirler (Şahin, 1998a:9).

Strese yönelik Davranışsal Tepkiler

Bireyler ar olan stres verici durumu varoluşa bir tehdit ya da engel olarak algıladıklarında fizyolojik tepkilerde de olduğu gibi “savaşma” ya da “kaçma” tepkilerini gösterirler. Stres verici etmeni ortadan kaldırmayla ilgili aktif davranışlar savaşma tepkilerini oluşturur. Stres ortamından bir süre uzaklaşıp, problemi çözmeye yönelik enerji toplama amacındaki davranışlar kaçma tepkileri içerisinde yer almaktadırlar. Strese yönelik davranışlar benzer şekilde “aktif ve probleme yönelik” ve “ pasif ve savunmaya yönelik”

olarak da sınıflandırılabilir. Aktif ve probleme yönelik davranışlar “stresle başa çıkma mekanizmaları olarak da tanımlanabilir (Hisli, 1998a:10).

2.4.3. Engelli Bir Çocuğa Sahip Ailelerde Yaşanılan Stres

Stres yaratan olayların ortak noktaları daha önce de belirtildiği gibi, denetlenebilirlik ve tahmin edilebilirlik düzeylerinin az olması ve bu deneyimlerin bireyin sınırlarını zorlamasıdır. Engelli bir çocuğa sahip olmak bu özellikler açısından düşünüldüğünde denetlenme ve tahmin edilme olasılığı düşük ve bakım veren bireylerin sınırlarını zorlayıcı bir durumdur. Bu nedenle engelli bireylerin ebeveynlerinin yaşamlarındaki stres yükünün daha fazla olması beklenmektedir.

Bristol (1987), ebeveynlerin yaşadıkları stresin sadece çocuğun yetersizliklerinden kaynaklanacağı varsayımının sosyal izolasyon, aile yaşamındaki güçlükler, ekonomik sorunlar gibi ara değişkenleri ele almaması nedeniyle yetersiz olduğunu ileri sürmüştür. White ve Hastings (2004) de, benzer olarak engelli bir çocuğa sahip olmanın mevcut kaynaklar tarafından etkilenebilecek psikolojik sonuçları içerdiğini belirtmiştir. Ailelerin zihinsel engelli bir çocuğu yetiştirmenin talepleriyle şekillenen iyi olma durumlarına yönelik tehditlerle başa çıkmada sosyal destek kaynaklarının önemli olduğunu belirtmiştir. Ailelerin sosyal destek kaynaklarını yetersiz bulduklarına stres hissedeceğini ileri sürmüşlerdir.

Yazarlar engelli bir çocuğa sahip olmaya yönelik aile tepkilerini Hill’in ABCX modeliyle kavramsallaştırmışlardır. Bu modelde A, strese neden olan olayı; B ailenin krizi karşılamada kullanabileceği kaynakları; C ailenin olayı algılayış biçimini; X ise C’nin A ve B ile ilişkisinin sonucu ortaya çıkan kriz durumunu ifade etmektedir. Bu modelde ailenin kaynakları stres yaratan olaya karşı ailenin uyumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu kaynaklar ailenin içsel/sistemik özelliklerini, ailenin rol yapısını ve ailenin akrabalarından, arkadaşlarından ve profesyonellerden sağlanan sosyal destekleri içerir. (Bristol, 1987; Kaner, 2004, Shin, 2003, White& Hastings, 2004).

2.4.3.1. Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinin Yaşamlarında Algıladıkları Stresle İlgili Ülkemizde ve Yurtdışında Gerçekleştirilen Araştırmalar

Kaner (2004), yetersizliği olan çocuğa sahip anne ve babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmaya zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan 104 anne, 102 baba, işitme yetersizliğine sahip çocuğu olan 101 anne, 109 baba olmak üzere, toplam 416 kişi katılmıştır. Araştırmada üç veri toplama

aracından yararlanılmıştır. Bunlardan ilki araştırmacı tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan Friedrich ve arkadaşlarının “Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği”dir. İkinci araç olan “Aile Destek Ölçeği”, anne ve babaların algıladıkları sosyal destek algısının ve sosyal destek ağının niceliksel ve niteliksel özelliklerini araştırmak için araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Üçüncü araç ise “Yaşam Doyumu Ölçeği”’dir. Araştırma sonucunda, zihin engelli çocuğu olan ana-babaların, işitme engelli çocuğu olan ana-babalara göre çocuklarını daha yetersiz algılamalarına rağmen, daha fazla eğitim desteği almakta olduğu ve yaşamlarından daha doyumlu olduğu bulunmuştur. Ana-babalık stresinde çocukların cinsiyetlerine göre farklılık saptanmamıştır. Babaların annelere göre daha çok bakım desteği algıladığı ortaya çıkmıştır. Küçük yaşta çocuğu olan anne-babalar daha fazla maddi destek bildirmiştir. Zihin engelli çocuğu olan anne-babaların, işitme engelli çocuğu olan anne-babalara göre çocuklarının işlevlerini daha yetersiz gördüğü, daha karamsar ve stresli oldukları saptanmıştır. Bununla birlikte, anne-babaların yaşam doyumları arttıkça algıladıkları stresin azaldığı, çocuğun zihinsel engelli ve küçük yaşta olması, ailenin sosyal desteklerinin yeterli olması anne-babalık stresinin en önemli yordayıcıları olduğu saptanmıştır. Son olarak, çocuğun zihinsel engelli olması ve anababanın yeterli olmayan sosyal destek sistemine sahip olmasının ise, yaşam doyumunun en önemli yordayıcıları olduğu bulunmuştur.

Küçüker (2001),”Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı” na katılımın gelişimsel geriliğe sahip olan çocukların anne ve babalarının stres ve depresyon düzeylerinde farklılık yaratıp yaratmadığını incelemiştir. Araştırma, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Özel Eğitim Bölümü’nde ilgili programa katılan 0-4 yaş arasındaki çocukların anne ve babalarıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya 29 anne ve 28 baba katılmıştır. Araştırmanın başlangıcında anne ve babaların stres düzeyi “ Aile Stres Değerlendirme Ölçeği”, depresyon düzeyleri ise “Beck Depresyon Envanteri” kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın ilk dört haftasında ailelere erken eğitim programlarının amaçları ile aile ve çocuk açısından yararları konusunda bilgi verilmiştir. Bunun ardından 7 ay süre ile eve dayalı eğitim çalışmaları yürütülmüştür. Bu çalışmalarda programla ilgili eğitim alan aile rehberleri, programının uygulanması konusunda anne- babaları evlerinde ziyaret ederek onlara rehberlik etmiştir. Tüm program süresince ailelerle ayda bir defa toplantılar gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda annelerin stres puanlarında bir değişiklik bulunamamıştır. Babaların stres puanı ise “çocuğun özellikleri” boyutunda azalmıştır. Araştırma sonucunda, babaların çocuklarının güç kişilik özellikleri ile ilgili algıları olumlu yönde değişim göstermiştir. Araştırmanın depresyonla ilgili sonuçları ise, hem annelerin hem de babaların depresyon düzeylerinin azaldığını ortaya koymuştur.

Akkök, Aşkar ve Karancı (1992), özürlü bir çocuğu olan anne ve babaların bu durumu nasıl algıladıklarını ve onların stres düzeyini yordayan faktörleri incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini çocukları Ankara'daki özel eğitim ve iş okullarına giden 82 anne ve 64 baba (toplam 146 kişi) oluşturmuştur. Ailelerin stres düzeyi “Özürlü Çocukların Anne-Babalarının Stres Düzeyini Ölçme Aracı”, çocukların durumlarıyla ilgili yaptıkları atıflar ise “Atıf Düzeyleri ve Değişim Ölçeği”’nden alınan maddelerle değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda ailenin stres düzeyini sırasıyla kadersel atıf yapma, durumsal atıf yapma, özür derecesi ve aile rehberliği alıp almamanın yordadığı saptanmıştır. Durumsal atıf yapmanın ailenin stres düzeyi ile negatif yönde, diğer 3 değişkenin ise pozitif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır.

Meadan, Haile ve Ebata (2010), zihinsel engelli ve otistik bozukluğa sahip çocukların ailelerinin yaşamındaki stresörleri ve destek kaynaklarını inceleyen araştırmaları gözden geçirmişlerdir. Çalışmalarında 2000-2007 yılları arasında konu ile ilgili olarak gerçekleştirilmiş, 57 araştırmanın sonuçlarını meta analiz yoluyla değerlendirmişlerdir. Bu çalışmanın sonucunda, otistik çocukların annelerinin Down Sendromlu çocukların annelerinden ve diğer gelişimsel bozukluklara sahip çocukların annelerinden daha fazla stres bildirdikleri, otistik çocukların annelerinin babalardan daha fazla stres, anksiyete ve depresyon yaşadıkları tespit edilmiştir. Sosyal desteğin ise stres giderici etkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

Kersh ve diğerleri (2006), zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde ruh sağlığı, ebeveynlik stresi ve yeterliliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmaya 63 baba ve 39 anne katılmıştır. Araştırmada Depresyon Skalası, Aile Stresi İndeksi, Aile Deneyimleri Anketi, Çocuklar için Adaptif Davranış Skalası, Çocuk Davranış Kontrol Listesi ve Çift Uyum Skalası kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, hem annelerin hem de babaların depresiflik düzeyini yordayan en önemli faktörün evlilik uyumu olduğu saptanmıştır.

Feldman ve diğerleri (2002), zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde ebeveynlik stresi, sosyal destek ve anne-çocuk etkileşimi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma, zihinsel engelli çocukları olan 30 anne ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, “Ebeveyn Stresi İndeksi”, “Ebeveyn Sosyal Destek İndeksi” ve “Kişilerarası Desteğin Değerlendirilmesi Listesi”’ni yanıtlamışlardır. Aynı zamanda yaşları 6’dan küçük olan çocukların anneleri evlerindeki oyun seanslarında gözlemlenmiştir. Araştırma sonucunda katılımcıların %85’inin klinik olarak anlamlı bir stres seviyesine sahip oldukları saptanmıştır. Annenin algıladığı sosyal desteğe ilişkin memnuniyetinin stres algısıyla negatif yönde, destek ihtiyacının ise pozitif yönde

ilişkili olduğu saptanmıştır. Sosyal destekten memnuniyetin ise, çocukla etkileşim içinde olmayla pozitif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır.

Innocenti, Huh ve Boyce (1992), zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin, ebeveynlikle ve çocuklarıyla bağlantılı streslerini daha önce zihinsel engelli olmayan çocukların ebeveynleriyle çalışarak geliştirdikleri Ebeveynlik Stres İndeksi kullanarak değerlendirmiştir. 725 kişiden oluşan engelli çocuklara sahip ebeveynlerden elde edilen sonuçları ölçeğin oluşturulması aşamasında yer alan 2633 kişilik normatif örneklemden elde edilen sonuçlarla karşılaştırmışlardır. Ebeveynlik Stres İndeksi ebeveynlerin çocuk-ebeveyn sistemindeki strese ilişkin algılarını değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Çocukla bağlantılı stres ve ebeveyn ile bağlantılı stres olmak üzere 2 alanı bulunmaktadır. Çocukla bağlantılı stres çocuğun uyum kabiliyeti, talepkarlığı ve ruh durumu gibi özelliklerini içermektedir. Ebeveynle bağlantılı stres alanı ise, ebeveyn-çocuk ilişkisinden etkilenen ebeveyn özelliklerini içermektedir. Bu alanda depresyon, bağlanma, rol kısıtlanmaları, sosyal izolasyon, eşle ilişkiler gibi özellikler yer almaktadır. Engelli çocukların ebeveynlerinin normatif grupla karşılaştırıldığında çocukla bağlantılı stres alanında daha yüksek stres puanına sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Ebeveynle bağlantılı stres alanında ise, sadece 3 yaş grubu ebeveynleri arasında farklılık saptanmıştır. 3 yaş grubundaki engelli çocukların ebeveynlerinin daha yüksek düzeyde strese sahip olduğu saptanmıştır.

Singer ve diğ., (1989), destek servislerinin ailenin stresini azaltmadaki rolünü incelemişlerdir. Bu amaçla, yaşları 3-14 arasında değişen engelli çocuklara sahip 49 ebeveyni yoğun ve veya az yoğun destek müdahalesine almışlardır. Bu müdahalelerde ebeveynlere durum yönetimi ve başa çıkma becerileri konusunda eğitimleri içeren ve 16 hafta süren bir destek hizmeti verilmiştir. Destek alan annelerin başa çıkma, anksiyete ve depresyon puanlarının düştüğü saptanmıştır. Bu sonuçların 1 yıl sonraki takip araştırmasında da devam ettiği bulunmuştur. Bununla birlikte bu araştırma, pozitif aile ortamının çocuğun sosyal uyumu olumlu olarak etkilediğini ve ebeveyn desteği, bağımsızlığın desteklenmesi ve eğitimin çocuğun okula olumlu uyumunu sağladığını ortaya koymuştur.

Konuyla ilgili gerçekleştirilen araştırmalar zihinsel engelli bir çocuğa sahip olmanın ebeveynlerin yaşamlarındaki stres algısını yükselttiğini bu algının azalmasında sosyal desteğin önemli bir rolü olduğunu ortaya koymaktadır.

2.5. Sosyal Destek

Aile, arkadaş ve yakın çevrenin sağladığı doğal destek sistemleri psikolojik sorunların çözümlerini kolaylaştırma veya zorlaştırmada önemli rol oynamaktadır. Desteğe ihtiyacı olan kişilerin bakımını üstlenmek, bunu gerçekleştiren kişi için de yük ve stres yaratmaktadır. Başka bir deyişle, hastalar veya desteğe ihtiyacı olanlar kadar desteği verenlerin kendilerinin de sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar; ve bu da sosyal destek kavramının önemini arttırmaktadır (Eker, Arkar & Yıldız, 2001: 18). Yetersizliği olan bir çocuğun varlığına başarılı bir şekilde uyum yapmayı kolaylaştıran etmenlerden biri, hem çocuğun ve ailenin gereksinimlerini karşılamaya yardım edecek hem de yetersizlikle ilgili sorunların azaltılmasını ve ailelerin bu sorunlarla başa çıkmasını kolaylaştıracak destek kaynaklarıdır. Sosyal destek, stres yaratan durumu ortadan kaldırmaya bile, bireylerin kaygı düzeylerini azaltarak, onların daha iyimser olmalarına, zorlayıcı durumlarla başa çıkmada yeni çözümler üretmelerine yardımcı olup, çaresizlik duygularını azaltmaktadır (Kaner, 2004: 13).

Sosyal destek, bireyin çevresinden elde ettiği sosyal ve psikolojik destek olarak tanımlanabilir. Sosyal desteğin teorik temeli Kurt Lewin'in Alan Kuramı ve davranış tanımına dayanmaktadır. Lewin, yaşam alanını belirli bir zamanda bireyin davranışını etkileyen etmenlerin tümü; davranış ise çevre ile bireyin fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır. Lewin'in davranış tanımında yer alan "çevre" kavramı fiziksel çevreden farklı ama onun içinde yer alan psikolojik bir çevredir. Lewin'e göre, davranış bu psikolojik çevrede oluşan değişimdir. Bireyin olumsuz davranışlarının ortadan kalkması ve yeni davranışlar kazanması, onun psikolojik çevresinde değişiklik yapmasına yardımcı olmakla mümkündür. Bu anlamda, bireyin sosyal destek sistemi onun psikolojik çevresi içerisinde yer almaktadır (Yıldırım, 1997: 81).

Alan yazında sosyal desteğe ilişkin birçok tanım yapılmıştır. Cobb (1976), sosyal desteği bireyin ilgilenildiğine, sevildiğine, değerli olduğuna, karşılıklı iletişim ve zorunluluklar ağının bir parçası olduğuna inanmasını sağlayan bilgi olarak tanımlamaktadır. Kaplan, Cassel ve Gore (1977) ise sosyal desteği, kişinin diğer insanlarla olan etkileşiminde temel sosyal ihtiyaçlarının (saygı, kabul, ait olma, güvenlik, anlaşılma) karşılanma derecesi olarak tanımlamaktadır (Akt: Siklos & Kerns, 2006: 922).

Shumaker ve Brownell (1984)'e göre sosyal destek, en az iki birey arasında alıcı ve verici olarak yardımların ve desteğin değişimi, takasıdır. Wallston & Alagna (1983), sosyal desteği kişilerin birey veya gruplarla olan resmi ya da gayri resmi temaslarıyla edindikleri yardım ve bilgi olarak ifade etmiştir (Akt: Kurt, 2010: 81).

Cohen ve Wills (1985)sosyal desteğin iki genel kategoriye (formal/informal, yapısal/fonksiyonel) içeren çok boyutlu bir yapı olduğunu ileri sürmüş ve bu boyutları tanımlamıştır (Akt: Park, Glidden & Shin, 2010:38) .

Formal sosyal destek, öğretmen, sosyal çalışmacı ya da kurumlardan (hastane, eğitim merkezleri vb.) alınan profesyonel yardımlardır. İnformal sosyal destek ise, aile, akraba, arkadaş, komşu, engelli çocuklara sahip diğer aileler, dini organizasyonlar ve sosyal kulüplerden alınan yardımları içermektedir (Akt: Park, Glidden & Shin, 2010:38) .

Sosyal desteğin yapısal boyutunda destek büyüklüğü, oranı ve karşılıklı bağıllık yer almaktadır. Fonksiyonel boyutta ise, duygusal, araçsal ve bilgilendirmeye dayalı destek tipleri tanımlanmaktadır. Duygusal destek, kişinin sorunları ya da kişisel meseleleri hakkında konuşabileceği cesaret verici ve destekleyici kişilere sahip olmayı içerir. Araçsal destek, parasal yardımı, materyal yardımını ve ihtiyaç duyulan hizmetleri sağlayarak maddi nitelikli sorunların çözümüne yönelik destek sağlar. Bilgiye dayalı sosyal destek ise, problemlerin olası çözümüne yönelik rehberlik ve bilgi sunma gibi destekler sunmayı içerir (Akt: Park, Glidden & Shin, 2010:38) .

Cohen ve Wills (1985), stresli olayların çaresizlik duyguları yaratarak bireyin benlik değerini tehdit ettiğini belirtmiştir. Duygusal destek benlik değerine yönelik tehditleri telafi edebilir. Bilgi desteği ise, stresörün yeniden değerlendirilmesinin yanı sıra bireye daha etkili başa çıkma becerileri kazandırabilir. Bu nedenle, duygusal ve bilgi desteği çok geniş çeşitlilikteki stresli olaylarının yükünün azaltılmasında yardımcı olabilmektedir. Maddi destek ve sosyal nitelikli destekler stresli olaylara özgü spesifik/belirli gereksinimlerle ilgilidirler ve bazen duygulanımlara da etki edebilirler. Örneğin, arkadaş kaybında, sosyal nitelikli destek bu kaybı telafi edebilir. Ya da ekonomik sorunların neden olduğu stres, maddi destek ile azaltılabilir (Akt:Kaner, 2004: 17).

Cohen ve Wills (1985), sosyal destek kaynaklarının bedensel ve ruhsal sağlığın korunmasına olan katkılarını, sosyal desteğin temel etkisi (main effect) olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşıma göre, destek sistemlerinin varlığı kişiye hayatında stres yapıcı olaylar olsa da olmasa da genel olarak olumlu bir etki yapmaktadır. Sosyal bakımdan kabul görmek, bireyin kendisine olan saygısını arttırmakta ve sosyal ilişkiler ağı içerisinde bulunmak hayatın belirlilik ve istikrar kazanmasına neden olmaktadır. Yazarlar, stres yapıcı olaylar ortaya çıktığında, dost ve akrabaların sorunlarla başa çıkabilmek için gereken kaynakları yaratmasını sosyal desteğin tampon etkisi (buffering effect) olarak tanımlanmaktadır. Diğerlerinden yardım alabilmek stres yapıcı olayın daha az tehlikeli,

bununla mücadele edebilme potansiyellerinin ise daha güçlü görülmesini sağlamaktadır. (Akt: Güven, Şener & Yıldırım, 2003:3).

Allen (2000) ve Pearson (1986), sosyal desteğin hem niceliksel hem de niteliksel boyutlara sahip olduğunu belirtmiştir. Niteliksel sosyal destek sürece yöneliktir ve sosyal ilişkilerin değerini ve önemini anlamayı ifade eder. Örneğin, paylaşılan değerleri, tutumları, ilgileri, duyguları, karşılıklı sorumlulukları, görev duygularını içeren birincil ilişkileri işaret eder. Sosyal desteğin niceliksel yapıları ise ilişkilerin uzunluğu, süresi, karmaşıklığı, ulaşılabilirliği, yoğunluğu ve ilişki sayısıdır (Akt: Kaner, 2004 s:17).

Kişi ihtiyacı olan sosyal desteği eşi, ailesi ve arkadaşlarından alabileceği gibi, boş zaman etkinliklerinden, ulaşabileceği eğlence aktivitelerinden, toplum programlarından ve profesyonel kişi ile kurumlardan alabilir (Siklos & Kerns, 2006: 922).

Tardy (1985) sosyal desteğin tanımı ve yaklaşımı konusunda görüş ayrılıkları üzerinde durmuştur. Farklı yaklaşımların aydınlatılmasının en iyi yolunun desteğin yönü (verilen ve alınan), uygunluğu, kişinin algısı, alınan desteğin içeriği ve hangi sosyal sistemden alındığının belirlenmesinin olduğunu ileri sürmüştür (Akt: Çakır & Palabıyıkoglu, 1994: 15).

2.5.1. Sosyal Desteğin İşlevleri

Sosyal destek ya da sosyal destek algısı ailelerin ruh sağlığını sürdürmelerinde önemli rol oynar. Sosyal destek, çocuğun ve ailenin davranışlarını ve çeşitli alanlardaki gelişimlerini etkiler. Onların yeterliliklerini güçlendirerek bir anlamda önleyici ve eğitici işlev görür. Seltzer ve Krauss (1989), yetersizliği olan çocuğun aileye getirdiği alışılmadık ve üstesinden gelinmesi güç taleplerin etkilerinin içsel ve dışsal destek kaynakları yoluyla azaltıldığını belirtmiştir (Akt: Kaner, 2004: 12).

Thoits (1986) da stresli olaylarda çevreden yapılan yardımların kişinin başa çıkma çabalarını etkilediğini ileri sürmüştür. Sosyal desteği, kişinin başa çıkma sürecine kendisi için önem taşıyan bireylerin katılımı olarak tanımlayan yazara göre, sosyal destek kişinin içinde bulunduğu stresli durumu, stresöre yüklediği anlamı ve duygusal tepkisini değiştirmesine katkıda bulunur. Böylece bireyi zorlayıcı olayın olumsuz etkilerinden korur. Çevre tarafından sağlanan yardım ister somut, araçsal, ister duygusal olsun; stresli olay/durumun zararlı etkilerini hafifletici işlev görür (Akt: Çakır & Palabıyıkoglu, 1994: 16).

House (1981), sosyal destek sistemlerinin bireylere üç şekilde yardım ettiğini ileri sürmektedir. Bunlardan ilki, bireyin yaşam durumlarını olumsuz etkileyen bazı elementleri elimine etme veya onların etkisini azaltmaktır. Sosyal desteğin bir diğer işlevi, olumsuz yaşam durumları karşısında bireyin dayanma gücünü artırarak sağlık durumunun iyileşmesine

katkıda bulunmaktır. Sosyal destek son olarak, çevresel stresörlerin etkilerine karşı kısmen veya tümüyle tampon görevi yaparak bireylere yardım etmektedir (Akt: Yıldırım, 1997: 82).

Cohen ve Wills (1985)'e göre; sosyal destek, kişiler arası ilişkilerde yakın ilişki kurma ve kabul görme yoluyla bireyin psikolojik uyumuna katkıda bulunur. Bireye bilgi verir ve mevcut problemlerinde mali yardımlar sağlayarak problemlerin çözümünde rol oynar (Akt: Görgü, 2005: 40).

Price (2011), ise sosyal desteğin işlevlerini şu şekilde özetlemiştir:

- Günlük yaşam aktivitelerinin güven ve sıcaklık duygusuyla yönetilmesini sağlama
- Diğer insanlarla paylaştığımız rollerden faydalanarak amaç duygusuna sahip olmamıza yol açma
- Bireyin yaşantısındaki zorlayıcı olayları bir başkası ile paylaşması ve diğer kişilerin bu konudaki tepkilerini değerlendirmesi yoluyla, yaşamındaki olaylara yönelik yeni bir bakış açısını geliştirmesini kolaylaştırma
- Bireylerin başarılarını kutlayarak ve onları cesaretlendirerek, gelişim göstermelerini destekleme
- Kronik hastalıklar gibi sonucu değişemeyecek durumlara maruz kaldığında bile bireylere destek ve ilgi sağlayarak onların hastalıkla yaşamayı öğrenmesine yardımcı olma

Sosyal destekle ilgili bilgiler kaynağı ve türü ne olursa olsun sosyal desteğin bireyin zorlayıcı yaşam olaylarıyla başa çıkmasında oldukça etkili olduğunu göstermektedir. saptanmıştır. Sosyal destek bireyin yaşamındaki zorlayıcı olayların maddi ve manevi yüklerini hafifleterek, bireye ihtiyacı olan ilgi ve bilgi desteğini vererek başa çıkma gücünü arttırmaktadır.

2.5.2. Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinin Sosyal Destek Algıları ile İlgili Ülkemizde ve Yurtdışında Gerçekleştirilen Araştırmalar

Aslan (2010), zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların demografik profillerini araştırmış ve onları psikolojik belirtiler, sosyal destek algısı, stresle başa çıkma tarzı açısından karşılaştırmıştır. Araştırma örneklemini birincil tanısı “eğitilebilir düzeyde zihinsel engelli” olan, 7-12 yaşları arasındaki 105 çocuğun anne- babası (toplam 210 kişi) oluşturmuştur. Araştırmada, zihinsel engelli çocuğu olan anne babaların psikolojik belirtilerini ölçmek amacıyla Kısa Semptom Envanteri (KSE), stresle başa çıkma tarzlarını belirlemek amacıyla Stresle Başa Çıkma Tutumları Envanteri (SBTE) ve sosyal desteği belirlemek amacıyla Çok

Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ) uygulanmıştır. Araştırma sonucunda anne ve babaların psikolojik belirtiler açısından farklılaşmadıkları ortaya çıkmıştır. Annelerin yaşları ile psikolojik belirti düzeyleri arasında negatif, babaların yaşları ve psikolojik belirti gösterme düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Anne ve babaların eğitim seviyesi arttıkça genel psikolojik belirti gösterme düzeyinin arttığı saptanmıştır. Ailedeki birey sayısı ile babaların psikolojik belirti gösterme düzeyi arasında pozitif bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Anne ve babaların stresle başa çıkma tarzları karşılaştırıldığında ise, annelerin “Dış yardım arama”, “Dine sığınma”, “Kabul” ve “Bilişsel Yapılandırma” ölçeklerinde babalardan daha yüksek puanlar aldıkları saptanmıştır. Babaların ise, “Aktif Planlama”, “Kaçma” ve “Soyutlama” ölçeklerinde daha yüksek puanlar aldıkları ortaya çıkmıştır. Araştırmanın sosyal destek ile ilgili sonuçları, annelerin babalardan daha fazla sosyal destek algıladıklarını, annelerin psikolojik belirtileri ile sosyal destek algılarının negatif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Coşkun ve Akkaş (2009), engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygıları ile sosyal destek algıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, 2008-2009 öğretim yılında Kahramanmaraş ili Rehberlik Araştırma Merkezi” ne engelli çocuklarının eğitsel tanılama ve değerlendirmesi için başvuran 150 anne oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak, “Kişisel Bilgi Formu”, “Spielberger Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri” ve annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyini belirlemek amacıyla “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygı düzeylerinin yüksek olduğu sosyal destek düzeyiyle sürekli kaygı düzeyleri arasında ters ilişkinin var olduğu görülmüştür. Ayrıca, annelerin eğitim düzeyleri ve aile gelir düzeylerinin yükselmesiyle, sürekli kaygı düzeylerinin düştüğü buna karşın algıladıkları sosyal destek düzeyinde artış olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Karadağ (2009), zihinsel ve fiziksel engelli çocuklara sahip annelerin yaşadıkları güçlükleri, ailelerinden aldıkları sosyal destek düzeyini ve umutsuzluk durumlarını incelemiştir. Araştırmada “Beck Umutsuzluk Ölçeği”, “Aileden Algılanan Sosyal Destek Ölçeği” ve “Bilgi Formu” kullanılmıştır. Annelerin; %46,3’ünün toplumun bakışı açısından rahatsız olduğunu, %38,9’unun çevreleri ile iletişim kurmakta güçlük çektiğini, %75,8’inin çocuğunun geleceğinden kaygı duyduğunu, %46,3’ünün çocuğunun engeli nedeniyle suçluluk duygusu yaşadığını, %61,1’inin çocuğunun tedavi sürecinde zorlandığını, %45,3’ünün çevresinden sosyal destek görmediğini ifade ettiği saptanmıştır. Annelerin sosyal destek faktörleri ile umutsuzluk düzeyleri arasında negatif bir ilişki olduğu, annelerin aileden algıladıkları sosyal destek düzeyi arttıkça umutsuzluk düzeylerinin azaldığı tespit edilmiştir.

Çürük (2008), zihinsel engelli çocuğu olan annelerin kaygı ve sosyal destek düzeylerini karşılaştıkları problemlere göre incelemiştir. Araştırmaya Ankara İl Merkezi'nde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı iş okullarında 1. ve 4. Sınıfa devam eden zihinsel engelli çocukların anneleri (151 kişi) katılmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla annelere araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan, annelere Kişisel Bilgi Formu, Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracı ve Kaner tarafından geliştirilmiş olan Aile Destek Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, 1. Sınıfta çocuğu olan annelerin kaygı seviyelerinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Her iki grupta da kaygının “Çocuğun Aile Yaşamına Getirdiği Sınırlılıklar”, “Ömür Boyu Bakım ve Aileye Getireceği Zorluklar” alt boyutlarında yüksek olduğu saptanmıştır. 4. Sınıfta çocuğu olan annelerin sosyal destek puanları incelendiğinde, “Duygusal Destek”, “Bakım Desteği” ve toplam sosyal destek puanlarının 1. Sınıfta çocuğu olan annelerden daha düşük olduğu saptanmıştır.

Top ve Kahraman (2008), özürli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları güçlükler ve algıladıkları sosyal destek düzeylerini belirlemek amacıyla bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmaya, çocukları rehabilitasyon merkezine devam eden 60 ebeveyn (36 anne, 24 baba) katılmıştır. Veriler; tanıtıcı özellikleri, yaşanan güçlükleri içeren Anket Formu ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇASDÖ) ile toplanmıştır. Çalışmada, ebeveynlerin tamamının çocuğun bakımında güçlük yaşadığı, %26.7'sinin özürli çocuğun bakımında destek aldığı saptanmıştır. Annelerin ÇASDÖ' nin toplamından ve bütün alanlarından aldıkları puanın babalardan daha düşük olduğu ve bu farkın toplam ve aile alt ölçeği puan ortalamalarında önemli ($p < 0.05$), diğer alanlarda önemsiz ($p > 0.05$) olduğu belirlenmiştir. Çocuklarının özürli olmasından dolayı ebeveynlerin eşleriyle, diğer çocuklarıyla, akrabalarıyla, komşularıyla ilişkilerinin olumsuz etkilendiği, ilişkileri olumsuz etkilenen ebeveynlerin sosyal destek puan ortalamalarının düşük olduğu belirlenmiştir.

Erhan (2005), zihinsel engelli çocuğu olan annelerin algıladıkları umutsuzluk ve karamsarlık düzeylerinin, sosyal destek algılarının ve gelecek planlarının anne ve çocukla ilgili değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını ve annelerin algıladıkları sosyal destek, karamsarlık düzeyleri ve gelecek planlarının onların umutsuzluğunu yordayıp yordamadığını araştırmıştır. Araştırma grubunu, özel eğitim okullarındaki özel sınıflara devam eden ve sağlık raporlarına göre engel düzeyi belirlenmiş olan eğitilebilir ve öğretilebilir düzeydeki çocukların anneleri (425 kişi) oluşturmuştur. Araştırmada veriler, Bilgi toplama Formu, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği' nin Karamsarlık Alt Boyutu, Aile Destek Ölçeği ve araştırmacı tarafından geliştirilen Geleceğe

İlişkin Plan Ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, annelerin algıladıkları umutsuzluk, karamsarlık, sosyal desteğin ve gelecek planının eğitim ve gelir düzeyine göre farklılaştığı saptanmıştır. Annelerin eğitim ve gelir düzeyleri düştükçe daha umutsuz ve karamsar oldukları ve daha az gelecek planı yaptıkları ve daha az sosyal destek algıladıkları saptanmıştır. Çocukların zihinsel engelinin derecesi arttıkça annelerin daha fazla karamsar ve umutsuz oldukları; zihinsel kapasiteleri arttıkça annelerin çevrelerinden daha çok maddi ve duygusal destek algıladıkları ortaya çıkmıştır. Sosyal destek, karamsarlık ve gelecek planının annelerin yaşadığı umutsuzluğun belirleyicisi olduğu bulunmuştur.

Yurdakul ve Girli (1998), otistik ve zihinsel engelli çocuklara sahip olan anne ve babaların sosyal destek ağı ve algılanan desteğin psikolojik sağlıkla ilişkisini incelemiş ve onları normal gelişim gösteren aynı yaşlardaki çocukların anne-babalarıyla sosyal destek ve psikolojik sağlık açısından karşılaştırmıştır. Araştırmaya, otistik çocuğu olan 56, zihinsel engelli çocuğu olan 83, normal gelişim gösteren çocuğu olan 78 ebeveyn olmak üzere toplam 217 kişi katılmıştır. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Sosyal Destek Anketi, Beck Depresyon Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; engelli çocuğa sahip anne-babaların sosyal destek ağının engelli çocuğu olmayan anne-babalara göre daha sınırlı olduğu saptanmıştır. Algılanan Destekten memnuniyet derecesi ile depresyon puanları arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Park, Glidden ve Shin (2010), Vietnam kültürüne özgü Sosyal Destek Ölçeği oluşturmaya çalışmış ve söz konusu kültürde gelişimsel gecikmesi olan çocukların annelerinin sosyal destek algılarını incelemiştir. Bu çalışma kapsamında gelişimsel gecikmesi olan ve olmayan çocuklara sahip 225 anne ile görüşülmüştür. Araştırmanın sonucunda, geliştirilen sosyal destek ölçeğinin güvenirlik ve geçerliğinin yeterli düzeyde olduğu saptanmıştır. Gelişimsel gecikmeye sahip çocukların annelerinin, gelişimsel yetersizliğe sahip olmayan çocukların annelerinden daha az informal, daha fazla formal destek algıladıkları saptanmıştır. Araştırmada hiyerarşik regresyon yöntemiyle annelerin yeterlik hissini yordayan değişkenler saptanmaya çalışılmıştır. Regresyon analiz sonuçları ailenin sosyo-ekonomik statüsü, annenin eğitim durumu, çocuğun özür derecesi ve fonksiyonel sosyal destek ve aile yönelimli desteği stresin anlamlı yordayıcıları olduğu saptanmıştır. Çocuğun özür derecesinin stres ile olumlu yönde ilişkiliyken, diğer değişkenlerin negatif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır.

Bailey (2007), zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin, bu duruma uyumunu inceleyen 9 araştırmayı incelemiş ve bu araştırmaların meta analizini gerçekleştirmiştir. Çocuğun davranış problemlerinin yoğunluğu ve sağlık problemlerinin ailenin adaptasyonu

olumsuz yönde ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, özellikle informal sosyal destek (aile, arkadaş, eş) kaynaklarının ailenin uyumunu kolaylaştırdığı tespit edilmiştir.

White ve Hastings (2004), araştırmalarında sosyal desteğin ulaşılabilirlik, fayda ve kaynak boyutunun ağır zihinsel engelli çocukların aile ortamları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırma çocukları ağır engelli ergen olan 33 anne-baba ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları ebeveynlerin yüksek derecede kaygı ve depresyon belirtileri gösterdiğini ortaya koymuştur. Sosyal destek boyutlarından, faydalılığın ailelerin iyi olma durumu ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Ailelerin sosyal desteği yararlı bulma oranı arttıkça iyi olma durumunun arttığı ortaya çıkmıştır

Konuyla ilgili gerçekleştirilen araştırmalar, sosyal desteğin bireylerin karamsarlık, kaygı ve depresyon gibi olumsuz duygularını azaltan, uyum sürecini kolaylaştıran önemli bir baş etme kaynağı olduğunu ortaya koymuştur.

2.6. Evlilik Uyum

Sosyal yaşamın bir parçası olan evlilik, bireylerin uyum sağlamasını gerekli kılan bir beraberliktir. Ruhsal, duygusal, cinsel ve sosyal ilişkileri içeren evlilikte uyumun sağlanmış olması eşlerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarının temelini oluşturan önemli etmenlerdendir (Çakır, 2008: 1). Evlilik konusunda yapılan çalışmalarda, araştırmacıların ilgisini çeken konuların başında eşler arasındaki uyum gelmektedir. Bu konudaki çalışmalara verilen önem, evlilikteki uyumun ve mutluluğun bireylerin yaşamlarından alacağı doyumla yakından ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır (Güngör & İlhan, 2008: 98). Uyumlu bir evliliğe bağlı olarak gelişen evlilik mutluluğu ve evlilik doyumu, insan yaşamında önemli bir rol oynamakta ve evli bireylerin psikolojik sağlığını yakından etkilemektedir. Evlilik uyumu bozulmaya başladığında bu tablo, eşler ve çocuklar açısından bir yaşam krizine ya da travmaya dönüşmektedir. Bu durum mutlu ya da mutsuz evlilik olgusunu da ortaya çıkarmaktadır. Uyumlu bir evlilik ilişkisi, eşlerin evlilikten sağladığı doyumu ve evlilik mutluluğunu etkilerken, diğer değişkenlerle birlikte gittikçe zorlaşan sosyo-ekonomik koşullar karşısında eşlerin psikolojik sağlığını da korumaktadır (Şardoğan & Karahan, 2005: 92) .

Spanier (1976) evlilikte uyumu, eşlerin günlük yaşantıya ve yaşantı içinde değişen koşullara uyum sağlaması ve belirli bir süre içinde birbirlerine uygun olarak değişmesi şeklinde tanımlamaktadır. Sabatelli (1988)'ye göre uyumlu evlilik eşlerin birbirleriyle iletişim kurabildiği, evliliğin önemli alanlarında fazla anlaşmazlık yaşanmadığı, anlaşmazlıkların her iki tarafı da hoşnut edecek şekilde çözümlendiği ilişki sürecini içermektedir. Bilen (1983), uyumlu bir evliliğin, eşlerin yaşantılarını akılcıca planlamaları ve çabalamaları sonunda kazanılıp, korunması gereken bir beraberlik olduğunu; bu beraberliğin uyuşmayı, paylaşmayı,

kişilerin görev ve sorumluluklarını olgunca kabullenmesini içerdiğini; bu durum sağlanamazsa eşler arasında duygusal kopmalar yaşanacağını belirtmiştir (Akt: Şener & Terzioğlu, 2008a:2). Kışlak (1999)'a göre evlilik uyumu, bir evliliğin zorunlu ve gönüllü niteliklerinin bir dengeye ulaşmasıdır. Mutlu eşler ne denli birbirlerini istedikleri için evlendiklerini belirtse de, her evlilikte gelenek, görenek ve yasalara bağlı bazı zorunluluklar vardır. Bir evlilik tümüyle gönüllü veya tümüyle zorunlu bir ilişki haline gelmişse, bu evlilikte uyumun bozulması, sorunların çıkması kaçınılmaz olmaktadır (s.51).

Kastro (1998), evlilik uyumu sürecinin sonuçlarının birçok etken tarafından belirlendiğini ileri sürmüştür. Bu etkenler:

- Eşler arasındaki sorun yaratan farklılıklar,
- Kişilerarası gerilim, kişilerde kaygı,
- Eşler arası doyum,
- Eşlerde birliktelik,
- Eşlerin işlevselliğinde önemli olabilecek konularda fikir birliği'dir (Akt: Çelik, 2003:

5)

Evlilik uyumunun bir çok araştırmacı tarafından farklı yönlerine odaklanılarak kavramsallaştırılması, ölçümüne yönelik farklı yaklaşımların oluşmasına neden olmuştur. Örneğin; Locke ve Wallece (1959) evlilik uyumunun eşlerin evlilikleri hakkında nasıl hissettikleri ile ilişkili olduğunu; evlilik doyumu ya da mutluluğuna ilişkin bilgilerin eşlerin evlilik uyumunu ortaya koymakta yeterli olduğunu ileri sürmüştür. Spanier (1976) ise, eşler arasındaki uyumu, eşlerin ayrı ayrı duyguları olarak değil de, eşler arasındaki ilişkinin bir özelliği olarak değerlendirmiştir. Eşler arasındaki uyumu ölçerken iletişim ve çatışma gibi ilişkiyi içeren özellikleri kullanmıştır. Spanier'in hem bireysel değerlendirmeleri hem de ilişkiyi ifade eden maddeleri bir araya getiren çok boyutlu Çiftler Uyum Ölçeği, 1970'li yılların sonlarına doğru eşler arasındaki uyumun ölçülmesinde çok yaygın olarak kullanılmıştır. Johnson ve ark. (1986), eşler arasındaki uyumun beş ayrı bölümden oluştuğunu (eşler arasındaki mutluluk, etkileşim, anlaşmazlıklar, problemler ve boşanma eğilimi) ve bunların iki boyut altında toplandığını belirtmişlerdir. Mutluluk ve etkileşim birinci boyutu, diğer üçü de ikinci boyutu oluşturmaktadır. Eşler arasındaki mutluluk, bireyin evliliği hakkındaki doyum hissidir. Kişinin hem evlilik hakkındaki genel duygularını (genel olarak mutlu olma, evliliğini 3 yıl öncesiyle karşılaştırma ve aşkının gücü gibi) hem de ilişkisinin belirli yönleri hakkındaki duygularını (anlaşma, aşk ve sevgi miktarı, eşiyle aynı fikirde oldukları şeylerin miktarı ve cinsel ilişkileri vb.) içerir. Eşler arasındaki etkileşim yemek saatleri, alışveriş, arkadaşları ziyaret ve eğlence yerlerine gitme gibi günlük faaliyetlerde

eşlerin birlikte ne kadar vakit geçirdiklerini içerir. Eşler arasındaki anlaşmazlık ise, ilişkideki sözel ve fiziksel çatışmanın yoğunluğu ve miktarı olarak tanımlanmaktadır. Eşler arasındaki problemler çabuk sinirlenme, kolayca incinme hissi, kıskançlık, kimseyle konuşmama, evde çok bulunmama, savurganlık, içki ya da psikoaktif ilaç kullanma gibi eşlerin kişisel özellikleri ya da davranışlarının evlilikte problem yaratıp yaratmadığıyla ilgilidir. Boşanma eğilimi ise, evliliğin problemlili olduğunu ve boşanma olasılığını düşünme gibi evlilik ilişkisinin bilişsel yönünü ve arkadaşlarıyla ya da eşiyle boşanma olasılığı hakkında konuşma ve eşten ayrılma gibi davranışları içermektedir. Erel ve Burman (1995) ise, yaptıkları meta-analiz çalışmasında eşler arasındaki uyum ile ilgili olan 68 araştırmayı incelemişler ve bu çalışmalarını 3 boyuttan birine yerleştirmişlerdir. Bu boyutlar; eşler arasındaki doyum (eşler arasındaki uyumu ahenk, doyum, gerilim çerçevesinde pozitif ya da negatif olarak değerlendiren çalışmalar), eşler arasındaki çatışma (eşler arasındaki fiziksel ve sözel saldırganlığın sıklığı ve yoğunluğunu ölçmeye çalışan araştırmalar) ve evlilik koalisyonudur (Akt: Yılmaz, 2001: 2)

Yukarıda özetlenen bilgiler çok boyutlu olan eşler arasındaki uyumun, nasıl tanımlanması, içinde hangi boyutların olması ve bir ölçek altında toplanıp toplanmamasına ilişkin araştırmacıların görüş ayrılıklarının 1900’lü yılların sonuna kadar sürdüğünü ve bu tartışmaların halen devam etmekte olduğunu göstermektedir

2.6.1. Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Uyumları ile İlgili Olarak Ülkemizde ve Yurt Dışında Gerçekleştirilen Araştırmalar

Şardağ (2010), zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin evlilik uyumlarını yordayan değişkenleri incelemiştir. Araştırma zihinsel engelli çocuğa sahip 261 anneyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin stresle başa çıkma tarzları Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği, aile sosyal desteği Aile Destek Ölçeği ve evlilik uyumu Çift Uyum Ölçeği ile belirlenmiştir. Çocukların cinsiyet ve yaşları ile annelere ilişkin bazı demografik değişkenlerle ilgili bilgiler araştırmacı tarafından geliştirilen

Kişisel Bilgi Formu ile elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, zihinsel engelli çocuk sahibi annelerin evlilik uyumlarını yordayan en önemli değişkenlerin sırasıyla yakın ilişki desteği, stresle başa çıkmada iyimser yaklaşım ve duygusal destek olduğu ortaya çıkmıştır.

Özekes ve diğ., (1999), zihinsel engelli veya otistik çocuğu olan ailelerde ortaya çıkan değişiklikleri incelemişlerdir. Bu amaçla, zihinsel engelli çocuğu olan 104, otistik çocuğu olan 65, normal gelişim gösteren çocuğu olan 99 kişiye, Birtchell Eş Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Engelli veya otistik çocuğu olan ailelerin puanları “Bağımlılık” ,

“Kopukluk”, “Kontrolcölük” ve “Güvenebilirlik” alt boyutlarında çocukları normal gelişim gösteren ailelerin puanlarıyla karşılaştırılmıştır. Araştırmanın 2. kısmında ise, ailelerden engelli çocuk doğmadan önceki evlilik ilişkilerini değerlendirmeleri istenmiş ve bununla birlikte yarı yapılandırılmış bir mülakat yapılmıştır. Araştırma sonuçları, engelli çocuğu olan ailelerin eşlerini, normal ailelere göre daha yönlendirici, güvenilir ve daha az bağımlı olarak değerlendirdiğini ortaya koymuştur. Engelli çocuğun doğumundan sonra eşlerin birbirlerini daha yönlendirici ve daha bağımlı olarak değerlendirdiği saptanmıştır.

Hatton ve diğ., (2009), engelli bir çocuğa sahip olmanın, ilk beş yıl içerisinde aile kompozisyonunda bir değişiklik yaratmadığını ve ekonomik farklılıkların bu değişim üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmalarında ülkelerinde gerçekleştirilen “Millennium Cohort Study”nin verileri değerlendirilmiştir. İlgili çalışmada, 2000-2002 yılları arasında doğan çocukların yaşamlarının ilk beş yılında ailelerinde yaşanan değişimler izlenmiştir. Araştırmanın ilk aşamasında aileler bebekleri 9 aylıkken (18.552 aile), 3 yaşındayken (15.590 aile) ve 5 yaşındayken incelenmişlerdir. Araştırma verileri, ailelerle bilgisayar ortamında gerçekleştirilen görüşmeler, ailelerin anket doldurması ve çocukların bilişsel olarak test edilmesi yoluyla toplanmıştır. Araştırma sonuçları, gelişimsel gecikmesi olan çocukların ailelerinde 2 ebeveyni ile yaşama oranının daha düşük olduğunu saptamıştır. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan gelişimsel gecikmeye sahip çocukların ailelerindeki boşanma oranının en yüksek oranda gerçekleştiği saptanmıştır.

Krenow, Graham ve Gharaibelh (2011) , engelli çocuğa sahip Arap ailelerinde bakım zorlukları, aile fonksiyonları, evlilik kalitesi ve bütünlük duygusunu incelemiştir. Araştırmaya çocukları engelli olan 300, çocukları engelli olmayan 100 ebeveyn katılmıştır. Araştırmada Aile Değerlendirme Anketi, Evlilik Kalitesi Anketi ve Ailede Bütünlük Anketi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin ailelerinde daha fazla fonksiyon problemi, düşük evlilik uyumu ve bakım zorluğu yaşandığı saptanmıştır.

Stoneman ve diğerleri (2006), zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin yaşamlarındaki stresörler, problem çözme becerileri ve evlilik uyumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmalarını 67 ebeveyn ile gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda çiftlerin ortalama bir evlilik uyumuna sahip oldukları görülmüştür. Stres yükseldiğinde evlilik uyumlarının da düştüğü saptanmıştır.

Risdal ve Singer (2004), zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin evlilik uyumlarını inceleyen araştırmaların sonuçlarını meta-analiz yöntemi ile inceleyip, özetlemişlerdir. Bu amaçla Kuzey Amerika’da gerçekleştirilen konuyla ilgili 1975 ile 2003 yılları arasında gerçekleştirilen 13 araştırma gözden geçirilmiştir. Gözden geçirilen

araştırmalarda mental retardasyonun yanı sıra fiziksel yetersizlikler, otizm ve serebral palsi gibi farklı engellilik türleri de yer almaktadır. Gözden geçirilen araştırmalarda engelli bireylerin ailelerinin evlilik uyumu açısından şiddeti yoğun olmasa da sorunlar yaşadığı saptanmıştır.

Bristol ve. diğ. (1988), engelli çocuğı olan ailelerin çocuk 6 yaşına gelmeden daha yüksek oranda boşanma gösterdiğini belirtmiştir. Bu ebeveynlerin çevreden daha az teşvik aldığını ve belki de bu yüzden kurumlara daha fazla yöneldiğini ifade etmiştir. Söz konusu araştırmada, engelli çocukları olan ailelerin engelli çocuğı olmayan ailelerden daha fazla, çocuğun fiziksel bakımı, ekonomik zorluklar ve sosyal izolasyondan kaynaklanan kaygı ve depresyon yaşadıkları saptanmıştır

Zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinin evlilik yaşantıları ile ilgili gerçekleştirilen çalışmaların daha çok yurt dışında gerçekleştirildiğı dikkat çekmektedir. Gerçekleştirilen çalışmalarda engelli bir çocuğı sahip olmanın eşlerin birbirleriyle ilişkilerinde olumsuz değışimler yaşaması ile bağlantılı olduğı dikkat çekmektedir. Ancak bu durumun tersi yönünde de araştırmalar mevcuttur. Bu araştırmaların bir kısmında engelli çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumunun diğeri ebeveynlerin evlilik uyumundan farklı olmadığı (Young ve Roopnarine, 1994), (Donovan, 1988, Akt: Kersh ve Ark. 2006), hatta bazen engelli bir çocuğı sahip olmanın evlilik ilişkisine katkıda bulunan bir durum olduğı (Kokkonen,& Jarvelin, 1996, Rimmerman & Turkel, 2003; Hasting & Taunt, 2002 Akt: Risdal& Singer, 2004 ; Doğan & Arslan, 2008) saptanmıştır.

2.7.Çocukla İlgili İşbölümü

Düzenli bir aile yaşantısının oluşturulması ve devam ettirilebilmesi için evde çeşitli faaliyetlerin yürütülmesi gereklidir. Evle ilgili faaliyetler, ev halkının yapmak zorunda olduğı, ev halkı tarafından yapılamadığı takdirde ücretli yardımcı tarafından yapılan işler olarak tanımlanmaktadır. Bu faaliyetler; evin temizlik ve bakımı, çocuk bakımı ve eğitimi, bütçenin planlanması, alışveriş, beslenme ve evle ilgili tamir işleri şeklinde gruplandırılabilir. Her ailenin günlük yaşamının bir parçası olan bu faaliyetler sayesinde aileler düzenli bir hayat sürdürebilirler. Ev ile ilgili faaliyetlerin düzenli yürütülmesi ve devamlılığın sağlanması oldukça yorucu ve zordur. Ortaya çıkan aksaklıklar aile bireylerinin gelişimlerini etkilemektedir(Gültekin & Bener, 2008:2).

Toplumumuzda gerek geleneksel, gerekse çağdaş görüşe bağılı olarak evle ilgili faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde temel sorumluluğun kadına ait olduğı düşüncesi yaygındır. Eve ilişkin faaliyetlere erkeklerin katılımı genellikle ya alışveriş gibi dışa dönük etkinliklerle

sınırlı kalmakta, ya da kadının hastalığı, tatil ve yolculuk gibi nedenlerle yokluğu ve yorgunluğuyla bağlantılı olarak devreye girmektedir (Gültekin & Bener, 2008: 2).

Ailede fiziksel engelli bir çocuğa sahip olmak, bakım sorumluluklarının fazla olması nedeniyle ebeveynler üzerinde fiziksel yüklenme yaratabilmektedir. Erickson ve Upshur (1989) ailelerin yemek hazırlama, kişisel bakım, ilaç verme, banyo yaptırma, tehlikeden koruma, giydirme, diş bakımı, tuvalet, yemek yedirme, bez değiştirme, öfke nöbetleri, merdiven kullanma, tekerlekli sandalye kullanma, kendine zarar veren davranışları önleme alanlarında zorlandıklarını ve yardım gereksinimleri olduğunu ifade etmişlerdir. Essex ve Hong (2005), annelerin evdeki işlerle ilgili sorumluluklarının daha fazla olduğunu buna karşın babaların da zihinsel engelli çocuklarının ve evlerinin bakımlarında görev aldıklarını belirtmişlerdir (Akt: Sarı, 2007: 4).

Wallender (1989), tanımladığı risk dayanıklılığı modelinde engelli bireylere bakmanın stresi üzerinde etkili olan faktörleri tanımlamıştır. Bakım alan kişinin fonksiyon seviyesinin bakım alan kişinin stresi üzerinde etkisi olduğunu belirtmiştir. King (1999), Wallender'ın modelini genişleterek profesyonel destek algısının da stres düzeyi üzerinde etkili olduğunu ileri sürmüştür. Aile odaklı servislerin bakım verenler üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Pearlin (1990) 'in bakım verenlerin stresine ilişkin modelinde ise, sosyal destek ve bakım verenin özyeterliliğinin algılanan stres üzerinde etkili olduğunu söylemiştir. Son olarak Raina (2004), Wallender, King ve Pearlin'in kuramlarının temel kavramlarını bir araya getirmiştir. Bakım verenlerin stresine aracılık eden faktörleri geçmiş yaşantılar ve bağlam, çocuğun karakteristikleri, bakım verenin gerginliği, intrapsişik faktörler ve başa çıkıcı/destekleyici faktörler olarak tanımlamıştır (Akt: Murphy ve diğ., 2006:181).

2.7.1.Zihinsel Engelli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğun Bakımında İşbölümü İçinde Olması ile İlgili Araştırmalar

Taylor, Hawle ve Low (2010), zihinsel engelli çocuklara sahip annelerin yaşadıkları zorlukları derinlemesine görüşme yöntemiyle incelemiş ve çalışmalarını 8 kişiyle gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda ailelerin depresif ve kaygılı olduğu, eşlerinin çocuk bakımına yardımcı olmaması nedeniyle sıkıntılar yaşadıkları tespit edilmiştir.

Oh ve Othelia (2009), zihinsel engelli çocukları olan annelerin algıladıkları bakım yükü ve sosyal desteği incelemiştir. Araştırmacılar çalışmalarını Kuzey Kore'de yaşayan 181 anne ile gerçekleştirmiştir. Çalışmalarında, "Bakım Yükü Anketi", "Sosyal Destek Envanteri"

kullanmıştır. Araştırma sonucunda annelerin yoğun düzeyde bakım yükü hissettiği ve sosyal desteğin bakım yükünü azaltmada olumlu bir etkisi olduğu saptanmıştır.

Murphy ve diğ. (2006), zihinsel engelli çocukları olan ebeveynlerin sağlık algılarını değerlendirmiştir. Araştırmaya katılan 40 ebeveyn, kendilerini bakım verme stresi, bakım yükünü paylaşma, gelecek kaygısı ve başa çıkma stratejileri açısından değerlendirmişlerdir. Araştırma sonucunda ebeveynlerin %41'i sağlıklarının gitgide kötülediğini, psikososyal enerjilerinin azaldığını ifade etmiştir. Araştırmaya katılan annelerin çocuklarının bakımı ile ilgili daha fazla sorumluluk aldığı ve bu yüzden zorlandığı tespit edilmiştir.

Simmerman, Blacher ve Baker (2001), birden fazla engeli olan bireylerin ailelerinde babanın çocuk bakımına katılımının derecesini ve bunun evlilik uyumu üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda, annelerin önemli bir kısmının eşlerinin çocuk bakımına katılımından memnun olduğunu, babanın katılım derecesinden çok annenin buna yönelik memnuniyet derecesinin ebeveynlerin evlilik uyumlarında olumlu etkileri olduğu saptanmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizinde kullanılan istatistiksel yöntem ve teknikler hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içerisinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme ve etkileme çabası gösterilmez. İlişkisel tarama modeli iki veya daha fazla değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. Tarama yoluyla bulunan ilişkiler gerçek bir neden-sonuç ilişkisi olarak yorumlanamaz (Karasar,1998).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İstanbul ilinde 6-12 yaşları arasındaki zihinsel engelli çocuklara çocuklara sahip olan ebeveynler oluşturmaktadır. Araştırma örnekleminde yer alacak birey sayısı belirlenirken, Başbakanlık Özürlüler İdaresi'nden bilgi alınmıştır. İstanbul ilinde 6-12 yaşları arasındaki zihinsel engelli sayısının 3.832 olduğu saptanmıştır. (Bkz. Ek.1) Betimsel

çalışmalarda örneklemdeki birey sayısının evrenin %10'unundan az olmamasına dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Arlı & Nazik, 2001). Bu bilgiden yola çıkararak ve Yazıcıoğlu ve Erdoğan'ın (2004) araştırmacılar bir kolaylık olması bakımından $\alpha = 0.05$ için ± 0.03 , ± 0.05 ve ± 0.10 örneklem hataları için farklı evren büyüklüklerinden çekilmesi gereken örneklem büyüklüklerinin hesaplandığı aşağıda yer verilen tablodan da yararlanılarak örneklemdeki birey sayısı saptanmıştır. Aşağıda yer verilen tabloda 5000 kişilik evren büyüklüğü için, 0.05 örneklem hatasıyla $p=0.5$, $q=0.5$ değerleri için önerilen örneklem büyüklüğünün 357 olduğu görülmektedir.

Tablo.1. $\alpha = 0.05$ İçin rneklem Büyüklükleri

Evren Büyük- Lğ	± 0.03 rneklem hatası (d)			± 0.05 örneklem hatası (d)			± 0.10 örneklem hatası (d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q=0.2	p=0.3 q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1000000	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 Milyon	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Bu araştırmada, olasılığa dayalı örneklem türlerinden oranlı küme örneklem yöntemi kullanılmıştır. Oranlı küme örneklem yönteminde evren öncelikle araştırma bulguları açısından farklılık göstereceği düşünülen değişkenlere göre alt evrenlere

ayrılmaktadır. Her bir alt evrenden onun alt evren içindeki oranını yansıtacak şekilde grup seçilmektedir. Böylece her alt evrenin örnekleme girme şansı bütün içindeki oranlarını yansıtacak şekilde eşit olmaktadır (Karasar, 1995). Araştırma örneklemi oluşturulurken önce İstanbul ilindeki tüm ilçelerin listesi alınmış ve ilçelerin her biri bir küme olarak kabul edilmiştir. Daha sonra bu ilçelerden basit yansız örnekleme yoluyla Çatalca, Beylikdüzü, Büyükçekmece, Esenyurt, Beyoğlu, Şişli ilçeleri seçilmiştir. Araştırmada yer alan, 6-12 yaşları arasındaki zihinsel engelli çocuklara hizmet veren ebeveynlere bu bölgede hizmet veren Beylikdüzü Rehberlik Araştırma Merkezi ve Şişli Rehberlik Araştırma Merkezi aracılığıyla ulaşılmıştır. Çocukların eğitsel zihinsel değerlendirmelerini yapan psikolojik danışmanlar, ebeveynlere araştırmacı tarafından hazırlanan; çalışmanın amacı hakkında bilgi içeren bir yazı ve sözel açıklama yoluyla bilgi vermiştir (Bkz. Ek-2). Katılım konusunda gönüllülüğünü ifade eden veliler ölçme araçlarını yanıtlamıştır.

Eğitsel tanılama için gelen veliler çalışmaya katılma konusunda beklenen gönüllük düzeyinde olmamıştır. Ölçme aracının uygulanmasını sağlayan psikolojik danışmanlar genel olarak ailelerin eğitim düzeylerinin düşük olmasının da ölçeklerin istenilen oranda doldurulmamasına neden olabileceğini belirtmişlerdir. Araştırmada 237 anne-babadan veri toplanabilmiştir. Bunların da 37'sinin eksik doldurulduğu saptanmıştır. Araştırma örneklemini 200 kişi oluşturmuştur.

Örneklemin % 62'sini (124 kişi) anneler, %38'ni (76 kişi) babalar oluşturmuştur. Anne ve babaların yaşları 25-57 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 38'dir. Anne-babaların % 96'sı (192 kişi)evli, %2.5'i (5 kişi) boşanmış olup, %1'i (2 kişi) ise, eşinden ayrı yaşamaktadır.

Araştırma örneklemindeki anne-babaların özellikleri aşağıda tablolar halinde özetlenmiştir. Araştırma örneklemindeki anne babaların eğitim gruplarına göre dağılımı Tablo-2 de, meslek gruplarına göre dağılımı Tablo-3'de, sahip oldukları çocuk sayısına göre dağılımı Tablo-4'te, çocuklarının cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo-5'te, çocuklarının yaşlarına göre dağılımı Tablo-6'da, çocuklarının engel durumuna göre dağılımı Tablo-7'de, çocuklarının özel eğitimden yararlanma sürelerine göre dağılımı ise Tablo-8'de verilmiştir.

Tablo-2. Araştırma örneklemindeki anne-babaların eğitim düzeylerine göre dağılımını gösteren tablo

ARAŞTIRMAYA KATILAN	KİŞİ SAYISI	%	EĞİTİM DURUMLARI	KİŞİ SAYISI	%
ANNE	124	62	Okur-yazar	14	7
			İlkokul	68	34
			Ortaokul	15	7.5
			Lise	18	9
			Üniversite	8	4
			Lisansüstü	1	.5
BABA	76	38	Okur-Yazar	7	3.5
			İlkokul	31	15.5
			Ortaokul	14	7
			Lise	14	7
			Üniversite	10	5
TOPLAM	200	100		200	100

Tablo - 2 incelendiğinde araştırmaya katılan annelerin 14' ünün (%7) okur-yazar, 68' inin (%34) ilkokul, 15' inin (%7.5) ortaokul, 18' inin (%9) lise, 8' inin (%4) üniversite, 1' inin (%5) lisansüstü eğitim aldığı; babaların, 7'sinin (%3,5) okur-yazar, 31' inin (%15.5) ilkokul, 14' ünün (%7) ortaokul, 14' ünün (%7) lise, 10' unun (%5) üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo-3 Araştırma örneklemindeki anne-babaların mesleklerine göre dağılımını gösteren tablo

ARAŞTIRMAYA KATILAN	KİŞİ SAYISI	%	MESLEKLER	KİŞİ SAYISI	%
ANNE	124	62	Ev Hanımı	115	57.5
			Kamu Memur	5	2.5
			Özel sektör	3	1.5
			İşçi	1	.5
BABA	76	38	Kamu Memur	12	6
			Özel sektör	13	6.5
			Kamu işçi	1	.5
			İşçi	22	11
			Serbest Meslek	14	7
			Düzenli işi yok	8	4
			Çalışmıyor	6	3
TOPLAM	200	100		200	100

Tablo-3 incelendiğinde, araştırmaya katılan annelerin, 115'inin (%57.5) ev hanımı, 5'inin (%2.5) kamu memuru olduğu; 3'ünün (%1.5) özel sektörde çalıştığı, 1'inin ise (%.5) işçi olduğu görülmektedir. Babaların 12'sinin (%6) kamu memuru, 22'sinin (%11) işçi olduğu; 13'ünün (%6.5) özel sektörde, 1'inin (%.5) kamuda işçi olarak çalıştığı; 14'ünün (%7) serbest meslek sahibi olduğu, 8'inin (%4) düzenli işinin bulunmadığı, 6'sının ise (%3) çalışmadığı görülmektedir.

Tablo-4.Araştırma örneklemindeki anne-babaların sahip oldukları çocuk sayısına göre dağılımını gösteren tablo

ÇOCUK SAYISI	KİŞİ	%
1	53	26,5
2	77	38,5
3	44	22,0
4	12	6,0
5	4	2,0
6	6	3,0
7	4	2,0

Toplam	200	100,0
--------	-----	-------

Tablo-4 incelendiğinde, araştırmaya katılan anne-babaların 53'ünün (%26.5) 1, 77'sinin (%38.5) 2, 44'ünün (%22.0) 3, 12'sinin (%6.0) 4, 4'ünün (2.0) 5, 6'sının (%3.0) 6, 4'ünün (%2.0) ise 7 çocuk sahibi olduğu görülmektedir.

Tablo-5 Araştırma örneklemindeki anne-babaların sahip oldukları çocuklarının cinsiyetlerine göre dağılımını gösteren tablo

ÇOCUĞUN CİNSİYETİ	KİŞİ	%
Kız	78	39
Erkek	122	61
Toplam	200	100

Tablo-5 incelendiğinde araştırmaya katılan anne-babaların 78'inin (%39) kız, 122'sinin (%61) erkek çocuğu olduğu görülmektedir.

Tablo- 6 Araştırma örneklemindeki anne-babaların çocuklarının yaşlarına göre dağılımını gösteren tablo

ÇOCUĞUN YAŞI	KİŞİ	%
6	41	20,5
7	20	10,0
8	20	10,0
9	11	5,5
10	27	13,5
11	26	13,0
12	55	27,5
Toplam	200	100,0

Tablo-6'da anne-babaların çocuklarının yaşlarına göre dağılımları incelendiğinde, 41'inin (%20.5) 6, 20'sinin (%10) 7, 20'sinin (%10) 8, 11'inin (%5.5) 9, 27'sinin (%13.5) 10, 26'sının (%13) 11, 55'inin ise (%27.5) 12 çocuk sahibi olduğu görülmektedir.

Tablo-7 Araştırma örneklemindeki anne-babaların çocuklarının engel durumlarını gösteren tablo

ENGEL DURUMU	KİŞİ	%
Sadece zihinsel engeli olan çocuğa sahip	92	46
Birden fazla engeli olan çocuğa sahip	108	54
TOPLAM	200	100

Tablo-7 incelendiğinde, anne-babaların 92' sinin (%46) sadece zihinsel engeli olan çocuğa; 108' inin (%54) ise birden fazla engeli olan çocuğa sahip oldukları görülmektedir.

Yukarıda tablolar halinde özetlenen bilgilere ek olarak araştırmaya katılan ebeveynlerin 112'si (%56) yaşamında kendisini üzen, derinden etkileyen bir stresör olmadığını, 88'i (%44) böyle bir stresörün olduğunu söylemiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada ebeveynlerin stresi “Algılanan Stres Ölçeği”, çevrelerinden algıladıkları sosyal destek “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği”, çocuklarının bakımıyla ilgili işbirlikleri “Çocukla İlgili İşbölümü Ölçeği” evlilik uyumları “Evlilikte Uyum Ölçeği” kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmada yer alan ebeveynler ve çocuklarına ilişkin kişisel ve sosyo-demografik veriler araştırmacı tarafından geliştirilen “Bilgi Formu” aracılığıyla toplanmıştır.

3.3.1. Algılanan Stres Ölçeği: Ölçek Cohen, Kamarck ve Mermelstein tarafından 1983 yılında geliştirilmiştir. Bireylerin son bir ay içerisinde yaşadıkları stresli durumları değerlendirmeye yönelik 14 maddeden oluşan, 5'li likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan yüksek puanlar bireyin stres düzeyinin yüksekliğini belirtmektedir.

3.3.1.1. Algılanan Stres Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirliği : Ölçeğin Türk örnekleme uyarlaması, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Eskin, Dereboyu, Harlak ve Demirkıran (2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma Adnan Menderes Üniversitesi'nde eğitim görmekte olan ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 234 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda ölçeğin içtutarlılığının 0.84 olduğu saptanmıştır. Test-tekrar test katsayısı ise, 0.87 olarak hesaplanmıştır. ASÖ'den elde edilen stres puanlarının, yaşam olayları ve depresyon ile pozitif yönde, yaşam doyumu, öz-saygı ve algılanan sosyal destek puanlarıyla negatif yönde bağıntı katsayısına sahip olduğu bulunmuştur. Yapılan faktör çözümlemeleri ölçeğin yetersiz öz-yeterlilik ve stres/rahatsızlık algısı olmak üzere iki faktörlü bir yapıda olduğunu ortaya koymuştur. (Bkz. EK-3)

3.3.1.2 Algılanan Stres Ölçeği'nin Puanlanması: 1,2, 3,8, 11, 12 numaralı maddelerde “Hiçbir zaman” seçeneği “0” puan, “ Neredeyse Hiçbir zaman” seçeneği “1” puan, “Bazen” seçeneği “ 2 puan” “Oldukça Sık” seçeneği “3” puan, “Çok sık” seçeneği , “4” puan ile değerlendirilmektedir.4, 5, 6, 7, 9, 10, 13 nolu maddeler ters yönlü olduğundan “Hiçbir zaman” seçeneği “4” puan, “Neredeyse Hiçbir zaman” seçeneği “3” puan, “Bazen” seçeneği “ 2 puan” “Oldukça Sık” seçeneği “1” puan, “Çok sık” seçeneği , “0” puan ile değerlendirilmektedir. Puanların yükselmesi algılanan stresin yükselmesi anlamına gelmektedir.

3.3.2. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği: Ölçek Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley (1988) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 12 maddeden oluşan bireyin sosyal desteği ile ilgili kaynağın yeterliliğine ilişkin algısını ölçen “ Tamamen Katılmıyorum” (1) ile “ Tamamen Katılıyorum” (7) arasında değişen 7’li likert tipinde bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçek algılanan sosyal desteğin kaynağını aile, arkadaşlar ve anlamlı diğerleri olmak üzere üç altboyutta ölçebilmektedir.

3.3.2.1. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirliği:

Ölçeğin Türkçeye ilk adaptasyonu Eker ve Arkar tarafından 1995 yılında yapılmıştır. 2001 yılında gerçekleştirilen gözden geçirme çalışmasında aile ve anlamlı diğerleri ile ilgili kavramlar üzerinde çalışılarak bazı değişiklikler yapılmış; ölçeğin psikometrik özellikleri psikiyatri, cerrahi ve normal örneklem üzerinden elde edilen verilerde test edilmiştir. Ölçeğin Türkçe formu, orijinalinde olduğu gibi algılanmış sosyal desteğin kaynağını gösteren (arkadaş, aile ve anlamlı diğerleri) üç alt ölçekten ve 12 maddeden oluştuğu saptanmıştır. Ölçeğin güvenirlik çalışmaları, 0.80 ile 0.95 arasında değişen yüksek tutarlılık düzeylerine sahip olduğunu göstermektedir (Eker, Arkar ve Yıldız, 2001) (Bkz.Ek-4)

3.3.2.2. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Puanlaması: Ölçekte 3 farklı alt boyut bulunmaktadır. Ölçekteki maddelerin alt boyutlara göre dağılımı şöyledir:

Algılanan sosyal destek alt boyutunda yer alan maddeler: 11, 4, 3, 8 numaralı maddeler.

Özel bir insandan algılanan sosyal destek boyutunda yer alan maddeler: 10, 5, 2, 1 numaralı maddeler

Arkadaştan alınan sosyal destek ile ilgili maddeler: 7, 6, 12, 9 numaralı maddeler

Her bir madde 1-7 arasında puanlanmaktadır. Her alt ölçekte dört maddenin puanları toplanarak alt ölçek puanları, bütün alt ölçek puanları toplanarak da ölçeğin toplam puanı elde edilmektedir. Ölçeğin tamamından alınabilecek en düşük puan 12 ve en yüksek puan 84’tür.

Elde edilen puanın yüksek olması algılanan sosyal desteğin yüksek olduğunu göstermektedir (Eker, Arkar ve Yaldız, 2001).

3.3.3. Çocukla İlgili İşbölümü Anketi: Çocuk bakımı ve eşler arasındaki işbölümünü değerlendirmek için oluşturulmuştur. 24 maddeden oluşmaktadır.

3.3.3.1. Çocukla İlgili İşbölümü Anketi'nin Geçerlik ve Güvenirliği: Seral tarafından 1998 yılında geliştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı 0 .81 'dir (Seral, 1998) (Bkz. Ek-5)

3.3.3.2. Çocukla İlgili İşbölümü Anketi'nin Puanlaması: Ankette, anne-babanın birlikte yaptıkları işler için "1" puan diğer seçenekler için 0 puan verilir. Anketten alınan puanların yükselmesi anne ve baba arasında işbölümünün artması anlamına gelmektedir.

3.3.4. Evlilikte Uyum Ölçeği: Evlilik uyumunu değerlendirmek amacıyla Locke ve Wallace tarafından 1987 yılında geliştirilen ölçek 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, hem genel evlilik doyumunu ya da niteliğini ölçmekte (madde-1), hem de çeşitli konularda (aile bütçesi, duyguların ifadesi, arkadaşlar, cinsellik, toplumsal kurallar, yaşam felsefesi) (madde 2-9) anlaşma ya da anlaşmama ile ilişki tarzını (boş zaman, ev dışı etkinlikler, çatışma çözme, güven) (madde10-15) ölçmektedir (Kışlak,1999).

3.3.4.1. Evlilikte Uyum Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirliği: Ölçek, 1996 yılında Kışlak tarafından ülkemize uyarlanmıştır. Güvenirlik çalışması kapsamında hesaplanan iç tutarlık katsayısı 0 .80 'dir. İki yarım test güvenirliği 0 .67'dir. Ölçüt bağımlı geçerlik çalışmasında aile yapısını değerlendirme ölçeği ile korelasyonun . 66 olduğu saptanmıştır (Kışlak, 1999; Öner, 2006) (Bkz. Ek-6)

3.3.4.2. Evlilikte Uyum Ölçeği'nin Puanlanması: Ölçeğin puanlama sistemi şu şekilde aşağıda sunulmaktadır:

Madde-1: 0, 1, 2, 3, 4,5, 6 (Evlilikteki mutluluk derecesi)

Madde 2-9: 5, 4, 3, 2, 1/0 (Her zaman anlaşırız-5, hemen her zaman anlaşırız-4, ara sıra anlaşamadığımız olur-3, Sıklıkla anlaşamayız-2, hemen her zaman anlaşamayız-1, hiçbir zaman anlaşamayız-0 puan)

Madde 10: 0, 1 (Karşılıklı anlaşma-1, taraflardan birinin susması-0 puan)

Madde11: 3, 2,1, 0 (hepsi-3,bazıları-2, çok azı-1, hiçbiri-0)

Madde-12: 1, 0 (uyum-1, anlaşmazlık-0)

Madde-13: 0, 1, 2, 3 (sık sık, arada sırada, çok seyrek, hiçbir zaman)

Madde-14: 2, 1, 0 (aynı kişiyle evlenirdim-2, farklı bir kişiyle evlenirdim-1, hiç evlenmezdim-0)

Madde-15: 0, 1, 2, 2 (hemen hemen hiçbir zaman-0,nadiren-1,çoğu konularda-2, her konuda-2)

3.3.5. Bilgi Formu: Çocuk ve aile ilgili sosyo-demografik bilgiler yer almaktadır. (Bkz.EK-7)

Araştırmada kullanılacak ölçekler için uyarlayıcılardan gerekli izinler alınmıştır.(Bkz. EK-8)

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın İstanbul Beylikdüzü Rehberlik Araştırma Merkezi ve Şişli Rehberlik Araştırma Merkezleri'nde gerçekleştirilmesi için öncelikle İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınmıştır. Daha sonra ilgili kurum yöneticileri ve kurum çalışanlarıyla görüşülerek araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir. Araştırma verileri 01.Mart-30 Nisan 2011 tarihleri arasında toplanmıştır. Kurum sekreteri ve psikolojik danışmanlar özel eğitimden yararlanan ve eğitsel değerlendirme raporunu yenilemek üzere performans değerlendirmeye alınan 6-12 yaş arasındaki çocukların ebeveynlerine araştırmanın amacı hakkında kısaca bilgi vererek, ölçme araçlarını dağıtmışlar; gönüllü ebeveynler de çocuğun performans değerlendirmesinde olduğu esnada bunları yanıtlamışlardır. Ancak ebeveynlerin araştırmaya katılma konusunda beklenen gönüllülüğü göstermediği tespit edilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın uygulanma aşaması tamamlandıktan sonra, örnekleme yer alan her bir ebeveynin veri toplama araçlarına yönelik yanıtları SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) paket programı kullanılarak bilgisayara kodlanmış ve elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmeleri yine bu program aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada ele alınan bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken olan ebeveynlerin algıladıkları stresi yordamak amacıyla “aşamalı çoklu regresyon” analizi yöntemi kullanılmıştır.

Regresyon analizi, aralarında ilişki olan iki ya da daha fazla değişkenden birinin bağımlı değişken, diğerlerinin bağımsız değişkenler olarak ayrımı ile arasındaki ilişkinin bir matematiksel eşitlik ile açıklanması sürecini anlatır (Büyüköztürk, 2004:87).

Regresyon analizinin amaçları dört noktada açıklanabilir:

1. Bağımlı değişken ile bağımsız değişken ya da değişkenler arasındaki ilişkiyi regresyon analizi ile açıklamak.
2. Regresyon modelinin bilinmeyen parametreleri tahmin edildiğinde, bağımsız değişken ya da değişkenlerin bilinen değerleri için bağımlı değişkenin alacağı değeri tahmin etmek
3. Bağımsız değişkenin ya da değişkenlerin bağımlı değişkende gözlenen değişimlerin ne kadarını açıkladıklarını determinasyon katsayısı ile belirlemek
4. Bağımsız değişken ya da değişkenlerin bağımlı değişkeni anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadıklarını; birden fazla bağımsız değişken var ise bunların

bağımlı değişken üzerindeki görelı önemliliklerini saptamak (Büyüköztürk, 2004:87).

Çoklu regresyon analizi, bağımlı değişkenle ilişkili olan iki ya da daha fazla bağımsız değişkene (yordayıcı değişkenler), dayalı olarak bağımlı değişkenin tahmin edilmesine yönelik bir analiz türüdür. Çoklu regresyon analizi, yordayıcı değişkenler tarafından bağımlı değişkende açıklanan varyansın istatistiksel anlamlılığına, yordayıcı değişkenlerin istatistiksel anlamlılığına ve yordayıcı değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin yönüne dair yorum yapma olanağı verir (Büyüköztürk, 2004: 94)

Bir sonraki bölümde bulunan, araştırma bulgularının yer aldığı regresyon analizine ilişkin tabloda şu bilgilere yer verilmiştir:

B: Her bir yordayıcı değişkene ait regresyon kat sayısı

R: Yordayıcı değişken puanları ile yordanan puanlar arasındaki ilişkiyi gösteren çoklu regresyon kat sayısı

R^2 : Bağımlı değişkenin yordayıcı değişkenlerle açıklanma yüzdesini gösteren determinasyon kat sayısı

β : Standardize edilmiş regresyon katsayısı

t: Regresyon katsayısının anlamlılık testiyle ilgili test istatistiği

p: Test istatistiğinin anlamlılık düzeyidir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırma problemini inceleme doğrultusunda hazırlanan araştırmanın alt problemlerini incelemek amacıyla yapılan istatistiksel incelemeler, alt problemlere ait ilgili başlıklarda sunulmuştur.

4.1. Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait bulgular

Araştırmanın ilk alt problemi “6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan annelerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?” sorusunu incelemek amacıyla yapılan Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri ve çoklu doğrusal regresyon analizlerine ait çıktılar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 8 *Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler*

Değişkenler	Algılanan stres
Evlilikte uyum	-,24**

İş bölümü	-,16
Sosyal destek	-,18
* $p < ,05$	
** $p < ,001$	

Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi sonucunda zihinsel engelli çocuğu olan annelerin algıladıkları stresin onların evlilikte uyumlarıyla -,24 düzeyinde negatif yönde önemli ilişkilere sahip olduğu ($p < ,001$); ancak işbölümü ve sosyal destekle olan ilişkilerin önemli olmadığı belirlenmiştir. Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasını incelemek amacıyla yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 9

Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu

	Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış			
	katsayılar		katsayılar		<i>T</i>	<i>P</i>
	B	SH	β			
Sabit	46,101	2,491			18,508	,000
Sosyal destek	-,042	,034	-,119		-1,247	,215
Evlilikte uyum	-,086	,058	-,147		-1,469	,144
İş bölümü	-,092	,144	-,063		-,638	,525
$F_{3-117} = 2,602, p = ,055, R = ,25, R^2 = ,06$						
Durbin-Watson= 1,831						

Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonucunda elde edilen bulgulara göre regresyon modeline ait ANOVA'nın

önemli olmadığı anlaşılmıştır ($F_{3-117} = 2,602$, $p = ,055$). Diğer bir ifadeyle regresyon modelinde yer alan yordayıcı değişkenlerin yordanan değişken için önemli birer açıklayıcı konumunda olmadıkları söylenebilir.

4.2. Zihinsel engelli çocuğu olan babaların sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan babaların sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?” sorusunu incelemek amacıyla yapılan Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri ve çoklu doğrusal regresyon analizlerine ait çıktılar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 10

Zihinsel engelli çocuğu olan babaların sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler

Değişkenler	Algılanan stres
Evlilikte uyum	-,30**
İş bölümü	-,17
Sosyal destek	-,30**

* $p < ,05$

** $p < ,001$

Tablo 10’da zihinsel engelli çocuğu olan babaların sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler incelendiğinde algılanan stresin evlilikte uyumla -,30 ve sosyal destekle ise -,30 düzeyinde ($p < ,001$) negatif yönde önemli ilişkilendiği gözlenmektedir. Aşağıda zihinsel engelli çocuğu olan babaların sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizine ait bulgular yer almaktadır.

Tablo 11

Zihinsel engelli çocuğu olan babaların sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu

	Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış	<i>T</i>	<i>P</i>
	katsayılar		katsayılar		
	B	SH	β		
Sabit	51,238	4,714		10,870	,000
Sosyal destek	-,119	,067	-,217	-1,774	,080
Evlilikte uyum	-,197	,122	-,208	-1,609	,112
İş bölümü	-,012	,245	-,006	-,051	,960
F ₃₋₇₀ = 3,393, <i>p</i> = ,023, R=,36 , R ² = ,13					
Durbin-Watson= 1,884					

Tablo 11’de zihinsel engelli çocuğu olan babaların sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre regresyon analizine ait ANOVA sonucunun önemli olduğu gözlenmektedir (F₃₋₇₀= 3,393, *p*= ,023). Yordayıcı değişkenlere ait *t*-testi sonuçlarına göre ise sadece evlilikte uyum değişkeninin algılanan stresin -,28 düzeyinde önemli yordayıcı olduğu anlaşılmaktadır (*t*= -1,988, *p*= ,050). Ancak yordayıcı değişkenlerin yordanan değişkenin önemli birer açıklayıcısı olduğunun kanıtı olarak değerlendirilen *t*-testi sonuçlarının ise, önem düzeyinin üzerinde çıktıkları diğer bir ifadeyle önemli birer yordayıcı olmadıkları anlaşılmıştır.

4.3. Zihinsel engelli kızı olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan “6-12 yaş arasında zihinsel engelli kızı olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?” sorusunu incelemek amacıyla

yapılan Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri ve çoklu doğrusal regresyon analizlerine ait çıktılar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 12

Zihinsel engelli kızı olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler

Değişkenler	Algılanan stres
Evlilikte uyum	-,24*
İş bölümü	-,26*
Sosyal destek	-,14

* $p < ,05$
** $p < ,001$

Zihinsel engelli çocuğu kız olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkilere ait tablo incelendiğinde evlilikte uyumun -,24 ve işbölümünün -,26 düzeyinde algılanan stresle negatif yönde önemli düzeyde ilişkilenebilmektedir ($p < ,05$). Aşağıda zihinsel engelli kızı olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 13

Zihinsel engelli kızı olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu

	Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış	<i>T</i>	<i>P</i>
	katsayılar		katsayılar		
	B	SH	β		
Sabit	47,241	3,781		12,496	,000
Sosyal destek	-,015	,048	-,039	-,325	,746

Evlilikte uyum	-,121	,097	-,155	-1,239	,219
İş bölümü	-,332	,203	-,196	-1,635	,106
$F_{3-74}=2,570, p=,061, R=,31, R^2=,09$					
Durbin-Watson= 1,973					

Zihinsel engelli kızı olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizleri sonucunda elde edilen ANOVA bulgularına göre regresyon modelinin açıklanabilir olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F_{3-74}=2,570, p=,061$). Bundan dolayı, zihinsel engelli kızı olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli birer yordayıcıları olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.4. Zihinsel engelli oğlu olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan “6-12 yaş arasında zihinsel engelli oğlu olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?” sorusunu incelemek amacıyla yapılan Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri ve çoklu doğrusal regresyon analizlerine ait çıktılar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 14

Zihinsel engelli oğlu olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler

Değişkenler	Algılanan stres
Evlilikte uyum	-,29**

İş bölümü	-,15
Sosyal destek	-,20*

* $p < ,05$

** $p < ,001$

Tablo 14’de zihinsel engelli oğlu olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler Pearson momentler çarpımı korelasyonlar analizleriyle incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre algılanan stresin, sosyal destek ile -,20 düzeyinde ($p < ,05$) evlilikte uyum ile de -,29 düzeyinde ($p < ,001$) negatif yönde önemli ilişkilendiği belirlenmiştir. Zihinsel engelli oğlu olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analiziyle incelenerek elde edilen bulgulara tablo 15’de sunulmuştur.

Tablo 15

Zihinsel engelli oğlu olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu

	Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış		<i>T</i>	<i>P</i>
	katsayılar		katsayılar			
	B	SH	β			
Sabit	47,588	2,938			16,199	,000
Sosyal destek	-,062	,041	-,144		-1,530	,129
Evlilikte uyum	-,151	,068	-,225		-2,210	,029*
İş bölümü	,016	,164	,010		,099	,921
F ₃₋₁₁₃ =3,557, <i>p</i> = ,017, R=,29, R ² = ,09						
Durbin-Watson= 1,838						

Zihinsel engelli oğlu olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının, onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analiziyle incelenerek elde edilen ANOVA sonucunda regresyon

modelinin önemli olduğu belirlenmiştir ($F_{3-113}=3,557, p=,017$). Yordayıcı değişkenler olarak sosyal destek, evlilikte uyum ve iş bölümüne ait *t*-testi sonuçları incelendiğinde sadece evlilikte uyum değişkeninin algılanan stresin ($\beta= -,23$) negatif yönde önemli bir yordayıcısı olduğu anlaşılmıştır. Ancak regresyon modelinde yordayıcı değişkenin varyansın sadece %9'unu açıkladığı belirlenmiştir.

4.5. Zihinsel engelli çocuğa ve normal gelişen çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi olan “6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğa ve normal gelişen çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?” sorusunu incelemek amacıyla yapılan Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri ve çoklu doğrusal regresyon analizlerine ait çıktılar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 16

Zihinsel engelli çocuğa ve normal gelişen çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler

Değişkenler	Algılanan stres
Evlilikte uyum	-,30**
İş bölümü	-,20*
Sosyal destek	-,17

* $p < ,05$

** $p < ,001$

Zihinsel engelli çocuğa ve normal gelişen çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi kullanılarak incelendiğinde evlilikte uyumun -,30 düzeyinde ($p < ,001$) iş bölümünün ise -,20 düzeyinde ($p < ,050$) algılanan stresle negatif yönde önemli seviyede ilişkilendiği belirlenmiştir. Zihinsel engelli çocuğa ve normal gelişen çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 17

Zihinsel engelli çocuğu ve normal gelişen çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu

	Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış	<i>T</i>	<i>p</i>
	katsayılar		katsayılar		
	B	SH	B		
Sabit	47,463	2,608		18,196	,000
Sosyal destek	-,036	,035	-,087	-1,017	,311
Evlilikte uyum	-,149	,060	-,224	-2,472	,015*
İş bölümü	-,112	,152	-,067	-,739	,461
$F_{3-138} = 4,449, p = ,005, R = ,30, R^2 = ,07$					
Durbin-Watson= 1,761					

Zihinsel engelli çocuğa ve normal gelişen çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının, onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarında regresyon modeline ait ANOVA sonuçlarının önemli olduğu görölmektedir ($F_{3-138} = 4,449, p = ,005$). Yordayıcı değişkenlerin yordayıcı etkilerine ait önemliliği gösteren *t*-test sonuçlarına göre ise sadece evlilikte uyum değişkenin ebeveynlerin algıladıkların stresin önemli bir açıklayıcısı olduğu belirlenmiştir ($t = -2,472, p = ,015$). Bununla birlikte açıklanan varyansın %7 ile sınırlı olduğu anlaşılmıştır.

4.6. Zihinsel engelli çocuğu olan ve başka çocuğa sahip olmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait bulgular

Araştırmanın altıncı alt problemi olan “6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan ve başka çocuğa sahip olmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?” sorusunu incelemek amacıyla yapılan Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri ve çoklu doğrusal regresyon analizlerine ait çıktılar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 18

Zihinsel engelli çocuğu olan ve başka çocuğa sahip olmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler

Değişkenler	Algılanan stres
Evlilikte uyum	-,16
İş bölümü	-,14
Sosyal destek	-,22

* $p < ,05$

** $p < ,001$

Zihinsel engelli çocuğu olan ve başka çocuğa sahip olmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla yapılan Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri sonucunda algılanan stresin evlilikte uyum, iş bölümü ve sosyal destekle önemli düzeyde ilişkilendirmediği, belirlenmiştir. Zihinsel engelli çocuğu olan ve başka çocuğa sahip olmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizleri sonuçlarına aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 19

Zihinsel engelli çocuğu olan ve başka çocuğa sahip olmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu

	Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış	<i>T</i>	<i>p</i>
	katsayılar		katsayılar		
	B	SH	β		
Sabit	45,546	5,122		8,893	,000
Sosyal destek	-,079	,068	-,178	-1,160	,252
Evlilikte uyum	-,046	,140	-,054	-,328	,744
İş bölümü	-,151	,285	-,080	-,529	,599
$F_{3,49} = 1,009, p = ,397, R = ,24, R^2 = ,06$					
Durbin-Watson= 2,050					

Zihinsel engelli çocuğu olan ve başka çocuğa sahip olmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi bulgularına göre modelin önemini belirleyen ANOVA sonuçları, yordayıcı değişkenlere ait regresyon modelinin önemli olmadığını göstermektedir ($F_{3,49} = 1,009, p = ,397$). Diğer ifadeyle zihinsel engelli çocuğu olan ve başka çocuğu olmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli birer yordayıcısı değildir.

4.7. Zihinsel engelli çocuğu 2 yıldan az özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait bulgular

Araştırmanın yedinci alt problemi olan “6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu 2 yıldan az özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?” sorusunu incelemek amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri ve çoklu doğrusal regresyon analizlerine ait bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 20

Zihinsel engelli çocuğu 2 yıldan az özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler

Değişkenler	Algılanan stres
Evlilikte uyum	-,30**
İş bölümü	-,30**
Sosyal destek	-,22

* $p < ,05$

** $p < ,001$

Tablo 20’de zihinsel engelli çocuğu 2 yıldan az özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler incelendiğinde ebeveynlerin algıladıkları stresin evlilikte uyum ve çocukla ilgili iş bölümüyle -,30 düzeyinde ilişkilendiği görülmektedir ($p < ,001$). Zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu 2 yıldan az özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizlerine aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 21

Zihinsel engelli çocuğu 2 yıldan az özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu

	Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış	<i>T</i>	<i>p</i>
	katsayılar		katsayılar		
	B	SH	β		
Sabit	47,905	3,571		13,413	,000

Sosyal destek	-,034	,056	-,075	-,604	,548
Evlilikte uyum	-,133	,095	-,185	-1,392	,168
İş bölümü	-,330	,230	-,184	-1,432	,157
$F_{3-71} = 3,471, p = ,020, R = ,36, R^2 = ,13$					
Durbin-Watson= 2,258					

Zihinsel engelli çocuğu 2 yıldan az özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizine ait sonuçlar Tablo 21’de incelendiğinde regresyon modeline ait ANOVA sonuçlarının önemli olduğu ($F_{3-71} = 3,471, p = ,020$) ancak yordayıcı değişkenlere ait *t*-testi değerlerinde ise önem düzeyinin altında kalan değerlerin olmadığı gözlenmektedir. Bunun için de zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu 2 yıldan az özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli birer yordayıcısı olmadığı tespit edilmiştir.

4.8. Zihinsel engelli çocuğu 3 yıldan fazla özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait bulgular

Araştırmanın sekizinci alt problemi olan “6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu 3 yıl ve daha fazla özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?” sorusunu incelemek amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri ve çoklu doğrusal regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Analizler sonucunda elde edilen bulgular aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 22

Zihinsel engelli çocuğu 3 yıl ve daha fazla özel eğitim alanebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler

Değişkenler	Algılanan stres
Evlilikte uyum	-,24**
İş bölümü	-,13
Sosyal destek	-,15

* $p < ,05$

** $p < ,001$

Tablo 22’de zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu 3 yıldan fazla özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler incelendiğinde ebeveynlerin algıladıkları stresin sadece evlilikte uyumla -,24 düzeyinde negatif yönde ilişkilendiği anlaşılmaktadır. Zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu 3 yıldan fazla özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizine ait çıktılarına aşığıda yer verilmiştir.

Tablo 23

Zihinsel engelli çocuğu 3 yıldan fazla özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu

	Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış			
	katsayılar		katsayılar		<i>T</i>	<i>p</i>
	B	SH	B			
Sabit	46,234	3,086			14,982	,000
Sosyal destek	-,044	,038	-,110		-1,177	,242
Evlilikte uyum	-,122	,070	-,173		-1,759	,081
İş bölümü	-,019	,154	-,012		-,123	,903

$$F_{3-116} = 2,143, p = ,099, R = ,23, R^2 = ,05$$

$$\text{Durbin-Watson} = 1,904$$

Zihinsel engelli çocuğu 3 yıldan fazla özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi ait sonuçları tablo 23’de yer almaktadır. Analiz sonucunda elde edilen ANOVA sonucunda regresyon modelinin önemli olmadığı anlaşılmıştır ($F_{3-116} = 2,143, p = ,099$). Bu bulguya dayanarak, zihinsel engelli çocuğu 3 yıldan fazla özel eğitim alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli birer yordayıcısı olmadıkları söylenebilir.

4.9. Zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait bulgular

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi olan “6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?” sorusunu incelemek amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri ve çoklu doğrusal regresyon analizleriyle incelenerek elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 24

Zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler

Değişenler	Algılanan stres
Evlilikte uyum	-,12
İş bölümü	-,10
Sosyal destek	-,19*

* $p < ,05$

**** $p < ,001$**

Zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleriyle incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre ebeveynlerin algıladıkları stres sadece sosyal destekle $-,19$ düzeyinde negatif yönde önemli ilişkilenebilmektedir ($p < ,001$). Zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu aşağıda sunulmuştur.

Tablo 25

Zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu

	Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış		<i>T</i>	<i>p</i>
	katsayılar		katsayılar			
	B	SH	B			
Sabit	42,797	3,225			13,269	,000
Sosyal destek	-,064	,039	-,168		-1,627	,107
Evlilikte uyum	-,041	,080	-,057		-,520	,604
İş bölümü	-,018	,160	-,012		-,113	,910
$F_{3-106}=1,468$ $p= ,228$, $R=,20$, $R^2= ,04$						
Durbin-Watson= 2,043						

Zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu incelendiğinde regresyon modeline ait ANOVA sonucunun önemli olmadığı anlaşılmaktadır ($F_{3-106}=1,468$ $p= ,228$). Bu bulgu doğrultusunda, zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler

bulunmayan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları olmadıkları anlaşılmaktadır.

4.10. Zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait bulgular

Araştırmanın onuncu alt problemi olan “6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?” sorusunu incelemek amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri ve çoklu doğrusal regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Analizler sonucunda ulaşılan sonuçlara aşağıdaki tablolarda yer verilmektedir.

Tablo 26

Zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler

Değişenler	Algılanan stres
Evlilikte uyum	-,36**
İş bölümü	-,34**
Sosyal destek	-,20

* $p < ,05$

** $p < ,001$

Zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkilere ait Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri sonuçları tablo 26’da yer almaktadır. İkili ilişkilere göre ebeveynlerin algıladıkları stres onların evlilik uyumlarıyla -,36 düzeyinde, iş bölümüyle ise -,34 düzeyinde negatif yönde önemli düzeyde ilişkilenebilmektedir ($p < ,001$). Zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında

stresörler bulunan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu regresyon analizi sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 27

Zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu

	Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış		<i>T</i>	<i>p</i>
	katsayılar		katsayılar			
	B	SH	β			
Sabit	51,275	3,306			15,511	,000
Sosyal destek	-,055	,048	-,122		-1,144	,256
Evlilikte uyum	-,140	,079	-,206		-1,783	,078
İş bölümü	-,409	,207	-,219		-1,981	,051
F ₃₋₈₁ = 5,125, <i>p</i> = ,003, R=,40, R ² = ,16						
Durbin-Watson= 2,039						

Zihinsel engelli çocuğu olan ve yaşamında stresörler bulunan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu incelendiğinde regresyon modeline ait ANOVA sonuçlarının önemli oldukları gözlenmektedir ($F_{3-81} = 5,125, p = ,003$). Ancak yordayıcı değişkenlere ait t-testi analizlerine ait çıktılar incelendiğinde ise, yordayıcı değişkenlerin hiçbirinin önemli birer yordayıcı olmadıkları görülmektedir.

4.11. Zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu sadece bir tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait bulgular

Araştırmanın on birinci alt problemi olan “6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu sadece bir tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?” sorusunu incelemek amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri ve çoklu doğrusal regresyon analizleriyle incelenmiştir. Analizler sonucunda ulaşılan sonuçlara aşağıdaki tablolarda yer verilmektedir.

Tablo 28

Zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu sadece bir tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler

Değişkenler	Algılanan stres
Evlilikte uyum	-,32**
İş bölümü	-,27**
Sosyal destek	-,17

* $p < ,05$

** $p < ,001$

Tablo 27’ de zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu sadece bir tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler Pearson momentler çarpımı korelasyon formülü kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre ebeveynlerin algıladıkları stres onların evlilikte uyum düzeyleriyle -,32 ailede çocukla ilgili iş bölümüyle ise de -,27 düzeyinde negatif yönde önemli ilişkilendirilmiştir ($p < ,001$). Aşağıda zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu sadece bir tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 29

Zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu sadece bir tanı alanebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu

	Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış	<i>T</i>	<i>p</i>
	katsayılar		katsayılar		
	B	SH	β		
Sabit	48,587	3,874		12,543	,000
Sosyal destek	-,039	,053	-,081	-,745	,458
Evlilikte uyum	-,154	,097	-,194	-1,581	,118
İş bölümü	-,241	,212	-,134	-1,138	,258
F ₃₋₈₅ = 3,179, <i>p</i> = ,028, R=,32, R ² = ,10					
Durbin-Watson= 2,292					

Zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu sadece bir tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları incelendiğinde ANOVA sonuçlarına göre regresyon modelin önemli olduğu belirlenmiştir (F₃₋₈₅= 3,179, *p*= ,028). Bununla birlikte yordayıcı değişkenlerin yordayıcılık etkisinin önemini belirten *t*-testi sonuçlarında ise yordayıcı değişkenler olarak sosyal destek, evlilikte uyum ve ailede çocukla ilgili iş bölümü değişkenlerinin ebeveynlerin algıladıkları strese önemli birer yordayıcı olmadıkları belirlenmiştir.

4.12. Zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu birden fazla tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait bulgular

Araştırmanın on ikinci alt problemi olan “6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu birden fazla tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?” sorusunu incelemek amacıyla Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri ve

çoklu doğrusal regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Analizler sonucunda ulaşılan sonuçlara aşağıdaki tablolarda yer verilmektedir.

Tablo 30

Zihinse engelli çocuğu olan ve çocuğu birden fazla tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler

Değişkenler	Algılanan stres
Evlilikte uyum	-,21*
İş bölümü	-,11
Sosyal destek	-,20*

* $p < ,05$

** $p < ,001$

Zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu birden fazla tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkilerin yer aldığı tablo 29 incelendiğinde ebeveynlerin algıladıkları stres onların evliliklerindeki uyumla -,21 sosyal destekleriyle de ise de -,20 düzeyinde negatif yönde önemli ilişkilendiği görülmektedir. ($p < ,05$). Zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu birden fazla tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu aşağıda yer almaktadır.

Tablo 31

Zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu birden fazla tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu

	Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış		<i>T</i>	<i>p</i>
	katsayılar		katsayılar			
	B	SH	β			
Sabit	46,023	2,807			16,393	,000
Sosyal destek	-,054	,038	-,145		-1,412	,161
Evlilikte uyum	-,106	,067	-,167		-1,593	,114

İş bölümü	-,014	,160	-,009	-,090	,928
-----------	-------	------	-------	-------	------

$$F_{3-102} = 2,370, p = ,075, R = ,26, R^2 = ,07$$

$$\text{Durbin-Watson} = 1,706$$

Zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu birden fazla tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda regresyon analizine ait ANOVA sonucunun önemli olmadığı bulunmuştur ($F_{3-102} = 2,370, p = ,075$). Diğer bir ifadeyle zihinsel engelli çocuğu olan ve çocuğu birden fazla tanı alan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli bir yordayıcısı değildir.

4.13. Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait bulgular

Araştırmanın son alt problemi olan “6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?” sorusunu incelemek amacıyla yapılan Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleri ve çoklu doğrusal regresyon analizlerine ait çıktılar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 32

Zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler

Değişkenler	Algılanan stres
Evlilikte uyum	-,27**
İş bölümü	-,19**
Sosyal destek	-,18*

* $p < ,05$

** $p < ,001$

Zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarıyla onların yaşamlarında algıladıkları stres arasındaki ilişkiler Pearson momentler çarpımı korelasyon analizleriyle incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ebeveynlerin algıladıkları stres onların evliliklerindeki uyumlarıyla $-.27$, ailede çocukla ilgili iş bölümüyle $-.19$ ($p < .001$) sosyal destekle de $-.18$ düzeyinde ($p < .05$) önemli ilişkilenebilmektedir. Zihinsel engelli çocuğu olan babaların sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 33

Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablosu

	Standartlaştırılmamış		Standartlaştırılmış	<i>T</i>	<i>p</i>
	katsayılar		katsayılar		
	B	SH	β		
Sabit	47,165	2,297		20,536	,000
Sosyal destek	-,044	,031	-,105	-1,433	,153
Evlilikte uyum	-,131	,056	-,185	-2,352	,020*
İş bölümü	-,124	,128	-,075	-,972	,332
$F_{3-191}=, p= .001, R=,28, R^2= ,08$					
Durbin-Watson= 1,870					

Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumlarının onların yaşamlarında algıladıkları stresi yordamasına ait çoklu doğrusal regresyon analizi tablo31’de yer almaktadır. Analiz sonucunda regresyon modelinin önemine ait ANOVA’ının önemli olduğu belirlenmiştir ($F_{3-191}=, p= .001$). Yordayıcı değişkenlere ait t-testi bulgularına göre ise sadece evlilikte uyum ($\beta= -.19$) değişkenin ebeveynlerin algıladıkları stresin önemli bir yordayıcı olduğu görülmektedir ($t= 2,352, p=$

,020). Bununla birlikte regresyon modelinde varyansın %8 gibi düşük bir oranın açıklandığı belirlenmiştir.

BÖLÜM-V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde, 6-12 yaşları arasındaki zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin kendilerine ve çocuklarına ilişkin bazı değişkenlere göre sosyal destek, ailede çocukla ilgili işbölümü ve evlilik uyumu değişkenlerinin onların algıladıkları stresi yordamasına ilişkin bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırma sonucunda, evlilik uyumu değişkeninin zihinsel engelli çocuğu erkek olan anne-babaların stres puanındaki varyansın %9'unu, zihinsel engelli çocuğu dışında zihinsel zihinsel engelli olmayan çocuğu olan anne-babaların stres puanlarının da %7'sini, zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların stres puanındaki varyansın %8'ini açıkladığı ortaya çıkmıştır. Sosyal destek ve çocukla ilgili işbölümü değişkenlerinin araştırmada ele alınan hiçbir alt problemde anlamlı bir yordayıcılık etkisinin olmadığı bulunmuştur.

Ebeveynlerin stres puanında anlamlı yordayıcılığı olan tek değişkenin evlilik uyumu olması sebebiyle bu değişkenle ilgili bulguların tartışılmasına öncelik tanınmıştır. Ardından çocukla ilgili işbölümü ve sosyal destek değişkeni ile ilgili bulgular tartışılmıştır.

5.1. Zihinsel Engelli Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Evlilik Uyumlarının Onların Algıladıkları Stresi Yordamasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırma sonucunda evlilik uyumu değişkeninin, aşağıda yer verilen alt problemlerde algılanan stresin anlamlı derecede yordayıcısı olduğu saptanmıştır. Aşağıda evlilik uyumunun anlamlı yordayıcı olarak saptandığı problemlerin ortaya koyduğu veriler ve tartışılmasına yer verilmiştir

“Zihinsel engelli oğlu olan ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili işbölümü ve evlilik uyumları, onların yaşamlarında algıladığı stresi yordamakta mıdır?” alt problemde, evlilik uyumu anne-babaların stres puanlarındaki varyansın %9'unu açıklamıştır. Zihinsel engelli oğlu olan ebeveynlerin evlilik uyumlarıyla stres algısı arasında ilişkisinin negatif yönlü olduğu, evlilik uyumları düştükçe algıladıkları stresin arttığı saptanmıştır. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, zihinsel engelli çocuğun erkek olmasının ebeveynlerin ruh sağlığı ile olumsuz ilişki içinde olduğunu ortaya koyan bulgulara

rastlanılmıştır. Frey ve diğ. (1989) farklı engel grupları ile yaptıkları çalışmalarında, engelli çocuğun erkek olması durumunda babaların stres düzeyinin daha yüksek olduğunu bulmuştur. Olsen ve diğ. (1983), de engelli çocuğu erkek olan babaların stres düzeyinin daha yüksek olduğunu saptamıştır (Akt: Özekes ve diğ., 1998). Emerson (2003), zihinsel engelli çocuğu erkek olan annelerin, çocuğu kız olanlardan daha stresli olduğunu tespit etmiştir.

Bu araştırmada çocuğun erkek olmasının ebeveynler için stres yükünü arttırıcı bir faktör olabileceği, böyle bir durumda, evlilik uyumunun bu stresin düzeyinin azaltılmasında ya da artmasında etkili olabileceği düşünülmüştür. Bu durumun toplumumuzda çocuk sahibi olmaya atfedilen değer ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. 1970'lerin ortalarında Endonezya, Almanya, Kore, Filipinler, Singapur, Tayvan, Tayland, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen Çocuğun Değeri Araştırması'nda ebeveynlerin çocuk sahibi olmaya yönelik atfettikleri değerler incelenmiştir. Araştırmanın ülkemizle ilgili sonuçları ülkemizde çocuğun psikolojik değerinden öte maddi değerinin ön planda olduğunu ortaya koymuştur. Ülkemizde araştırmaya katılan ebeveynlerin %77'sinin çocuğu yaşlılık güvencesi olarak gördüğü tespit edilmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde, bu eğilimin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Çocuğun ekonomik ve yaşlılık güvencesi değerini ön plana alanlarda da erkek evlat tercihinin daha çok rastlanmıştır. Özellikle ataerkil toplumlarda erkek evlatlar daha güvenilir bir yaşlılık güvencesi ve ekonomik yarar kaynağıdır (Kağıtçıbaşı, 1998).

Araştırmamıza katılan ebeveynlerin genel olarak dezavantajlı bir sosyo-ekonomik düzeyden gelmesi, erkek çocuklarla ilgili bu yönde atıflar yapma olasılığını arttırmış olabilir. Bu durumun yarattığı stresin etkisinin azaltılmasında eşlerin ilişkisindeki uyumun, yani evlilik hayatındaki mutluluğun olumlu bir etkisi olduğu düşünülebilir. Bunun yanı sıra, bu durum stresi arttırmış ve evlilik uyumunu düşürmüş de olabilir. Sebebi ne olursa olsun, evlilik uyumu, zihinsel engelli çocuğu erkek olan ebeveynlerde stresle negatif yönde ilişkili olan bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır.

"6-12 yaş arasında zihinsel engelli çocuğa ve normal gelişen çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek, ailede çocukla ilgili iş bölümü ve evlilik uyumları onların yaşamlarında algıladıkları stresin önemli yordayıcıları mıdır?"alt probleminde, evlilik uyumu anne-babaların stres puanlarındaki varyansın %7'sini açıklamıştır. Zihinsel engelli çocuğun yanı sıra normal gelişen çocuğa sahip ebeveynlerin uyumlarıyla stres algısı arasında arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu, evlilik uyumları düştükçe algıladıkları stresin arttığı saptanmıştır.

Evlilik uyumu sadece zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin (tek çocuğu zihinsel engelli olan) stres algısını anlamlı derecede yordamazken, zihinsel engelli çocuğunun yanı sıra normal gelişen bir çocuğa da sahip ebeveynlerin stres algısını anlamlı bir şekilde açıklamıştır. Kahraman ve Bayat (2008), zihinsel engelli çocukları olan ebeveynlerden eşleriyle sorunlar yaşadıklarını belirtenlerin diğer çocuklarının bakımında da zorluklar yaşadığını bulmuştur. Yani evlilik uyumunun bozulması diğer çocuğun bakımının ve ihtiyaçlarının karşılanmasını zorlaştıran bir faktör olmuştur. Sarıhan (2007), zihinsel engelli çocuklara sahip annelerin aile işlevlerini algılamalarını incelediği araştırmasında, araştırma örnekleminde çocuk sayısı en fazla olan annelerin aile işlevlerini en olumsuz algılayan kişiler olduklarını tespit etmiştir. Fırat (2000), zihinsel engelli çocukların annelerinin çocuk sayısının 2 ‘den fazla olması durumunda kaygılarının yükseldiğini ortaya koymuştur.

Bu verilerden yola çıkarak zihinsel engelli çocuklar dışında başka çocuklara da sahip olmanın yarattığı stresin azalmasında ya da artmasında evlilik uyumunun kritik olduğu söylenebilir. Zihinsel engelli çocuktan başka bir çocuğa sahip olmak ebeveynlerin bakım yükünü arttırdığına göre işbölümü değişkeninin, stresi açıklamada neden etkili olmadığı sorusu akla gelebilir. Bunun olası yanıtlarından biri, diğer kardeşlerin çocuğun bakımına yardımcı olarak, çocuğun bakım yükünü hafifletmesi, ama çocuk sayısının fazla olmasından kaynaklanan ekonomik yükün değişmemesi olabilir. Böyle bir durumda da zorlu yaşam koşullarıyla başa çıkmakta mutlu bir evlilik daha kritik bir öneme sahip olmuş olabilir.

“Zihinsel engelli çocuğa sahip anne-babaların sosyal destek, ailede çocukla ilgili işbölümü ve onların evlilik uyumları, onların yaşamlarında algıladığı stresi yordamakta mıdır?” alt probleminde, evlilik uyumu anne-babaların stres puanlarındaki varyansın %8’ini açıklamıştır. Zihinsel engelli çocuğu olan anne- babaların evlilik uyumları ile algıladıkları stres arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, anne-babaların, evlilik uyumları düştükçe yaşamlarında algıladıkları stres artmaktadır.

Araştırmada elde edilen bu veri, zihinsel engelli çocukların ebeveynleri ile gerçekleştirilen birçok araştırmanın sonuçlarıyla uyum içindedir. Gerçekleştirilen çalışmalarda evlilik uyumunun zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin ruh sağlığına ve ailenin iyi olma durumuna olumlu katkıları olan bir değişken olduğu ortaya çıkmıştır.

Stoneman ve diğerleri (2006) araştırmalarında, zihinsel engelli çocuklara sahip olan ebeveynlerin yaşadıkları stres ve evlilik uyumu arasında olumsuz bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Kersh ve diğerleri (2006), zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde hem annelerin hem de babaların depresiflik düzeyini yordayan en önemli faktörün evlilik uyumu olduğunu saptamıştır. Araştırmacılar, engelli bir çocuğun varlığının tek başına ebeveynin stresini

artırmada etkili olmadığını, eşler arasındaki uyumun, ebeveynlerinin stresi üzerinde oldukça önemli olan bir faktör olduğunu söylemiştir. Wialend ve Baker (2010), zihinsel engelli ebeveynlerin ruh sağlıklarını sürdürmelerinde eş desteğinin, sosyal desteğin araçsal türünden çok daha etkili olduğunu ortaya koymuştur. Simons ve diğ. (1992), eş desteğinin ebeveynin depresyonu ve çocuk yetiştirme biçiminde en etkili olan faktör olduğunu bulmuştur. Dyson (1997), anne ve babaların kendilerini iyi hissetme durumlarının eş desteği ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Trute (1990), evliliğe ilişkisine dair memnuniyetin, zihinsel engelli çocukların bakımıyla ilgili stresle başa çıkmada en etkili faktör olduğunu saptamıştır (Akt: Simmerman & Blacher, 2006).

Bu araştırmanın ortaya koyduğu bulgular, ülkemizde de konuyla ilgili gerçekleştirilen araştırmaların sonuçları ile de tutarlıdır. Bahar ve diğ., (2009) engelli bir çocuğa sahip olmanın aile yaşamında sorunlar yarattığını ifade eden bireylerin, depresyon puanlarının da yüksek olduğunu saptamıştır. Toros (2002), bedensel ve/veya zihinsel engelli çocuklara sahip ebeveynlerin evlilik uyumları düştüğünde depresyon ve anksiyetelerinin arttığını bulmuştur.

5.2. Zihinsel Engelli Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Çocukla İlgili İşbölümünün Onların Algıladıkları Stresi Yordamasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırma sonucunda çocukla ilgili işbölümü değişkeninin anne-babaların algıladıkları stresi yordamada anlamlılık düzeyine sahip olmadığı görülmüştür.

Bu verinin, Dyson (1997)'in zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde eşin işbölümünü paylaşmasının algılanan stresi düşürdüğünü, Noh, Dumas, Wolf and Fishman (1989)'in çocuğun bakımı ve ev işleri ile ilgili işbölümünün annenin iyi olma durumuna olumlu bir şekilde katkıda bulunduğunu ortaya koyan (Akt: Simmerman & Blacher, 2001) çalışmaların sonuçlarıyla tutarsız olduğu söylenebilir.

Bu araştırmada, çocuğun bakımındaki anne-baba arasındaki işbölümünün ebeveynlerin stresini arttıran faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaması, ebeveynlerin toplumsal cinsiyet ile ilgili kavramsallaştırmalarından kaynaklanabilir. Bütün (2010), kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal olarak nasıl algılandığına bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rollerinin, toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü içinde pekiştiğini belirtmiştir. Toplumun kadına çocuklarına bakım, erkeğe ise aileyi geçindirme ve koruma görevlerini verdiğini ifade etmiştir (s:11). Araştırmaya katılan ebeveynlerin, bu bakış açısıyla erkek ve kadın arasında işbölümü olmamasından ya da cinsiyete dayalı ayrımlaşmadan rahatsız olmadığı; kendi üzerlerindeki yükü doğal görevleri olarak algıladığı düşünülebilir. Araştırma örneklemindeki annelerin önemli bir kısmının ev hanımı olmasının da araştırma sonuçları üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Her iki ebeveynin çalıştığı

ailelerde zihinsel engelli çocuğun bakımı ile işbölümü ilişkisinin araştırılması gerektiği düşünülmektedir.

5.3.Zihinsel Engelli Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Desteğin Algıladıkları Stresi Yordamasına İlişkin Bulguların Tartışılması:

Araştırma sonucunda algılanan sosyal desteğin, araştırmada ele alınan hiçbir alt problemde ebeveynlerin stres puanları üzerinde anlamlı düzeyde yordayıcı etkisi olmadığı saptanmıştır.

Bu veri ilk bakışta, zihinsel engelli çocukların aileleriyle gerçekleştirilen ve ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek arttıkça psikolojik belirtilerinin azaldığını (Arslan, 2010; Coşkun & Akbaş, 2009; Şardağ, 2009; Bailey, Golden & Roberts, 2007; Singer ve Ark., 1989), stres düzeyinin düştüğünü (Kaner, 2004; Meaden, Haile & Ebata, 2010, Feldman ve diğ.. 2002), çocuklarıyla etkileşimlerinin daha olumlu yönde geliştiğini (Feldman ve diğ. 2002), ve ailelerin uyum sürecinin kolaylaştığını ortaya koyan araştırmalarla çelişiyor gibi görünmektedir.

Yurdakul ve Girli (1998) sosyal destek ile ilgili araştırmalarda sosyal desteğin birçok farklı açıdan ele alındığını belirtmiştir. Ailelerin kendilerine sunulan sosyal desteğe ne kadar ihtiyacı olduğu, aile bireylerinin destek sistemi hakkındaki özel beklentileri ve bu beklentilerin karşılanma olanağı, sosyal desteğe ilişkin memnuniyet, sosyal destek kaynaklarının türü, niteliği gibi konuları, sosyal destekle ilgili araştırmalarda ele alınan boyutlar olarak özetlemiştir. Bu araştırmada sosyal destek, farklı kaynaklardan alınan duygusal destek boyutunda değerlendirilmiş; desteğin araçsal ve bilgi edindirmeye yönelik türleri ele alınmamıştır. Araçsal destek tipi, bilgi vermeyi, tavsiyelerde bulunmayı, geri bildirimleri, parasal ve materyal yardımını, bakım ve eğitimle ilgili yardımları ve benzerlerini içermektedir. Bu destek tipi, bireye engelle ilgili hizmetler, kurumlar, kaynaklar ve yasalar hakkında bilgi vererek, problem durumlarla başa çıkabilme yolları sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, ailelerin maddi sorunlarına doğrudan çözümler getirerek ya da aile bireylerini rahatlatmak ve boş zaman etkinliklerine daha çok katılabilmek için gerekli zamanı sağlayarak gerilimi azaltmaktadır. Sucuoğlu (1995), özel gereksinimli çocukların ailelerinin gereksinimleri incelendiğinde, annelerin %90,90'nın benzer özellikte çocuğu olan anne babalar için hazırlanmış yazılı materyalleri okuma, babaların ise %84'ünün çocuğa bazı becerileri öğretebilme konusundaki, bilgi gereksinimlerinin öncelikli gereksinimleri olduğunu saptamıştır (Akt: Ersoy & Çürük, 1999: 106). Ersoy ve Çürük (1999), bu gereksinimlerin karşılanmadığı durumlarda, kişinin stres düzeyinin azalmayacağını ileri sürmüştür. Bilgilendirmeye dayalı desteğin yanı sıra, ailelerin maddi konularda desteklenmesinin de

ebeveynlerin stresi üzerinde olumlu etkileri olduğunu ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Chen ve Tang, (1997) özellikle maddi desteğin, kontrol edilebilen stresçinin, yapılan bilgilendirme desteğinden daha yararlı olduğu saptanmıştır (Akt: Ersoy & Çürük, 1999: 107). Araştırma örneklemindeki anne-babaların neredeyse yarısının ilköğretim mezunu olması, annelerin çoğunluğunun çalışmamasıyla birlikte, babaların da önemli bir kısmının gelir düzeyi yüksek olmayan işlerde çalışması, sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı olduklarının göstergeleri arasındadır. Böyle bir dezavantaja sahip grupta ailelerin maddi yönde sosyal destek almasının stres üzerinde duygusal destekten daha olumlu etkileri olabileceği düşünülmüştür.

Sosyal desteğin türünün yanı sıra, kişinin sosyal desteğe ilişkin memnuniyeti ve sosyal desteği faydalı bulması da bireylerin ruh sağlığı ile ilişkilidir. Yurdakul ve Girli (1998), otistik ve zihinsel engelli çocuklarla, çocukları normal gelişim gösteren ebeveynleri ruh sağlığı, benlik saygısı ve sosyal destek açısından karşılaştırdıkları çalışmalarında, sosyal desteği “destek ağının genişliği” ve “memnuniyet” açısından değerlendirmiştir. Üç grupta da desteğin genişliği ve desteğe ilişkin memnuniyetin ebeveynlerin ruh sağlığı ile olumlu ilişkilerinin olduğu saptanmıştır. White ve Hastings (2004) ise araştırmalarında sosyal destek boyutlarından faydalılığın ailelerin iyi olma durumu ile ilişkili olduğunu saptanmıştır. Ailelerin sosyal desteği faydalı bulma oranı arttıkça iyi olma durumunun arttığı ortaya çıkmıştır.

Bu araştırmada sosyal destek puanlarının ebeveynlerin stres algısı puanlarında anlamlı yordayıcılığa sahip olmamasının olası nedenlerinden biri, sosyal desteğin sadece duygusal destek bağlamında ele alınması olabilir. Daha sonra gerçekleştirilecek araştırmaların sosyal desteğin araçsal ve bilgiye dayalı türlerini ve bireyin bu desteğe ilişkin memnuniyetini ele almasının konunun aydınlatılmasında yararlı olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, konuyla ilgili olarak gerçekleştirilecek çalışmalarda sosyo-ekonomik düzeyin de stres algısı ile sosyal destek arasındaki ilişkideki aracılığının değerlendirilmesinin yararlı olacağı söylenebilir.

Araştırma sonucunda, evlilik uyumu değişkeninin zihinsel engelli çocuğu erkek olan anne-babaların stres puanındaki varyansın %9'unu, zihinsel engelli çocuğu dışında zihinsel engelli olmayan çocuğu ya da çocukları olan ebeveynlerin stres puanındaki varyansın %7'sini, zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların stres puanlarının da %8'ini açıkladığı ortaya çıkmıştır. Sosyal destek ve çocukla ilgili işbölümü değişkenlerinin araştırmada ele alınan hiçbir alt problemde anlamlı bir yordayıcılık etkisinin olmadığı bulunmuştur.

Zihinsel engelli çocukların anne- babalarının stres puanlarının %92'si hakkında bilgi sahibi bulunamaması, konuyla ilgili araştırmaların farklı değişkenleri de dahil edecek şekilde gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Aşağıda öncelikle konuyla ilgili gerçekleştirilebilecek öneriler sunulmuştur. Daha sonra araştırma bulguları doğrultusunda, zihinsel engelli ebeveynlerle çalışan profesyonellere yönelik öneriler getirilmiştir.

1. Zihinsel engelli bireylerin yaşamlarında algıladıkları stresi yordayan faktörleri inceleyen araştırmalarda, sosyal desteğin farklı türleri, kişi tarafından yararlı bulunup bulunmadığı, kişinin sosyal desteğe ilişkin memnuniyeti gibi faktörlerin incelenmesinin, sosyal destek stres arasındaki ilişkinin aydınlatılmasında faydalı olacağı düşünülmektedir.
2. Zihinsel engelli çocuklara sahip bireylerin stres düzeyinde etkili olduğu araştırmalarla desteklenen başa çıkma biçimlerinin (Akkök, Aşkar & Karancı, 1992, Bilal & Dağ, 2005; Duygun & Sezgin, 2003) stres algısı üzerindeki etkisinin incelenmesinin, ebeveynlerin stres algısı üzerinde olan kişisel faktörlerin değerlendirilmesinde yararlı olacağı düşünülmektedir.
3. Araştırma örneklemindeki ebeveynlerin sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlara sahip olması, ebeveynlerin yaşadıkları streste maddi faktörlerin kişilerarası faktörlerden daha etkili olabileceğini akla getirmiştir. Bu nedenle bundan sonra gerçekleştirilecek olan araştırmalarda sosyo-ekonomik düzeyin bağımsız değişken olarak ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.
4. Zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinin stresini inceleyen çalışmalarda çocuğun davranış problemlerine sahip olup olmamasının incelenmesinin de yararlı olacağı düşünülmektedir.

Özetle; bu çalışmada ele alınan kişilerarası ilişkilerin (sosyal destek, evlilik uyumu, ev içinde iş bölümü) yanı sıra, kişisel değişkenler (ruh sağlığı, kişilik özellikleri, başa çıkma biçimleri), çocukla ilgili değişkenler ve sosyo ekonomik faktörlerin etkilerinin bir arada değerlendirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

5. Zihinsel engelli çocukların ebeveynleri ile gerçekleştirilen araştırmaların, daha çok annelerle gerçekleştirildiği, bunun da anne-babalarla gerçekleştirilen araştırmaların sonuçları yorumlanırken yeterli sayıda referans noktası bulunamamasına neden olduğu saptanmıştır. Konuyla ilgili araştırmalara babaların daha fazla dahil edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

6. Araştırmaya istenilen oranda katılımın gerçekleştirilmesinin nedenlerinden biri, ebeveynlerin, birçok sorudan oluşan ölçek ve anketleri doldurmayı yorucu bulmaları olabilir. Zihinsel engelli bireylerin ebeveynlerinin stresini değerlendirirken, ebeveyn için daha az stres verici olan yöntemlerle gerçekleştirilen araştırmalara ihtiyaç vardır. Görüşme yönteminin bunu sağlayabileceği düşünülmektedir.
7. Evlilik uyumunun ebeveynlerin stres algılarıyla negatif yönde bir ilişkisinin olmasına yönelik bulgunun, özel eğitim ve rehabilitasyon alanında görev yapan profesyonellerin çalışmalarının planlanmasına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bireylerin evlilik uyumunun iletişim becerilerinin gelişmesiyle arttığını ortaya koyan veriler (Şardoğan & Karahan, 2005, Şener & Terzioğlu, 2008), zihinsel engelli ebeveynlere iletişim becerileri konusunda eğitimler verilmesinin yararlı olacağını düşündürmektedir. Söz konusu eğitimlerde hem anne-hem babanın katılımının sağlanmasının çalışmaların verimliliğini arttıracakı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akman, Ş. (2004). Stresin nedenleri ve açıklayıcı kuramlar, *Türk Psikoloji Bülteni* 10 (35), 40-56
- Akandere, M. Acar, M. & Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 22-29
- Akkök, F., Askar, B. & Karancı, N. (1992). Özürlü bir çocuğa sahip anne-babalardaki stresin yordanması, *Özel Eğitim Dergisi*, 1992, 1 (2), 8-12
- Atkinson, R., Atkinson, R., Smith, E., Bem, D. & Nolen, S. (2006). *Psikolojiye Giriş*. (Geliştirilmiş 3. Baskı) Ankara: Arkadaş Yayınları
- Aysan, F. & Özben, Ş. (2007) Engelli Çocuğu Olan Anne Babaların Yaşam Kalitelerine İlişkin Değişkenlerin İncelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*. 22, 1-6

Aslan, Ç. (2010). Zihinsel Engelli Çocuğu olan Anne-Babaların Psikolojik Belirtileri, Sosyal Destek Algıları ve Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bahar, A., Bahar, G., Savaş, H., Parlar, S. (2009). Engelli çocukların annelerinin depresyon ve anksiyete düzeyleri ile stresle başa çıkma tarzlarının belirlenmesi, *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4 (11), 97-112

Balcı, A. (2009). Sosyal Bilimlerde Araştırma Pegem Yayıncılık: Ankara

Baltaş, Z., Atakuman, Y. & Duman, Y. (1998). Standardization of the Percieved Stres Scale Turkish middle managers, Stres and Anxiety Research Society 19th International Conferans, Boğaziçi University, s.37

Bailey, B., Golden, Roberts, J. & Ford, A. (2007). Maternaldepression and developmental disability :research critique. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Disabilities Research Reviews*. 13, 321-29

Bailey, D. (2007).Introduction: family adaptation to intellectual and developmental disabilities. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*: 13, 291-92

Bıyıklı, L., Akkök, F., Akçamete, G. Sucuoğlu, G., Kargın, T., Küçüker, S. Şenel, H., Kobal, G. & Baydık, B.. (1995). *Zihinsel Engelli Bir Çocuğum Var*. T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu: Ankara

Bilal, E.& Dağ, İ. (2005). Eğitilebilir zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların annelerinde stres, stresle başa çıkma ve kontrol odağının karşılaştırılması, *Çocuk ve Ruh Sağlığı Dergisi*, 12,2, 56-58

Bütün, B. (2010). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Çocuk Bakımı Hizmetleri: Farklı Ülke Uygulamaları. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara

Büyüköztürk, Ş. (2004). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem Yayınevi

Bristol, M. M., Gallagher, J. J., & Schopler, E. (1988). Mothers and fathers of young developmentally disabled and nondisabled boys: adaptation and spousal support. *Developmental Psychology*, 24 (3), 441-451

Coşkun, Y. & Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, (1), 213-227

Çakır, S.(2008).Evli Bireylerin Evlilik Uyumlarının Ana-Babalarına Bağlanma Düzeyleri ve Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Çakır,Y. & Palabıyıkoglu, R. (1994) Gençlerde sosyal destek-çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin güvenirlik ve geçerlik çalışması, *Kriz Dergisi* (1), 15-24

Çeçen, R. (2008). Öğrencilerin cinsiyetlerine ve ana-baba tutumu algılarına yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (33), 415-31

Çelik, M. (2006). Evlilik Doyum Ölçeği Geliştirme Çalışması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Çelik, D. (2003). 9-11 Yaş Grubundaki Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Uyumları ile Çocuklarının Benlik Kavramı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Çelik, E. (2003). Evli Öğretmenlerin Bağlanma Stili, Denetim Odağı ve Bazı Nitelikleri Açısından Evlilik Uyumunun İncelenmesi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir

Çürük, N. (2008). Ankara İl Merkezi'nde Bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İş Okullarında 1. ve 4. sınıfa Devam eden Zihinsel engelli Çocukların Annelerinin Kaygı ve Sosyal Destek Düzeylerinin Karşılaştıkları Problemlere Göre İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Danış, M. (2006). Zihinsel engelli çocuklara sahip annelerin yaşadığı duygular, çocuklarının geleceğine ilişkin düşünceleri ve umutsuzluk düzeyleri. İnternette 10.12.08 tarihinde alınmıştır. http://www.tsh.hacettepe.edu.tr/2006-02_06.pdf

Dereli, F. & Okur, S. (2008). Engelli çocuğa sahip ailelerin depresyon durumunun belirlenmesi, *Yeni Tıp Dergisi*, 25, 164-158

Duygun, T. & Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi, *Türk Psikoloji Dergisi*, 2003, 18 (52), 37 - 52

Erhan, G(2005). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Umutsuzluk, Kararsızlık, Sosyal Destek Algıları ve Gelecek Planlarının İncelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Eker, D., & Arkar, H. (1995). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği, *Türk Psikoloji Dergisi*, 34, 45-55

Eker, D., Arkar, H. & Yıldız, H.(2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12 (1):17-25

Emerson, E., Robertson, J. & Wood, J. (2003). Levels of psychological distress experienced by family carers of children and adolescents with intellectual disabilities in an urban conurbation, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 17, 77-84

Emerson, E., Hatton, C., Llewellyn, G., Blacher, J., Graham, H. (2006). Socio-economic position, household composition, health status and indicators of the well-being of mothers children with and without intellectual disabilities, *Journal of Intellectual Disability Research*, 12, 862-873

Ersoy, Ö. & Çürük, N. (2009). Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerde sosyal desteğin önemi, *Aile ve Toplum Dergisi*, 5 (17), 104-110

Eskin, M., Harlak, H., Demirkıran, F. & Dereboy, Ç.(2009). Algılanan Stres Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması : Güvenirlik ve geçerlik analizi (Yayınlanmamış makale)

Feldman, M., Varghese, J., Ramsay, J. & Rajska, D. (2002). Relationship between social support, stress and mother-child interactions in mothers with in intellectual disabilities, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 15 (4), 314-323

Fırat, S. 2000. Otistik ve zihinsel özürlü çocukların annelerinde, kaygı, depresyon, aleksitimi ve genel psikolojik değerlendirme. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi.

Çukurova Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Frey, K.S., Greenberg, M.T. and Fewell, R. (1989). Stress and coping among parents of handicapped children: A multidimensional approach. *American Journal on Mental Retardation*, 94, 240-249.

Girli, A., Yurdakul, A., Sarısoy, M.& Özekes, M. (1998).Zihinsel engelli ve otistik çocukların ebeveynlerine yönelik grup danışmanlığının depresyon, benlik saygısı ve tutumlarına etkisi. İnternette 11.11.08 tarihinde alınmıştır. www.isikozelegitim.com/index2.php?id=22&alt_id=7 - 38k

Girli, A.(2005). Otistik çocukların ailelerin yönelik grup rehberliğinin anne babaların depresyon ve benlik saygısına etkisi. İnternette 11.11.08 tarihinde alınmıştır. www.isikozelegitim.com/index2.php?id=22&alt_id=7 - 38k

Glidden, L., Billings, F.&Jobe, B.(2006). Personality, coping style and well-being of parents rearing children with developmental disabilities.*Journal of Intellectual Disability Research*.50, 949-62

Görgü, E. (2005). 3-7 Yaş Arası Otistik Çocuğa Sahip Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri ile Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişki, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Gültekin, A. &Bener, Ö. (2008). 0-6 yaş döneminde çocuğu olan çalışan ve çalışmayan kadınların evle ilgili faaliyetleri yürütme biçimlerinin incelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1-13

Güngör, H. & İlhan, T. (2008). Evlilik uyumu ve mizah tarzları arasındaki ilişkiler, *Aile ve Toplum Dergisi*, 4 (13), 97-107

Hatton, C., Emerson, E., Graham,H, Blacher, J. & Llewellyn, G. (2010). Changes in family composition and marital status in families with a young children with cognitive delay, *Journal of Apllied Research in Intellectual Disabilities*, 23 14-26

Innocenti, M, Huh,K.&Boyce,G(1992).Families of children with disabilities: normative data and other considerations on parenting stres. *Topics in Early Childhood Special Education*.12(3), 403-427

Jones, J. & Passey, J. (2005). Family adaptation, coping resources: parents of children with developmental disabilities and behaviour problems, *Journal of Developmental Disabilities*, 11 (1), 31-46

Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *Kültürel Psikoloji: Kültür bağlamında insan ve aile*: İstanbul: Altan Yayıncılık

Kersh J., Hedvat, T., Cram, H. P., & Warfield M. (2006). The contribution of marital quality to the well-being of parents of children with developmental disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50(16), 883-893

Kahraman, İ. & Bayat, M. (2008). Özürlü çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları güçlükler ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri, *ÖZ-VERİ Dergisi*, 1.

Kaner, S. (2004). Engelli çocukları olan anne-babaların algıladıkları stres , sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi, *Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri* İnternette 01.08.2010 tarihinde alınmıştır. [http: www.acikarsiv.edu.tr](http://www.acikarsiv.edu.tr)

Karaçengel, B. (2007). Zihinsel engelli çocuğa sahip anneler ile sağlıklı çocuğa sahip annelerin atılganlık ve suçluluk-utanç düzeyleri açısından karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karasar, N. (1998). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile ailede algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri, *TAF, Preventive Medicine , Bulletin*, 2009, 8 (4)

Kersh,J. , Hedvat, T., Crom, P& Warfield, M. (2006). The contribution of marital quality to the well-being of parents of children with developmental disabilities, *Journal of Intellectual Disability Research*, 12, 883-893

Keskin, G., Bilge, A., Engin, E., Dülgerler, Ş. (2010). Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı, anne-baba tutumları ve başa çıkma stratejileri açısından değerlendirilmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 11: 30-37

Kışlak, Tutarel, Ş.(1999). Evlilikte uyum ölçeğinin güvenirlik ve geçerlik çalışması, *3P Dergisi*, 7(1), 50-57

Kurt, İ. (2010). Rol stres kaynakları ve iş tatmini arasındaki ilişkide amirin algılanan sosyal desteğe etkisi, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 79-87

Küçüker, S (1993). Özürlü çocuk ailelerine yönelik psikolojik danışmanlık hizmetleri, *Özel Eğitim Dergisi*, 1 (3), 23-29

Küçüker, S. (2001). Erken eğitimin gelişimsel geriliği olan çocukların anne-babalarının stres ve depresyon düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi, *Özel Eğitim Dergisi*, 3(1), 1-11

Meral, B. (2006). B abaların Zihinsel Engelli Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Katılım Durumlarının Belirlenmesi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Murphy, N., Christian, B., Caplin, D & Young, P (2006). The health of caregivers for children with disabilities: caregiver perspectives. *Child Care, Health and Development*, 33 (2), 180-187

Mutlu, A. Akmeşe, P.& Günel, M (2010). Değişik Özur Seviyesindeki Serebral Palsili Çocukların Annelerinin Depresyon Düzeyleri Farklı mıdır? *Yeni Tıp Dergisi*.27, 87-92

Meaden, H., Haile, J. & Ebata, A. (2010). Families with children who have autism Spectrum disorders: stress and support. *Council for Exceptional Children*.77, 7-36.

McGregor, P. (1994). Grief: The unrecognized parental response to mental illness in a child. *Social Work*, 39 (2), 160-166.

Natan, K. (2007). Zihinsel engelli çocuğu olan ve olmayan annelerin depresyon ve kaygı düzeyleri. Maltepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Okanlı, A., Ekinci, M., Gözüağca, D. & Sezgin, S. (2004). Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları psikososyal sorunlar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1-8

Oh, H. & Othelia, L. (2009). Caregiver burden and social support among mothers raising children with developmental disabilities in South Korea, *International Journal of Disability, Development and Education*, 56, (2), 149-167

Park, S., Glidden, L. & Shin, J. (2009). Structural and functional aspects of social support for mothers of children with and without cognitive delays in Vietnam, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23, 38-51

Price, B. (2011). How to map a patient's social network, *Nursing Older People* . 23, 2, 28-35

Rimmerman, A. & Turkel, L. (2003). Perception of child development, child related stress and dyadic adjustments: pair analysis of married couples of young children with developmental disabilities, *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 28 (2), 188-195

Risdal, D. & Singer, G. (2004). Marital adjustment in parents of children with disabilities: a historical review and meta-analysis, *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 29 (2), 95-103

Sarı, H. (2007). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde aile yüklenmesi, *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11 (2), 1-7

Sarihan, C. (2007).Engelli Çocuğa Sahip Olan ve Olmayan Annelerin Aile İşlevleri ile Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Seral, E. G. (1998). Mother Characteristics the Encougrament of Sex Typed Activities in Preschool Children, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul

Sezgin, N. (1998). Yüksek Stresli ve düşük stresli yaşam tarzları (çeviri) Stresle Başa Çıkma-Olumlu Bir Yaklaşım, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara

Shin, J., Nhan, N. &Crittenden, K., Flery, H. &Ladinsky, J.(2006). Parenting stres of mothers and fathers of young children with cognitive delays in Vietnam, *Journal of Intellectual Disability Researh*, 50, 748-760

Shin, J. &Crittendon, K. (2003). Well being of children with mental retardation: an evaluation of the double abcx model in a cross-cultural context, *Asian Journal of Social Psychology*, 6, 171-184

Siklos, S. & Kerns, K. (2006). Assessing need for social support in parents of children with autism and down syndrome, *Journal of Autism Development Disorders* 36, 921–933

Simmerman, S. & Blacher, J. &Baker, B. (2001). Fathers' and mothers' perceptions of father involvement in families with young children with a disability, *Journal of Intellectual&Developmental Disability*, 26 (4), 325-338

Sucuoğlu, B (1996). Kaynaştırma programlarında anne-baba katılımı, *Özel Eğitim Dergisi*, 2(2), 25-43 Şahin, H.

1998a. Stres nedir? Ne değildir? *Stresle Başa Çıkma-Olumlu Bir Yaklaşım*, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara

1998b. Savaş ya da Kaç Tepkisi –Strese Gösterilen İlk Tepkiler- *Stresle Başa Çıkma-Olumlu Bir Yaklaşım*, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara

Stoneman, Z., Payne, S & Floyd, F. (2006) Marital adjustment in families of young children with disabilities: associations with daily hassles and problem-focused coping. *American Journal on Mental Retardation*, 111, (1), 1-14.

Şardağ, S.(2010). Zihinsel Engelli Çocuklara Sahip Annelerin Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Aile Sosyal Desteğinin Evlilik Uyumlarını Yordaması , Ege Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Şardoğan, M & Karahan, F. (2006). Evli bireylere yönelik bir insan ilişkileri beceri eğitimi programının evli bireylerin evlilik uyumu düzeylerine etkisi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2, 89-102

Şener, A. & Terzioğlu, G.

2008a. Arkadaşlık ilişkilerinin evlilik uyumu üzerindeki etkisi, 20.01.2010 tarihinde internetten alınmıştır. [http: www. sdergi.hacettepe.edu.tr/arkadaslikiliskilerievlilikuyumu](http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/arkadaslikiliskilerievlilikuyumu). Pdf

2008b. Bazı sosyodemografik değişkenler ile iletişimin eşler arası uyuma etkisinin araştırılması, *Aile ve Toplum Dergisi*, 13, 7-21

Taylor, H., Howie, L & Low, M. (2010). Impact of caring for a school aged child with a disability: understanding mothers perspectives, *Australian Occupational Therapy Journal*, 57, 127-136

Toros, F. (2002). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon, evlilik uyumunun ve çocuğu algılama şeklinin değerlendirilmesi, *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Dergisi*, 3 (2), 45-52

Öner, N.(2006). Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Testlerden Örnekler.(Genişletilmiş İkinci Baskı) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi

Özekes, M., Girli, A.,Yurdakul, A. & Sarısoy, M. (1998). Evlilik ilişkisinde engelli bir çocuğa sahip olmanın rolü. İnternette 11.11.08 tarihinde alınmıştır. www.isikozelegitim.com/index2.php?id=22&alt_id=e - 38k

Özsoy, S., Özkahraman, Ş., & Çallı, F. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi, *Aile ve Toplum Dergisi*, 8 (3), 69-79

Özşenol, F., Işıkhah, V., Ünay, V., Aydın, H. İ., Akın, R. & Gökçay, E. (2003).Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi.*Gülhane Tıp Dergisi*, 45 (2), 156-64

Rimmerman, A., Turkel, L.& Crosmann, R. (2003). Perception of child development, child-related stress and dyadic adjustment: pair analysis of married couples of young children with developmental disabilities, *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 28, (2), 188–195

Shin,J. Crittendon,K. (2003). Well-being of mothers of children with mental retardation: an evaluation of the double abcx model in a cross cultural context, *Asian Journal of Social Psychology*, 6: 171-184

Siklos, S &Kerns, K. (2006). Assesing need for social support in parents of children with autism and down syndrome, *Journal of Autism Development Disord*, 36, 921-933

Uğuz, Ş., Toros, F., İnanç,B. & Çolakkadıoğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin incelenmesi. İnternette 25.11.08 tarihinde alınmıştır. <http://www.klinikpsikiyatri.org/files/journals/1/185.pdf>

Ünal, N. (2009). Zihinsel Engelli Çocukların Annelerini Çocuk Yetiştirme Tutumları ile Normal Gelişim Gösteren Çocukların Zihinsel Engelli Kardeşlerine Yönelik Davranışlarının İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara

White, N. & Hastings, R. (2004). Social and Professional support for parents of adolescents with severe intellectual disabilities, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 17, 181-190

Waieland, N & Baker, L. (2010). The role of marital quality and spousal support in behaviour problems of children with and without intellectual disability, *Journal of Intellectual Disability Research*, 54 (7), 620–633

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Detay Yayıncılık.

Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi, güvenirliği ve geçerliği, *Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13: 81-87

Yıldırım, N., Ertürk, B & Yılmaz, İ. (2004). Mental retardasyon ve fiziki uygunluk, *ÖZ-VERİ Dergisi*, 1 (1)

Yurdakul, A.& Girli, A. (1998). Engelli çocuğu olan ailelerin sosyal destek örüntüleri ve bunun psikolojik sağlık ile ilişkisi, İnternette 11.11.08 tarihinde alınmıştır.<http://www.isikozelegitim.com/uploads/File/Ebeveynlerin%20Sosyal%20Destek%20Oruntuleri.pdf>

EK-1: Valilik Makamına Bilgilendirme Yazısı

**T.C
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü**

Sayı : B.08.4.MEM.4.34.00.18.580/29109
Konu : Araştırma (Güler KÖKSAL)

07./03/2011

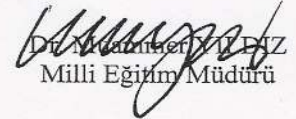
VALİLİK MAKAMINA

- İlgi :** a) Dokuz Eylül Üniversitesi'nin 30.11.2011 gün ve 2272 sayılı yazısı.
b) Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi.
c) Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma Geliştirme Dairesi Başkanlığı'nın 11/04/2007 tarih ve 1950 sayılı emri.
d) Milli Eğitim Müdürlüğü Anket Komisyonu'nun 03/03/2011 tarihli tutanağı.

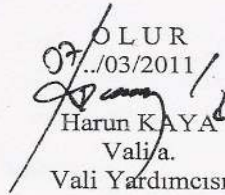
Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Yüksek Lisans program öğrencisi Güler KÖKSAL'ın, Beylikdüzü ve Şişli Rehberlik Araştırma Merkezleri'nde uygulanmak üzere "Zihinsel Engelli Çocukları Olan Ebeveynlerin Yaşamlarında Algıladıkları Stresi Yordayan Faktörlerin İncelenmesi" konulu araştırma çalışması yapma isteği hakkındaki ilgi (a) yazı ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Yüksek Lisans program öğrencisi Güler KÖKSAL'ın, Beylikdüzü ve Şişli Rehberlik Araştırma Merkezleri'nde uygulanmak üzere "Denetmen Zihinsel Engelli Çocukları Olan Ebeveynlerin Yaşamlarında Algıladıkları Stresi Yordayan Faktörlerin İncelenmesi" konulu araştırma çalışması yapması, bilimsel amaç dışında kullanılmaması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, ilgi (c) Bakanlık Emri esasları dahilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Dr. Mustafa Kemal YILMAZ
Milli Eğitim Müdürü

EKLER :
1- İlgi (a) yazı ve ekleri

OLUR
07./03/2011
Harun KAYA
Vali/a.
Vali Yardımcısı

**EK-2: İstanbul ilindeki 6-12 yaşlarındaki zihinsel engelli çocuk sayısı- Başbakanlık
Özörlöler İdaresi Bilgi Maili**

Sayın Güler KÖKSAL

gulerkoksal@hotmail.com

İlgi: 02/09/2010 tarihli Bilgi Edinme Başvuru Formu

Başkanlığımız Bilgi Edinme Birimine, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu uyarınca yapmış olduğunuz; İstanbul ilinde yaşayan 6-12 yaş arası zihinsel özörlü çocukların sayısına ait istatistiki bilgi talebinizi konu alan başvurunuz incelenmiştir.

Başkanlığımız bünyesinde oluşturulan Ulusal Özörlöler **Veri Tabanı**, yetkili sağlık kuruluşları tarafından özörlü sağlık kurulu raporu almış ve veritabanımıza bilgi akışı sağlanabilen bazı kamu kurum ve kuruluşlarına herhangi bir sebepten dolayı başvurmuş özörlü bireylerin verilerinin derlenmesi ile oluşturulmuştur. Dolayısıyla Türkiye’de yaşayan tüm özörlü bireyleri kapsamamaktadır.

Ulusal Özörlöler Veritabanında yer alan bilgilere göre;

- a) Türkiye’de yaşayan, adresi bilinen, yaşı 6-12 yaş arasında bulunan zihinsel özörlü kişi sayısı: **41.691**
- b) İstanbul’da yaşayan, adresi bilinen, yaşı 6-12 yaş arasında bulunan zihinsel özörlü
kişi sayısı: **3.837**

Bilgilerinizi rica ederim.

EK-3: Aydınlatılmış Onam

Değerli Anne ve Babalar;

Dokuz Eylül Üniversitesi Aile Eğitimi ve Danışmanlığı yüksek lisans programındaki eğitimimin tez çalışması kapsamında yürüttüğüm anne ve babaların yaşantılarındaki stres faktörlerinin saptanmasına yönelik araştırma kapsamında yaşları 6-12 arasında değişen zihinsel engelli çocukların anne ve babalarına bazı anketler uygulanacaktır. Bu anketler stres düzeyini, çevreden alınan sosyal desteği, evlilik uyumunu değerlendirmeye yöneliktir. Araştırmaya katılan bireylerin kimlikleri gizli tutulacak, sonuçlar genel olarak değerlendirilip, kişisel bilgileriniz kimseyle paylaşılmayacaktır.

Araştırmaya katılma konusundaki gönüllüğünüzü belirtmenizi rica eder, destek ve katkılarınız için şimdiden çok teşekkür ederiz.

Güler KÖKSAL

Uzman Psikolojik Danışman

Araştırmaya katılmayı kabul ediyorum ()

Araştırmaya katılmayı kabul etmiyorum ()

EK-4 Algılanan Stres Ölçeği

Yönerge: Aşağıda geçtiğimiz ay içerisindeki kişisel deneyimleriniz hakkında bir dizi soru yöneltilmektedir. Her soruyu dikkatlice okuyarak size en uygun seçeneğin altındaki kutuya bir çarpı işareti koyarak cevaplayınız. Soruların doğru veya yanlış cevabı yoktur. Önemli olan sizin duygu ve düşüncelerinizi yansıtan yanıtları vermenizdir.

	Hiçbir Zaman	Neredeyse Hiçbir Zaman	Bazen	Oldukça Sık	Çok Sık
1. Geçen ay, beklenmedik bir şeylerin					

olması nedeniyle ne sıklıkta rahatsızlık duydunuz?					
2. Geçen ay, yaşamınızdaki önemli şeyleri kontrol edemediğinizi ne sıklıkta hissettiniz?					
3. Geçen ay, kendinizi ne sıklıkta sinirli ve stresli hissettiniz?					
4. Geçen ay, ne sıklıkta gündelik zorlukların üstesinden başarıyla geldiniz?					
5. Geçen ay, yaşamınızda ortaya çıkan önemli değişikliklerle etkili bir şekilde başa çıktığınızı ne sıklıkta hissettiniz?					
6. Geçen ay, kişisel sorunlarınızı ele alma yeteneğinize ne sıklıkta güven duydunuz?					
7. Geçen ay, her şeyin yolunda gittiğini ne sıklıkta hissettiniz?					
8. Geçen ay, ne sıklıkta yapmanız gereken şeylerle başa çıkamadığınızı fark ettiniz?					
9. Geçen ay, yaşamınızdaki zorlukları ne sıklıkta kontrol edebildiniz?					
10. Geçen ay, ne sıklıkta her şeyin üstesinden geldiğinizi hissettiniz?					
11. Geçen ay, ne sıklıkta kontrolünüz dışında gelişen olaylar yüzünden öfkelenediniz?					
12. Geçen ay, kendinizi ne sıklıkta başarmak zorunda olduğunuz şeyleri düşünürken buldunuz?					
13. Geçen ay, ne sıklıkta zamanınızı nasıl kullanacağınızı kontrol edebildiniz?					
14. Geçen ay, ne sıklıkta problemlerin üstesinden gelemeyeceğiniz kadar					

biriktiğini hissettiniz?					
--------------------------	--	--	--	--	--

EK-5. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

***Aşağıda 12 cümle ve her bir cümlenin altında cevaplarınızı işaretlemeniz için 1’den 7’ye kadar rakamlar verilmiştir. Her cümlede söylenenin sizin için ne kadar çok doğru olduğunu ve ya olmadığını belirtmek için o cümle altındaki rakamlardan yalnızca bir tanesini daire içine alarak işaretleyiniz. Bu şekilde 12 cümlenin her birine bir işaret koyarak cevaplarınızı veriniz. Lütfen hiçbir cümleyi cevapsız bırakmayınız. Size en uygun olan rakamı işaretleyiniz.**

1. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve ihtiyacım olduğunda yanımda olan bir insan (örneğin; flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.
Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet
2. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim bir insan (örneğin; flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.
Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet
3. Ailem (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır.
Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet
4. İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden (örneğin, annemden, babamdan, eşimden, çocuklarımdan, kardeşlerimden) alırım.
Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet

5. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve beni gerçekten rahatlatan bir insan (örneğin; flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.
Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet
6. Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışırlar.
Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet
7. İşler kötüye gittiğinde arkadaşlarıma kesinlikle güvenebilirim.
Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet
8. Sorunlarımı ailemle (örneğin; annemle, babamla, eşimle, çocuklarımla, kardeşlerimle) konuşabilirim.
Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet
9. Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var.
Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet
10. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve duygularıma önem veren bir insan (örneğin; flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.
Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet
11. Kararlarımı vermede ailem (örneğin; annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana yardımcı olmaya isteklidir.
Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet
12. Sorunlarımı arkadaşlarımla paylaşabilirim.
Kesinlikle hayır 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 Kesinlikle evet

EK-6 ÇOCUKLA İLGİLİ İŞBÖLÜMÜ ÖLÇEĞİ

- Aşağıda ailenizdeki iş bölümüyle ilgili bir takım sorular bulunmaktadır. Bunları **genellikle** kim ya da kimler yapar?

	Genellikle anne	Genellikle baba	Genellikle anne-baba beraber	Genellikle diğer bir kişi (kim olduğunu yazın)
1. Çocuğun yemeğini kim hazırlar?				
2. Akşam yemeğini genelde kim hazırlar?				
3. Evinizde bulaşığı genelde kim yıkar?				
4. Hasta olduğunda çocuğu doktora kim götürür?				
5. Hastalandığında ailenizden çocuğunuza kim bakar?				
6. Çocuğunuzla kim/kimler oynar?				
7. Çocuğunuzun oynayacağı oyuncakları kim seçer?				
8. Çocuğunuzun oyuncaklarının ve giysilerinin toplanması ve düzenlenmesinden ailede kim sorumludur?				
9. Çocuğunuz iyi, hoşunuza giden bir şey yaptığında onu kim ödüllendirir (aferin der, başını okşar)?				
10. Evinizde yapılacak alışverişten kim sorumludur?				
11. Çocuğunuzun giyinmesinde kim yardım				

eder?				
12.Çocuğunuzun akşam kaçta yatması gerektiğine kim karar verir?				
13.Çocuğunuzun banyosunu ailede kim yaptırır?				
14. Çocuğunuzun ne tür televizyon programları izlemesi gerektiğine kim karar verir?				
15. Çocuğunuzun ne kadar televizyon izleyeceğine kim karar verir?				
16. Evinizde çamaşırları genellikle kim yıkar?				
17. Çocuğunuzu dışarıya gezdirmeye ya da parka kim götürür?				
18. Çocuğunuz gece uyanırsa, onunla kim ilgilenir?				
19. Çocuğunuza sayı saymayı, saatleri ya da harfleri kim öğretir?				
20. Çocuğunuza kim kitap okur?				
21. Çocuğunuzun bakımını sağlayacak parayı genellikle kim kazanır?				
22.Evinizde genellikle kim ütü yapar?				
23. Çocuğunuzun okuldaki velisi kimdir?				
24.Çocuğunuz korksa ya da düşse ve ağlamaya başlasa, kim onunla ilgilenir?				

EK-7 EVLİLİKTE UYUM ÖLÇEĞİ

EUÖ

1. Bu maddede yer alan ölçeği kullanarak, bütün yönleri ile evliliğinizdeki mutluluk düzeyini en iyi temsil ettiğine inandığınız noktayı **daire** içine alınız. Ortadaki 'mutlu' sözcüğü üzerindeki nokta, çoğu kişinin evlilikten duyduğu mutluluk derecesini temsil eder ve ölçek kademeli olarak sol ucunda evliliği çok mutsuz olan küçük bir azınlığı, sağ ucunda ise evliliği çok mutlu küçük bir azınlığı temsil etmektedir.

* * * * *

1) _____

Çok mutsuz

Mutlu

Çok mutlu

Aşağıdaki maddelerde verilen konulara ilişkin olarak, siz ve eşiniz arasında anlaşma ya da anlaşmazlık derecesini yaklaşık olarak belirtiniz. Lütfen bir maddeyi belirtiniz. Yukarıdaki ilk maddeyi atlamayınız. Aşağıdaki maddelerde verilen konulara ilişkin olarak, siz ve eşiniz arasında anlaşma ya da anlaşmazlık derecesini yaklaşık olarak belirtiniz. Lütfen bir maddeyi belirtiniz. Yukarıdaki ilk maddeyi atlamayınız.

	Her zaman anlaşırız	Hemen her zaman anlaşırız	Ara sıra anlaşamadığımız olur	Sıklıkla anlaşamayız	Hemen her zaman anlaşamayız	Hiç anlaşamayız
--	---------------------	---------------------------	-------------------------------	----------------------	-----------------------------	-----------------

		z				
2. Aile bütçesini idare etme						
3.Boş zaman etkinlikleri						
4.Duyguları n ifadesi						
5.Arkadaşlar						
6.Cinsel ilişkiler						
7. Toplumsal kurallara uyma (doğru, iyi veya uygun davranış						
8. Yaşam felsefesi						
9. Eşin akrabaları ile anlaşma						

Lütfen evliliğinizi en iyi ifade ettiğine inandığınız bir cevabın altını çiziniz.

10. Ortaya çıkan uyumsuzluklar genellikle:

- a)erkeğin susması ile
- b)kadının susması ile
- c) karşılıklı anlaşmaya varılarak sonuçlanır

11. Ev dışı etkinliklerinizin ne kadarını eşinizle birlikte yaparsınız?

- a) hepsini
- b) bazılarını
- c)çok azını
- d) hiçbirini

12. Boş zamanlarınızda genellikle aşağıdakilerden hangisini tercih edersiniz?

- a)dışarıda bir şeyler yapmayı
- b) evde oturmayı

Eşiniz genellikle aşağıdakilerden hangisini tercih eder?

- a) dışarıda bir şeyler yapmayı
- b) evde oturmayı

13. Hiç evlenmemiş olmayı istediğiniz olur mu?

- a) sık sık
- b) arada sırada
- c) çok seyrek
- d) hiçbir zaman

14. Hayatınızı yeniden yaşayabilseydiniz,

- a) aynı kişiyle evlenirdiniz
- b) farklı bir kişiyle evlenirdiniz
- c) hiç evlenmezsiniz

15. Eşinize güvenir, sırlarınızı ona açar mısınız?

- a) hemen hemen hiçbir zaman
- b) nadiren
- c) çoğu konularda
- d) her konuda

EK-8 BİLGİ FORMU

1) Cinsiyet: () Kadın () Erkek

2) Doğum Tarihiniz:

3) Medeni Durumunuz:

() Evli () Boşanmış () Eşinden ayrı yaşıyor () Eşi vefat etmiş () Diğer (Belirtiniz):

4)

Eğitim Durumunuz:	Siz	Eşiniz
Okuma yazma bilmiyor		
Okur-yazar		
İlkokul mezunu		
Ortaokul mezunu		
Lise mezunu		

Üniversite mezunu		
Üniversite sonrası		

5)

Mesleğiniz:	Siz	Eşiniz
Ev Hanımı		
Kamu memur		
Özel sektör		
Kamu işçi		
İşçi		
Serbest Meslek		
Düzenli işi yok		
Çalışmıyor		
Diğer (Belirtiniz)		

6) Sağlık güvenceniz var mı?

() Evet () Hayır

7) Sahip olduğunuz çocuk sayısı:

	DOĞUM YILI	CİNSİYET	EĞİTİM
1. ÇOCUK			
2. ÇOCUK			
3.ÇOCUK			
4.ÇOCUK			
5. ÇOCUK			
6. ÇOCUK			

7.ÇOCUK			
---------	--	--	--

ÇOCUĞUNUZUN:

8) Doğum tarihi:

9) Cinsiyeti:() Kız () Erkek

10) Çocuğunuzun doğum sırası:

() İlk Çocuk () İkinci () Üçüncü () Dördüncü () Beşinci () Altıncı () Diğer
(Belirtiniz)

11)Tanısı:

12) Engel türü: (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

() Zihinsel () Bedensel () Konuşma () Duyma () Görme

13) Tanı alma yaşı:

14) Çocuğunuza tanı koyan doktor tarafından size yeterince bilgi verildi mi?

() Verilmedi ()Kısaca bilgi verildi () Ayrıntılı olarak bilgi verildi

15) Çocuğunuz kaç yıldır özel eğitim alıyor?

() 1yıldan az () 1 yıl () 2 yıl () 3 yıl () 4 yıl () 5 yıl () Diğer

(Belirtiniz):

16) Son altı ay içerisinde sizi çok üzen, derinden etkileyen olay ya da olaylar yaşadınız mı?

() Hayır

() Evet

Cevabınız evet ise bu olay ya da olayların neler olduğunu belirtiniz? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

() Eşler arasında geçimsizlik

() Boşanma

() Aile içi şiddet

- () Aile üyelerinden birinin alkol problemi
- () Aile üyelerinden birinin hastalığı
- () Aile üyelerinden birinin ölümü
- () Ekonomik sorunlar
- () Diğer (Belirtiniz) :